Alla dessa gröna fingrar

eldsjälars viljor som vårdar och växer

Blickar och lukter och tystnad som slår

människors möten, nyanser av kraft

eldsjälars växter har grävts där du står

i sol och i färger som vi alla haft

Innehåll

Inledning	Alla dessa gröna fingrar	4
Kapitel 1	Grönytor i en ny tid – en livsstil för hållbar hälsa	8
Kapitel 2	Strandplanteringen	18
Kapitel 3	Grannsamverkansträdgården	36
Kapitel 4	Stationsparken	55
Kapitel 5	Bygdegårdsparken	72
Kapitel 6	Pallkrageodlingen	88
Kapitel 7	Skogsträdgården	107
Kapitel 8	Motstånd och möjligheter – erfarenheter av samverkan	128
Kapitel 9	Frön som sprids med vinden – frågor för fortsatt dialog	154

Alla dessa gröna fingrar

I skärningen mellan skapandets kreativitet, jorden under naglarna och ett nyfiket hållbarhetsperspektiv ligger de stenar som vi behöver lyfta på. Som doftande dagar med våraktig vind, som en solig sensommardröm, som vilan i varma leenden människor emellan. Så vill jag att berättelserna får fart och sprids med orden. Till samhällsengagerade läsare, till trädgårdsintresserade, till tjänstepersoner. Allt för att fånga och ta vara på de drivkrafter som håller våra eldsjälars lågor tända.

Många människor engagerar sig i skötsel av grönytor, där de får stor användning av sin kunskap och kan pröva sina idéer. Det ideella engagemanget för olika slags odling är stort, vilket personerna i den här boken vittnar om. Deras drivkrafter skapar inte bara trivsamma platser som du och jag kan må bra av. Det är också en konstform och en medmänsklighet.

Kreativiteten att odla blir en konstform i samma stund som du stiger ner i den växande floden av barkmull, rötter och stjälkar och accepterar att ingenting mer kommer att bli sig likt. Mer eller mindre medvetet är det du själv som tar klivet in i förändringen och tillför dina perspektiv och din erfarenhet för att förändra platsen. En nyfikenhet och förmåga att fånga nya idéer.

Medmänsklighet, ett stort ord som passar för de insatser som här ska beskrivas. Ett arbete som görs utan tanke på ekonomisk ersättning, utan snarare för att få se andra människor njuta av platsen. För att få använda naturen som ett slags medicin och en hävstång i vardagen, för att bidra till förbättrad hälsa och förändring i samhället.

Jag har skrivit den här boken för att ge inspiration. Under mina år som ordförande för en odlingslottsförening var jag en del av den samlande kraften som odlandet ger utrymme för. Med intresse har jag under åren också följt forskningen om hälsa kopplat till naturupplevelser och när jag själv 2014 fick möjlighet att odla min egen trädgård öppnades nya dörrar. Min trädgård blev ett skapande och ett hälsorum. Att jag sen i rollen som folkvald och kommunalråd har fått möjlighet att leda de gröna frågorna på lokal nivå har gett mig ytterligare perspektiv på ideellt engagemang och kärlek till odlandet.

Många är numera böckerna om hur vi kan experimentera i vår egen trädgård, men här vill jag lyfta fram engagemanget i den fritidsodling som sker på offentliga platser. De människor som du möter i denna bok använder en hel del av sin energi till att vårda grönytor som vi alla har tillgång till, vilket både fascinerar och motiverar. Ett engagemang, en livsgnista och ett ansvarstagande för platserna.

När jag skrev den här boken upplevde jag tydligt att den ideella livsstilen utvecklas i det tysta. Och att den förtjänar att lyftas fram. Den ropar ut sin vilja till samverkan med omvärlden och blir, i just det mötet, ett bidrag till hållbar utvecklig. Den livsstilen förtjänar att berättas om.

Odling är en folkrörelse som håller oss friska. Ett växande träd av forskning visar att fysisk och mental hälsa gynnas av umgänget med naturen, som om vi människor mår bra av just de gröna och fria sammanhang som vi en gång kom ifrån. Landets flera hundra tusen hektar stora trädgårdsytor är därför en enorm tillgång, som samtidigt innebär att de flesta invånarna i landet har en möjlighet att odla nära sina hem. Alla kan dock inte njuta av de värden som finns i privata trädgårdar.

Här kommer jag att lyfta fram personer som jag under flera år har mött. Deras ideella engagemang skapar en mängd olika värden på allmänt tillgängliga platser. Jag begränsar mig här till Huddinge kommun, söder om Stockholm, eftersom det är där mitt engagemang finns. Det handlar om odling och skaparlust på sex allmänna grönytor. Platser som är tillgängliga för alla. För att inspirera alla som vill påverka samhället, för att visa det vackra för alla som tycker om odling och för att visa det möjliga för alla beslutsfattare.

Begrepp som eldsjäl och ideell kraft används här synonymt och kan lindas runt en begreppslig kärna av att arbeta konstruktivt för ett intresse som är allmänt och större än det egna intresset. Det går att förstå utifrån behovet av mänskliga gemenskaper och viljan att känna samhörighet. Min personliga utgångspunkt är dels att de ideella insatserna verkligen behövs, dels att vår liberala demokrati har goda förutsättningar att bereda plats för osjälviska, altruistiska värden.

Den här boken lyfter fram ideella krafter som skapar vackra, gröna, offentliga rum. I de konkreta exemplen finns mycket att inspireras av, men jag vill också placera insatserna i en kontext och stimulera till dialog om hur samhället bemöter ideella krafter. Jag kommer i första kapitlet därför att beskriva några utgångspunkter från forskningen om grönytor och hälsa. Kapitlet utgör en teoretisk ram för boken som jag hoppas ska hjälpa dig som läsare. Där introduceras också kort de nio personer som boken därefter berättar om.

Som en grön tråd finns i kapitel 2-7 en genomgående struktur med tre avsnitt som i tur och ordning skildrar platsen som valdes, växterna som finns där och människorna som gör det möjligt. I kapitel 8 fokuserar jag på samverkan och även denna gång tar jag lite hjälp av aktuell forskning: fokus läggs på både det motstånd som eldsjälarna upplever och de möjligheter som jag har sett. I kapitel 9 identifierar jag slutligen några frågor som kan vara viktiga för att skapa en hållbar samverkan och som kanske kan inspirera samtal om detta.

Det är min förhoppning att såväl samhällsengagerade medborgare som trädgårdsintresserade personer ska finna boken läsvärd. Den innehåller berättelser om hur det kreativa engagemanget har utvecklats och den lyfter fram inspiration från olika typer av växtplatser. Dessutom vill jag bidra till en dialog om samhällelig samverkan utifrån ett hållbarhetsperspektiv, vilket gör att jag också hoppas att myndighetsrepresentanter och tjänstepersoner kan få glädje av boken.

Och om du som läsare kan känna något av doften och vinden så är det nog skönheten som har vunnit ändå. Den som ryms i det kvällsljumma sommarljuset som faller på backnejlikor, stenfruktträd, tulpanbäddar, schersminbuskar, spadtag och petunior. Den skönhet som kan inspirera oss alla att använda våra egna drivkrafter. Den som bor i eldsjälarnas trummande grävande och förkroppsligas i de ideella planteringar som de har skapat. Den skönhet som har skapats med engagemang och som egentligen inte går att fånga med ord.

Men låt oss göra ett försök.

Möter

morgonfot i nakna gräset

dagars dagg i hjärtans jord

driver

fingrar bort från stress och larm

samlar steg med eldsjälsmod

visar

det som ingen trodde om oss

nyfikenhetens odlingsord

gror

Kapitel 1

Grönytor i en ny tid

– en livsstil för hållbar hälsa

Gångstråket genom Bygdegårdsparken lockar många till promenad.

Min plats är Huddinge

De gröna fingrarna gör det som ingen har bett om men som många gläds åt. Till exempel gick Strandplanteringen, som jag berättar om i nästa kapitel, från att vara en oansenlig och skräpig strandzon till att bli ett blomstrande promenadstråk där många sätter sig ner och njuter. Det var förmodligen någonstans där, i grävandet av den första rabatten tillsammans med Habib Iddrisu, som ett frö till den här boken lades i jorden. Jag minns att jag barfota, ivrigt och lustfyllt den dagen hjälpte till att luckra jorden med hans jordhacka från Ghana. Ett frö av den sorten att du kliver rakt in i en kreativ verksamhet – och kanske först senare inser hur långt engagemanget bär. Eller som Habib själv uttrycker det:

Om man får stöd bakom sin kreativitet, då är man fri. Trädgård är livet. Jag kan se på en blomma som ett barn och följa hur den växer. Det som driver mig är att barn och ungdomar ska må bra. De behöver uppleva livet och få egna drivkrafter i sina liv. – Habib

Dessa Huddingeberättelser må hittills vara okända, men de står i förbindelse med andra odlingsinsatser runtom i världen. Ingen verkar i ett vakuum och från mitt perspektiv har såväl berättandet som forskningen viktiga roller. Olika typer av planteringar och gröna stadsmiljöer förenas i erbjudandet om en plats som odlas där besökarna själva kan vila, vårda och växa.

Berättelserna berikas med kunskap som är generell, men de föds och fungerar i sin lokala kontext. Det går inte att komma ifrån att Huddinge är mer känt för sina stora naturområden än för sina vackra stadsmiljöer. Men om vi kan finna dessa eldsjälar i denna kommun, som alltså inte har en tradition av att profilera eller marknadsföra sina stadsnära grönytor, då lär vi också göra det i andra kommuner. Platserna i boken kan därför ses som representanter för den där markplätten, torgytan, strandremsan eller skogsbiten i en annan kommun. Den som skulle kunna glädja fler, om de gröna krafterna släpptes loss.

Så min plats är Huddinge. Vi befinner oss i en expansiv kommun som befolkningsmässigt är landets trettonde största. Näst störst i Stockholmsregionen efter Stockholms stad, grannen i norr. Med 16 kommundelar, mer än 300 föreningar och över 50 parker är Huddinge både en storstadskommun och ett diversifierat område med många lokala centrumområden med olika karaktärer. Huddinge kommuns planer på bostäder och arbetsplatser i kommundelen Flemingsberg hör till landets större exploateringsprojekt. Utvecklingen har gett tydliga avtryck i kommunpolitiken i samband med infrastrukturprojekten Tvärförbindelse Södertörn och Spårväg syd. Samtidigt har Huddinge en större andel av kommunens yta som naturreservat än någon annan svensk kommun – omkring 40 procent. Vardagen med stora villaområden, aktivt föreningsliv och prisat naturvårdsarbete utgör en kontrast till de stora samhällsbyggnadsprojekten.

Trots att det finns evenemang som lyfter fram och prisar olika ideella krafter är det min upplevelse att grävandet i den sörmländska myllan pågår i det tysta. Mitt perspektiv utgår därför från de ideella krafternas vardag. Det är framför allt dem som jag har samtalat med och det är deras situation och deras röster som jag vill ge plats åt.

De ideella krafterna som lyfts fram i denna bok är invånare vars vägar har korsat mina egna och som har lagt ner mängder med tid på att förverkliga sina gröna idéer. I arbetet med boken har jag sökt efter de här människornas egna drivkrafter, efter hindren som de har stött på längs vägen och efter lärdomar om hur saker och ting hade kunnat vara. Jag har ställt frågor om hur de själva har samverkat med andra och vilka möjligheter som finns i framtiden. Men framför allt har jag velat skriva deras berättelser utifrån det engagemang som de har just där.

Äppelträdet i Skogsträdgården lockar många besökare.

Låt mig kort presentera bokens nio huvudpersoner. Först ut är *Strandplanteringen*, kapitel 2, med Habib Iddrisu och Shabnam Nikpour. De har med ett engagemang utöver det vanliga

utvecklat en palett av möjligheter för unga och gamla, däribland planteringarna vid Vårbystranden. Därefter följer *Grannsamverkansträdgården*, kapitel 3, med Karin Eriksson Holmberg. Hon tar vara på en högt belägen och bergig plats i Gladö och skapar en vacker trädgårdsodling, samtidigt som hon engagerar sina grannar i arbetet. I kapitel 4, *Bygdegårdsparken*, möter vi Oscar Hjärre. Han står stadig som ett granitblock som ledare för en grön, lummig oas och en folklig park i Trångsund, som likt en flyttfågel om våren ständigt kommer tillbaka med nya sätt att bedriva arbetet. *Stationsparken*, kapitel 5, presenterar Annsofi och Lars Lehman. De är sedan många år ideella krafter i Snättringe och en konstruktiv garant för en välkomnande, välvårdad och trygg plats vid välbesökta pendeltågstationen Stuvsta. För *Pallkrageodlingen*, kapitel 6, ansvarar Riitta Fagerström. Hennes gröna fingrar utsmyckar sedan länge det allmännyttiga bostadsbolaget Huges bostadsgårdar i Visättra, med stora doser optimism, nära grannkontakter och ett självlärt trädgårdssinne. Slutligen möter vi *Skogsträdgården*, kapitel 7, med permakulturodlarna Margaretha Stuguland och Christian Odberger. De har med sin teoretiska och praktiska kunskap engagerat många i en omvandling av både förhållningssätt och själva markanvändningen i Rågdalen.

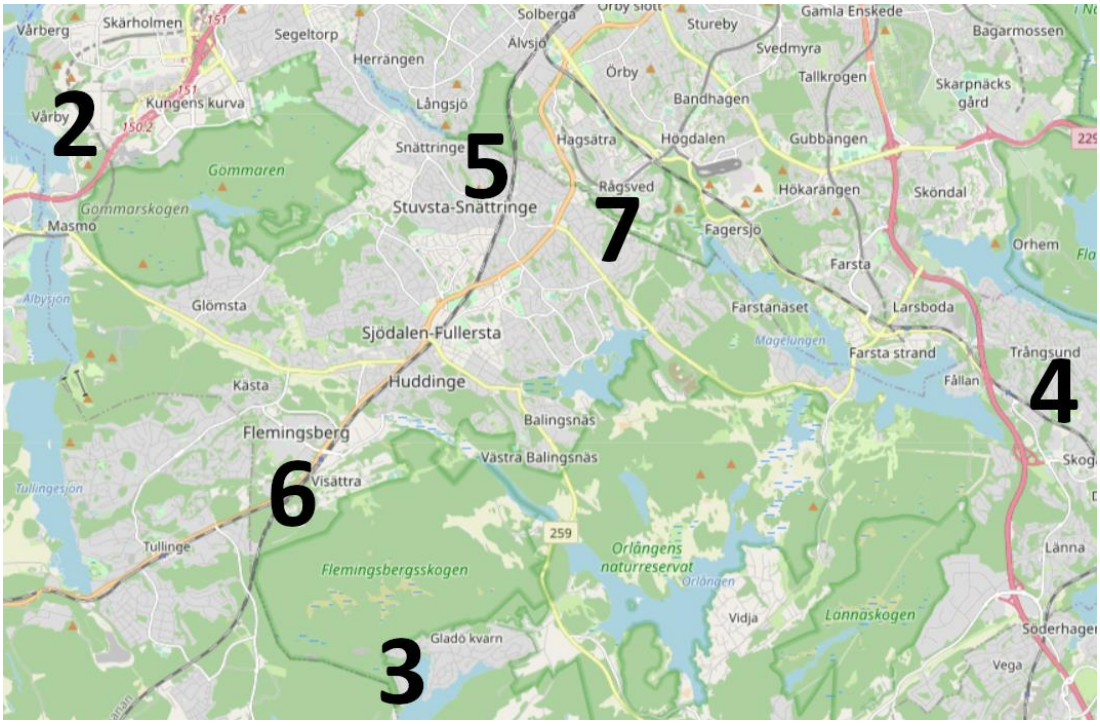

Kommunkarta med de sex olika platserna, numrerade efter kapitlen i boken.

Några röster inifrån kommunorganisationen kommer också att lyftas fram, där jag har bedömt att det kan berika bilden. Jag har valt att anonymisera dessa personer för att inte fokus ska hamna på enskilda medarbetare. Min utgångspunkt är att alla människor gör sitt bästa, såväl eldsjälar som kommunala medarbetare. Min ambition är att berätta om platserna som de är och precis som i andra relationer så är det förståelse, inte skuldbeläggande, som tar oss framåt. I de sista två kapitlen kommer jag att utveckla tankarna om samverkan med kommunen, i ett försök att bidra till fortsatt dialog om ideella krafter och hållbarhet.

Pallkrageodlingen ägs av det kommunala fastighetsbolaget Huge, de övriga ägs av Huddinge kommun och är enligt detaljplanerna allmän platspark, alltså en grönyta som ska vara tillgänglig för allmänheten.

Tre kvaliteter för hälsosamma grönytor

I inledningen påstod jag att de ideella insatserna bidrar till en hållbar utveckling, genom att både skapa samarbeten kring allmänna platser och bidra till folkhälsan. Här vill jag nu berika de kommande berättelserna i kapitel 2-7 med lite kunskap om grönytornas betydelse. Förhoppningen är att kunna sätta in de ideella insatserna i en större kontext, men utan att gå vilse i en teoretisk diskussion om vad hållbarhet faktiskt är.

Som sammanhållande begrepp har jag i boken valt just grönyta, för att inte tappa alltför många nyanser av det som ryms i de allmänna platser som jag lyfter fram. Sveriges Lantbruksuniversitet har varit pådrivande i att öka kunskapen om grönytornas betydelse för vår egen hälsa, inte minst genom det arbete som professor Patrik Grahn ligger bakom. En mycket stor del av sjukskrivningarna i Sverige beror på stressrelaterad psykisk ohälsa, med stora kostnader för människa och för samhälle. Internationell forskning har länge pekat på naturens hälsopotential och Grahn med flera har gjort studier i en rad svenska städer.

> *Naturmiljöernas betydelse för att förbättra måendet antas vara störst när vi är som mest sårbara, och kvaliteterna i naturen måste då främst kommunicera trygghet och kravlöshet. Kommunikationen antas ske via hela kroppen och alla sinnen, där den känslomässiga*

kommunikationen är mer framträdande hos dem som mår sämst. Denna ordlösa, emotionellt präglade kommunikation kan växla till att bli mer symbolisk och kognitiv.[1]

Att vistas utomhus i naturen ger oss dagsljus, en minskad risk för depression och en positiv reglering av dygnsrytmen. Det aktiverar också alla våra sinnen, vilket i förlängningen bidrar till avslappning, bättre sömn, förbättrad koncentrationsförmåga och ökad motståndskraft mot sjukdomar. Kroppens förmåga att hantera stress stärks och det finns även studier som påvisar ökad kreativitet och bättre humör som resultat av utevistelse. Citatet understryker också att kommunikationen mellan människa och natur ser olika ut, beroende på hur de båda mår. Själv tänker jag att det handlar om en relation, som vi människor kan välja att öppna upp för. Bjuda in, som en nära vän från förr.

Strandplanteringen: att sitta så, med ljuset och brisen som inramar färgprakten.

[1] Grahn, Patrik (2012) "Natur och hälsa i en alltmer urban livsmiljö" i Socialmedicinsk tidskrift 3/2012.

Några möjliga förklaringar till varför det är bra att vistas i grönytor är att de erbjuder vila för hjärnan, att det sedan urminnes tider är bekanta miljöer som inte kräver ansträngning, att de stimulerar vår nyfikenhet, att de bidrar till fysisk rörelse samt att de erbjuder estetiskt värdefulla upplevelser.

Närheten till dessa platser trumfar det mesta. Utifrån denna forskning verkar människor ha större hälsoproblem ju längre bort från grönytor som de bosätter sig. Hälsoeffekten är tydlig för exempelvis stress, hjärt- och kärlsjukdomar och diabetes. Värdet av att ha nära till grönområden är särskilt stort för människor som har sämre hälsa, samt för personer med lägre inkomst och utbildning. Ett genomsnittligt tröskelvärde är att grönska bör finnas högst 300 meter från bostaden, samtidigt som skillnader i hälsa kan ses redan vid avstånd över 50 meter. Att tillgängliggöra grönytorna genom att odla och plantera nära människors hem ett viktigt sätt att stärka folkhälsan.

Ett begrepp i denna forskning är *stepping stone*-effekter, som innebär en positiv effekt av att ha nära till en väldigt liten grönyta. Denna yta ska då gärna vara synlig från exempelvis bostadens fönster så att människor lockas dit. Det är denna typ av grönytor som lyfts fram i den här boken.

> *Den som har en vänskaplig och nyfiken relation till sin levande omgivning kan omöjligen betrakta naturen som en läskig plats att vara på. Ju mer glatt umgänge med de andra arterna man ägnar sig åt, desto lägre blir tröskeln när man verkligen behöver gå ut; när man känner sig stressad eller ofokuserad eller bara olycklig i största allmänhet.*[2]

För att bidra till folkhälsan pekar forskarna på ett antal barriärer som minskar användningen av grönytorna. Det handlar om att platser besöks mindre om de är dåligt skötta, nedskräpade och erbjuder låga upplevelsevärden. Det gäller därför att utforma och förvalta dessa platser på ett sätt som balanserar människors behov av utrymme och ensamhet med behovet av socialt sammanhang och upplevelser.

[2] Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020) *Närmare naturen, vetenskap och vetskap om varför vi mår bra därute*, sid 144.

Utifrån epidemiologiska studier har forskarna numera en modell för att beskriva grönytornas kvaliteter baserat på relationen mellan människors estetiska behov och grönytornas karaktärer. Dessa grönytekvaliteter beskriver, utifrån mer än 30 års forskning, åtta grundläggande upplevelsedimensioner, så kallade *perceived sensory dimensions*.[3] Av dessa är det särskilt några kvaliteter som är möjliga att uppnå på den typ av små grönytor i stadsmiljöer som är aktuella i denna bok:

- Tillflykt: en plats som ger möjlighet att slappna av, antingen på egen hand eller i små grupper. Plats som ger ett slags skydd där du kan se men inte synas, som stärks av exempelvis träd och variation av olika material på platsen.
- Variation: en plats med mångfald och möjlighet att uppleva olika färger, former och strukturer för växter och material. Plats som erbjuder en viss komplexitet och en bredd av upplevelser.
- Mötesplats: en plats som bidrar till en känsla av möten med andra människor, där vi inte behöver vara helt ensamma. Plats som erbjuder möjlighet att delta i, eller betrakta, mänskliga möten.

De här tre grönytekvaliteterna[4] kan samexistera på ett sätt som gör att de stärker varandra och förtydligar det värde som grönytorna har för besökaren. Bokens berättelser betraktas därför utifrån denna kunskap, som ett slags grön ram, som ser ut som följer.

Kapitelavsnitt	Grönytekvalitet
Platsen för odlingen	Tillflykt
Växterna i planteringen	Variation
Människorna bakom insatsen	Mötesplats

[3] Stoltz, Jonathan och Grahn, Patrik (2021). "Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics" artikel i Urban Forestry & Urban Greening nummer 59, 126989.
[4] De engelska termerna är *shelter*, *diverse* respektive *social*.

Förhoppningsvis kan vi med denna struktur lyfta perspektivet och underlätta för en senare diskussion, som kommer att inkludera frågan om samverkan med kommunen.

Ambitionen med bildurvalet i boken är att skapa inspiration, visa bredden i växturvalet och att tydliggöra den kreativitet som jag själv har funnit på platserna. Samtliga bilder i kapitel 2-7 visar vad som finns på just den platsen. Mellan varje kapitel finns också en dikt eller ett poem som hör ihop med den nästkommande avsnittet. De är, liksom bilderna, alla skapade för den här bokens berättelser.

Och nu är hög tid att presentera Strandplanteringen som den första platsen.

Fjärilars bryggor för färden i fjärden

växer med glöden i barndomens land

konsten att njuta bland plantor och minnen

röda och gula och vita med sand

Pilträdens kuddar så tätt intill brynet

andungar, mammor, strandbunden hord

berätta om rosor, lavendel och mynta

om revolutionen som hängts i en jord

Kapitel 2

Strandplanteringen

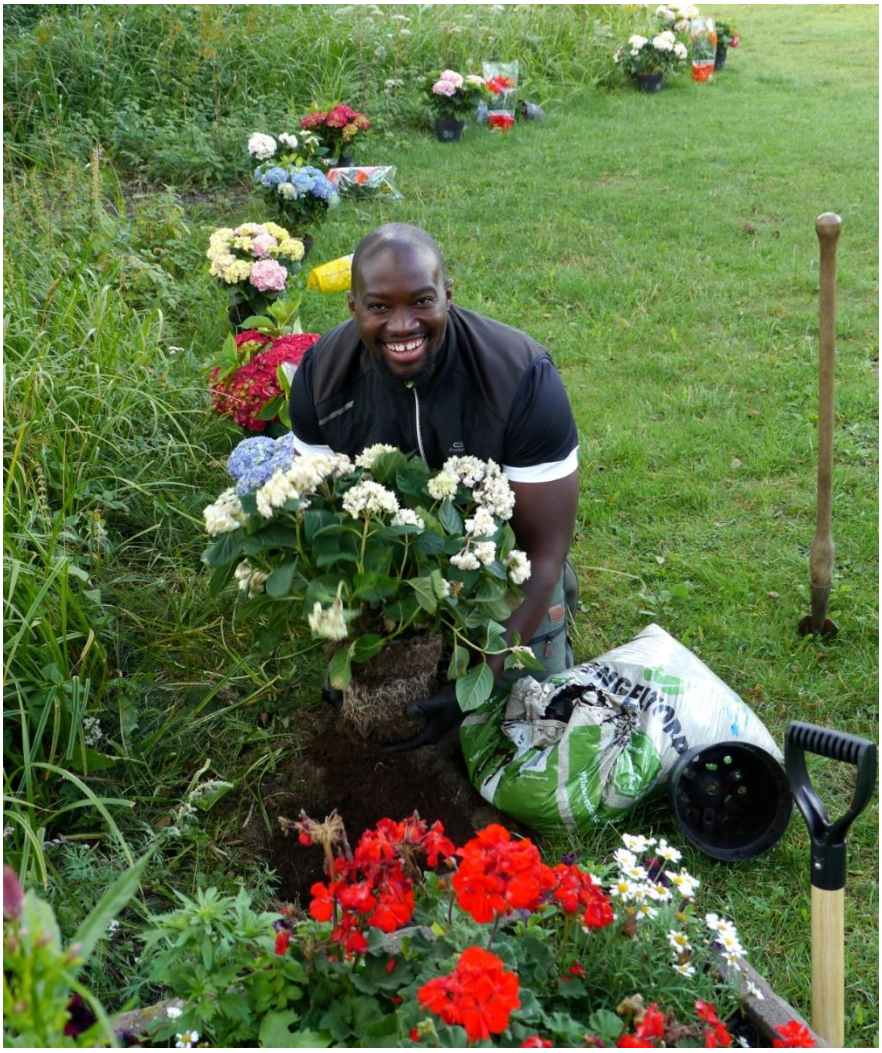

Habib skapar en hortensiarabatt.

Platsen – Huddinges ansikte mot Mälaren

Tänk dig att du en dag i mitten av juni låter ögat sökas upp av rabattens alla växter. Astilbe, lavendel, tagetes, pelargoner, rosor, liljor, bougainvillea. Bob Marley trängs och vill ut ur högtalarna, trots konkurrensen från gräsänders språk, barnens rop och vågornas svall. *Movement of the people. Stand up, get up*. Från strandbänken ser du barnen gunga bryggan i kapp, de yngsta leka med håv och sand och de vuxna ta hand om resten. Du vill pausa och vila

på en lånad stol. Lånad tid. Se upp mot solen som bryter igenom pilträdets grenverk. I den stunden är du både på marken och i luften.

Det är här på Vårbystranden som Habib Iddrisu har valt att anlägga en plantering som ingen annan såg var möjlig. Hans partner Shabnam Nikpour backar upp hans kreativitet med i grunden samma mål. Tillsammans är de motorer i kulturföreningen Expose, som de startade 2010. Själva Strandplanteringen började med en rabatt med gräsmattan och vattnet som grannar. Vilande på sanddyningarna, lite nyckfullt under illusionen skapad av pilträden, som i sin tur har lagt sig till rätta för att övertyga oss om att allting förblir. Därefter har det blivit fler planteringar på samma plats.

Vårplanteringen i april till vänster och samma plats i maj till höger.

Vårby är Huddinges ansikte mot Mälaren och erbjuder allt från slingrande naturreservat till ordlösa solnedgångar mot Ekerö på andra sidan vattnet. Det är kommunens historiska vagga

och hemmet för vikingaminnena i silverskatten som hittades 1871. Med strandpromenaden länkar Vårbystranden samman bostadsområdena Vårby gård och Vårby haga – det senare i folkmun mer känt som Masmo efter namnet på tunnelbanestationen.

Strandplanteringen började med engagemanget för strandkiosken, som i sin tur bygger på den relation till badplatsen som Habib och Shabnam har haft som badgäster. Under många år har det varit en tradition att ta säsongens första bad just här. Och så kom den där sommaren 2018, när kiosken stängde mitt i sommarens hetta och Shabnam snabbt drog i olika trådar. Den akuta situation som uppstod ledde till att föreningen Expose fick möjligheten av kommunen att hyra kiosken och ingen lär då ha kunnat ana den utveckling som skulle ske. Lite som den där tanken att utveckling skapas i kris. Redan tidigare hade föreningen faktiskt frågat kommunen om en möjlighet att få vårda en grönyta. Nu, under ett träd på stranden, satt de plötsligt båda med sina utmaningar och tankefrön om platsens framtid.

> *Tanken var hela tiden att människor ska komma ut och må bra och inte behöva åka långt bort. Vi vill göra Vårbystranden till den bästa stranden i hela Sverige och vi visade att vi hade kreativiteten inom oss. I början var det dock osäkert om vi skulle få anlägga planteringen och vi upplevde att kommunen tvivlade på oss. – Habib*

Platsen för Strandplanteringen ägs av kommunen och är väldigt publik, med strandkiosken och badet intill. Totalt ungefär nio tusen kvadratmeter, varav en mindre del används för just planteringar. Kommunen har på senare år asfalterat gångvägen och försett den med belysning, utegym och beachvolleyplan. Det har blivit ett populärt gångstråk. Strandremsan där planteringen nu ligger var dock från början snarast en farlig plats för barn, full av skräp. Utgångsläget var inte det bästa. Efter deras första initiativ med en uppröjning av platsen fick de dock positiv respons från kommunens parkenhet.

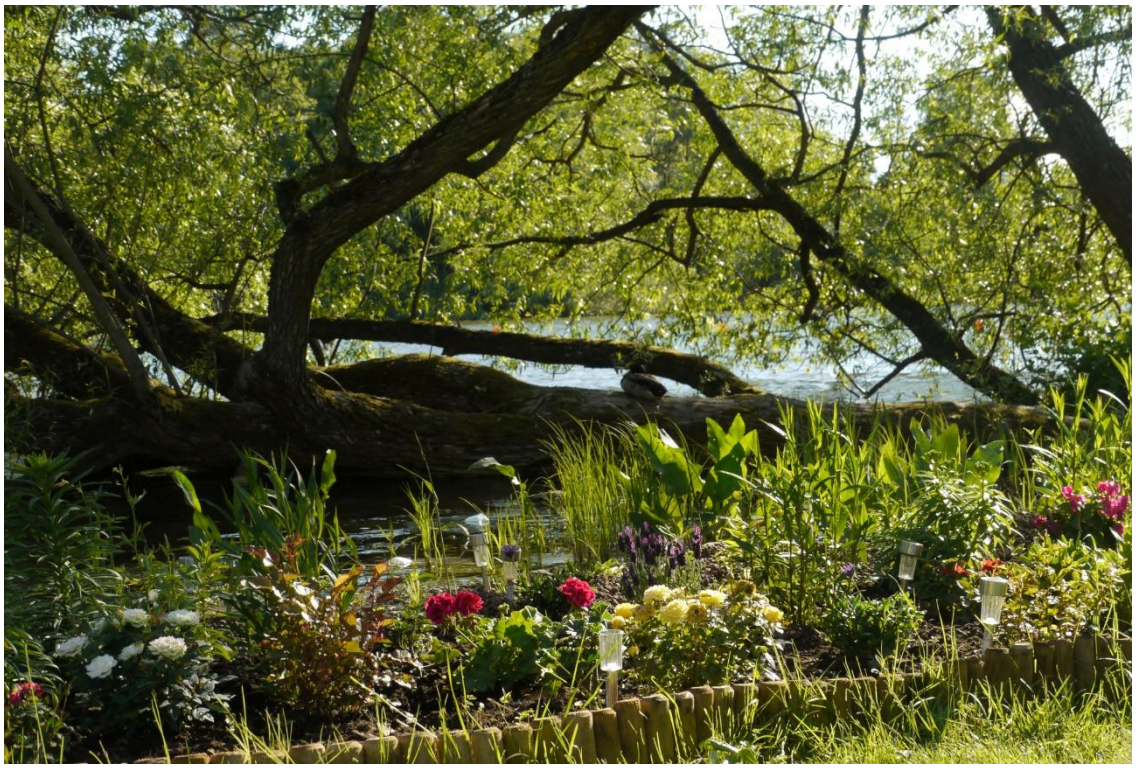

Strandplanteringen med pilträdet i vattenbrynet.

Efter en storrensning frigjordes samtidigt ytor vid pilträden, precis vid strandkanten. Det var då som Habib kom på idén att skapa en plantering. De gamla buskagen som hade rensats bort behövde ersättas med något nytt. Tanken med blomsterplanteringar var att de skulle ge en annan känsla och Habib och Shabnam fick till slut ett muntligt okej från kommunen. En liten yta att börja plantera på.

> *Jag har själv bott här länge och blev kär i badplatsen från första början. Platsen är helt magisk. Badet är ett paradis och själva kiosken med all sin historia är fascinerande. När strandkiosken stängde mitt i sommaren skar det i mitt hjärta och jag upplevde det som att Vårby glömdes bort. – Shabnam*

Vårby blev för mig som kommunalråd ett av de första större uppdragen som jag tog mig an. Det innebar otaliga möten med eldsjälar, myndigheter och föreningar och jag har ofta fascinerats över de oförtröttliga, goda krafter som liksom kryssar sig förbi motgångar och negativism. Förenings- och fritidsgårdsledare, föräldrar som växte upp i det expanderande miljonprogramsområdet, fastighetsskötare med dagliga boendekontakter och förtroenden

som bokats och bundits och brutits. Och så nu strandkiosken – helt plötsligt skött av ideella krafter.

Plymört.

Jag träffar flera Vårbybor som har bott här i åratal och lovordar det arbete som föreningen Expose gör. ”Fantastiska insatser” och ”verkligen värt att lyfta fram” får jag till svar när jag för planteringarna och bokprojektet på tal. Jag träffar en lokalpolitiker med decennier i området bakom sig och vi talar om vad som får oss att blunda för glädjeämnen i så kallade utsatta områden. Kyrkans diakon kommer förbi en dag och berättar att människor hajar till när de åker buss förbi planteringen för att det är så fint. Någon skriver på Facebook att hon var där med sina barnbarn och att det är den finaste badplatsen hon har sett. En äldre kvinna med livliga barn kommer fram och berättar hur glad hon är för att de har gjort så fint.

> *På kvällen för den första planteringen kom vi tillbaka för att hämta något, och så satt det en man här. Jag undrade varför han satt där och han svarade ”jag vaktar blommorna för*

att ingen ska ta dem, det är jättebra och det blir jättefint här vid Vårbybadet". Vi har fått människor som håller vakt. This is the power of flowers. Blommor har inga gränser, de finns i hela världen, det är gränslöst. – Habib

Strandplanteringen är inte statisk. Nya planteringar poppar upp som utlöpare på nya platser. Den ursprungliga planteringen följdes av en parad av hortensior, som bildar en parkmässig fond med färger som glänser om sommarmorgnarna. Den föregicks med några dagar av den vackra björkplanteringen, med associationer till savannens trädkronor och lantbrukarens steniga ekstam.

Hedersträdet på Vårbystranden.

För Habib är själva björken fylld av mening, som ett hedersträd och en hyllning på stranden, en oas där människor brukar samlas i skuggan. Det växande antalet trädplanteringar ger stranden allt fler små oaser, som stärker grönytekvaliteten *tillflykt* som forskningen lyfter fram som ett slags skydd och vila. Utspridda träd, buskar och planteringar underlättar för den som

vill vara för sig själv en stund. Fina sommardagar kan det dock bli ont om lediga platser att vila på, eftersom platsen så tydligt också präglas av att vara badplats.

Växterna – en unik blomsterplantering

Som om den kan höra Habib berätta om tulpanlökarna vill även den varma vårkvällen visa att höstens jobb är mödan värt, då allt det gula hämtar fart i solens låga kvällsstrålar. Med kameralinsen mot ögat slår det mig att allt det här var skräpmark för några år sedan, en plats där ingen ville sitta och några ville förstöra. Och i stället kommer nu kvinnan som följer lökarnas utveckling som ett barn, nu kommer människor hit för frisk luft och avkoppling. Habib berättar att de flesta som besöker platsen har trädgården i fingrarna på ett eller annat sätt, även om de inte odlar själva.

Att ta över och driva strandkiosken var ett stort steg för Shabnam och Habib. Att anlägga planteringen som en pittoresk och inbjudande blomning innebar att ta det till en helt ny nivå. Strandplanteringen har fått sin plats i händelsernas mitt och den fria kompositionen av växter ska inte misstas för en brist på strategi. Tvärtom, inser jag när jag tänker närmare på det. För människor är olika och deras egenheter får gensvar i olika former och färg, i olika tider och med många olika smaker. Någon kan stå och njuta av en växande ros, en annan känner vemod över tulpanerna som snart har gjort sitt. En kan känna liljornas sötma, en annan kan fingerdofta på myntans friskhet. På sätt lockas olika människor till platsen.

Tulpanlökarna sätts ner nära Mälaren.

Bredden av växter är slående och väcker min association till den kvalitet som i forskningen kallas för *variation*, med möjlighet till upplevelse av en rad olika material, former och färger. Här dominerar blomsterperenner i olika färger, samtidigt som träden framhävs på ett nytt sätt med blommornas hjälp. Vattnet som fond och böljande inramning förstärker intrycket av en hel värld komprimerad på denna plats, med stor variation. Det fina handlaget med årstidernas olika blommor gör också att planteringarna hålls uppdaterade, rensade och i förändring. Det är ett idogt arbete som föreningen lägger ner för att hålla de olika rabatterna attraktiva.

Våren välkomnar besökarna med en fin tulpanplantering, som förbereds på hösten. Den ligger några meter från vattnet och med bra ljusinsläpp i en stor lucka bland pilträden. Just pilträden ger annars den större planteringen en välkommen skugga på sommaren. Intill tulpanplanteringen växer så småningom fram ytterligare en plantering, som är en av de planteringar som inte fanns när bokprojektet startade. Där sätter Habib ner dahlior, gärna högväxande och i dova, mörka färger som inte tar över intrycket.

Odling med fri komposition

I strandplanteringen dominerar egentligen ingenting, eftersom det är en djärv blandning i själva kompositionen. Nejlikor, små rabattrosor, lavendel, tagetes, liljor och pelargoner placeras nära varandra i en blandning som saknar en tydlig princip.

Detta arbetssätt att blanda växter fritt ger ett färgsprakande intryck. I Habibs egna ord: ”Vi vill skapa en blandning av blommor så att alla kan reflektera något inne i sig själva. Folk badar här och diskuterar sen växternas namn och ursprung och sådant de minns från sin barndom och egen trädgård. Jag ville att det skulle bli som en tavla man kan sitta här och titta på, som en äng med blommor och bin och fjärilar.”

Och varför ska vi följa ett bestämt sätt att placera växter, till exempel med de lite högre längre bak eller att upprepa ett fåtal sorter för att skapa harmoni. Habibs metod ställer frågan till var och en av oss: för vems skull skapar vi harmoni i trädgården? På vilket sätt blir planteringen finare av ordning och reda. Pröva att utmana dig själv, både i utformning och i tankesätt!

Som en av cheferna på kommunen sammanfattar arbetssättet, när hen också tänker på hur växtplacering och växtval annars ofta följer vissa principer: ”Jag älskar verkligen att det är så mycket färg och liv och kärlek. Det följer inte de regler som många av oss trädgårdsmänniskor vant oss vid, därför är det ett häftigt perspektiv som också utmanar trädgårdstänket i mig.”

De flesta växterna klarar sig väl på platsen. Andra som till exempel pelargonerna förblir ettåriga, eller så tar Habib dem inomhus till hösten. Eftersom föreningen också sköter badplatsen använder de gässens spillning som gödsel och under en enda morgon kan de plocka fem liter. Annars används ingen gödning alls och de flesta växter mår bra i strandens fuktiga jord. En växt som palettblad behöver till exempel en hel del vatten och ser ut att må bra hela sommaren.

Habib ägnar en hel del tid åt klippning, trimning och annan skötsel. Ogräs behöver tas bort i rabatterna och i vissa fall behövs bevattning. Redan under uppväxten i Ghana gillade han att testa sina idéer på egen hand. Han berättar hur han i skolan upptäckte hur vattnet som de använde till att tvätta händerna vid matsalen kunde användas till att ge just hans krukodlade växter lite extra skjuts framåt. Idag försöker han anpassa lösningarna till det gynnsamma lokala klimatet på platsen.

Palettblad.

Plötsligt står Vårbystrandens nya palm på plats en torsdagskväll i slutet av april, när solen inte riktigt kan bestämma sig för om den ska bjuda på värme eller inte. Skratten rullar fram när jag som förste gäst får uppleva både Habibs och Shabnams stolthet och själva palmen, nyplanterad i en stor gammal plastkruka som de bärgade i Mälaren. Denna Vårbypalm kan symbolisera både egenheten i planteringarna och det öppna engagemanget för platsen. När människor efter ett tag hade sett Strandplanteringen komma i gång så kom det nya idéer från besökare. Tanken på en palm som något nästan ouppnåeligt blev en snackis och skapade enligt Habib ett positiv tryck på dem att fortsätta utveckla. Han ser det som en form av demokrati att lyssna till andras önskemål om platsen. Det slår mig att just så kan drömmar kanaliseras, i ett samtal med omvärlden. Habibs egen vision är att skapandet ska kunna ske i en ömsesidig dialog, och hans användning av demokratibegreppet väcker tankar, vilket jag ska återkomma till i kapitel 9. Är det mest demokratiskt att kommunen sköter platsen eller att ideella krafter tillåts att öka den lokala förankringen?

Strandpalmen.

Människorna – om frön som växer i livets cirkel

Vi träffas en morgon med solig värme på en plats i ständig rörelse. Vattnet som ständigt flyter såsom människorna stegar och stångar sig förbi, medan bergen och skogarna står för regin. Korpbergets branter mot Mälaren, Vårbyfjärdens minnen rakt ner i det kalla vattnet och Duvbergets nybyggen ovanför stranden. Det är på något vis både självklart och märkligt att Strandplanteringen skulle komma till just här.

Habib beskriver sig själv som en mångsysslare. Hans lugna engagemang är påtagligt i samtalen. Som om han nu en gång i livet har gjort ett val och fattat ett oåterkalleligt beslut att tro på det goda. Att kroka arm med positiva energier och låta allt det andra bero. Förutom att han ansvarar för planteringen är utegymmet lite av hans andra hem. Utöver sitt företagande som personlig tränare bygger han vardagen med ideella insatser inom hälsa, dans, musik och konstnärligt måleri. Med en kreativ familj blev konst något naturligt, samtidigt som uppväxten ibland tvingade fram kreativiteten, till exempel för att snickra ihop ett bord på egen hand.

Purpurklätt i mitten av juli.

En sommardag sprider sig doften av midsommarbad och solskyddsmedel inlindade i varandra. En pojke gräver med den gröna spaden en kanal som snart ska nå fram till Mälaren. Han provar också att fylla hålet från vattnets håll. Populär musik från 80- och 90-talen låter från högtalarna och värmen får många barn att varken kunna eller vilja motstå frestelsen att glida ner i baddräkter och sand. Den strand som möter dem har rensats och städats av föreningen och de ungdomar som hjälper till. Vass, grenar och skräp plockas ur vattnet för att badgästerna så småningom ska få en ren strand att njuta av. Ett slit och släpande med många, många sopsäckar.

Habib själv har inte någon lång odlingserfarenhet från trädgård, men har insett under åren i Vårby hur viktig planteringarna kan vara för människor. Japan och England finns som källor till inspiration via olika odlare som han följer. Jag har själv flera gånger planterat och grävt jorden fri från ogräs tillsammans med Habib, alltid med plats för andras idéer. Det går heller inte för fort, det är ingen stress. Varje år kryper kreativiteten vidare på strandområdet och skapar nya planteringar, nya kontaktvägar och nya gröna monument.

Habib planterar i urnan där Vårbypalmen står.

Jag sitter utanför strandkiosken och skriver på den plats där den kommunala organisationen hade lämnat efter sig ett vakuum i form av en stängd kiosk. Många samtal senare gavs slutligen möjligheten till föreningen Expose. Och just den där dagen, då de tog beslutet att satsa, gick Habib och frågade några barn vad de tyckte om platsen. De var inte från Vårby och som svar lyfte de fram vad som fattades, och vad det var som gjorde att de inte trivdes där.

> *Då tänkte jag att barnen måste ha positiva minnen, roliga minnen som gör att de kommer att prata om vad de gjorde här när de blir vuxna. Det som driver mig är att barn och ungdomar ska må bra. De behöver uppleva livet och få egna drivkrafter i sina liv. – Habib*

Detta är kraften i berättelsen om det egna livet, som återvinns varje gång som den berättas och som stärker banden till barnen. En slagkraftig insikt i all sin enkelhet. Hur du berättar ditt liv påverkar hur du och dina barn mår. Just där blir Vårbystranden som en pensel i Habibs händer för att måla och mejsla de positiva berättelserna från hans egen barndom, in i andras och vidare genom livet.

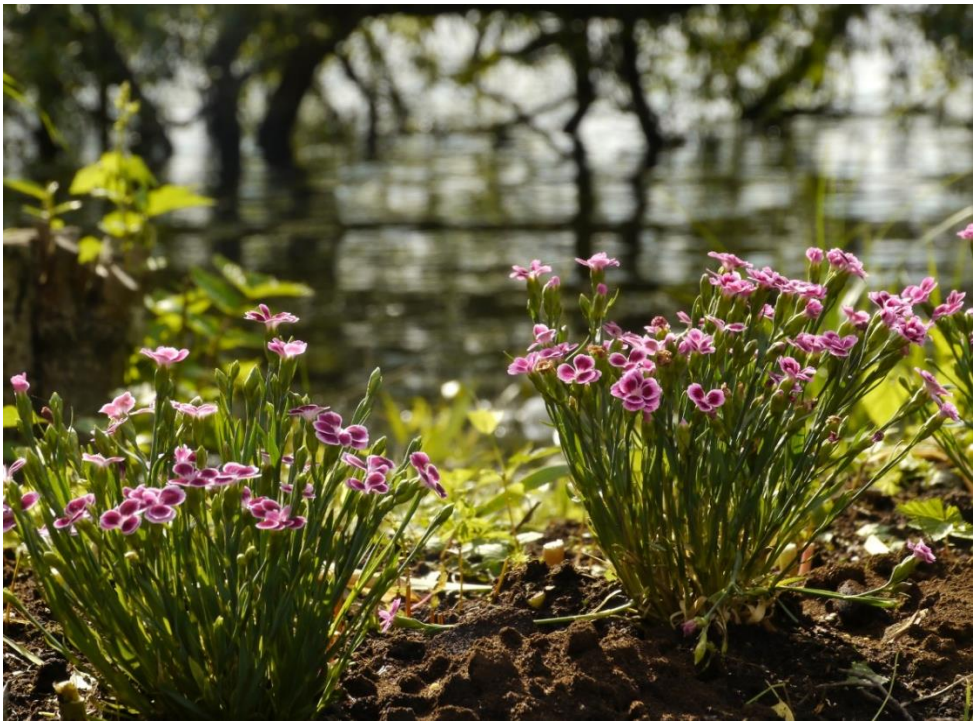

Trädgårdsnejlikor i Strandplanterings vattenbryn.

När han ser något på platsen kan han direkt koppla det till sin egen barndom. Slutsatsen är att vuxna utan bra barndomsminnen blir skadade för livet, medan bra barndomsminnen ger oss

ett friskare samhälle. Som Habib själv uttrycker det: när barnen mår bra så smittar det av sig till de vuxna.

En sommardag är det vattenmelon och chips och kaffetermosar, det är äpplen och soltörst om vartannat. Musiken gungar i takt med porlandet från vattenfallet bredvid kiosken. Stranden har blivit färgad i orange och grönt och rött och blått. Parasoll och solstolar har intagit stranden och gett nya möjligheter till rekreation. Alla får plats. Visionen som visar vägen är flertalets vilja att vara med och ta ansvar. Det är i den riktningen som perenner planteras och barnen bjuds in.

Shabnam är entreprenör och jobbar med kreativa event i sitt eget företag, med en stabil grund från uppväxten i Iran. Berättelsen om uppväxten är varm och ger mig en tydlig bakgrund till det stora engagemanget för barn och ungdomar. Öppenheten att få blomma ut som barn och vuxenvärldens stöd med kreativa bildningsinsatser för personlig utveckling.

> *Min uppväxt lärde mig att vara ödmjuk och hjälpsam. Tidigt fick jag de vuxnas förtroende och förlåtelse, det bekräftade mig i min karisma och ärlighet. Idag är entreprenörskap min passion. Jag vill att fler unga ska blomma ut som entreprenörer. – Shabnam*

I hennes barndom fanns en stor trädgård som Shabnam var väldigt förtjust i. Nu har hon bott många år i Vårby och har känslomässigt starka band till just Vårbybadet. Det finns kanske ingen annan med ett större engagemang för just den här platsen, med dess historia. Nu vill hon inspirera andra och skapa en plattform där andra får växa. En del av det är att engagera ungdomar i arbetet med strandkiosken – en annan del är själva planteringarna.

Att Strandplanteringen har blivit en mötesplats är uppenbart för alla. Grönytekvaliteten *mötesplats* handlar om att främja umgänge och motverka ensamhet. Det gör föreningen på så många olika sätt just här, där engagemanget liksom sipprar fram i allt från hur växterna sköts till strandkiosken och olika firanden. Det är en plats där alla åldrar kan mötas, samtidigt som själva platsen som badplats gör planteringarna väldigt tillgängliga. Under sommarhalvåret är det sällsynt att platsen är helt tom, vilket bidrar till kvaliteten.

Shabnam rensar stranden på gammalt växtmaterial.

Drivkrafterna hos Habib och Shabnam är snarlika och hämtar sitt vatten från barndomens brunn, som kanske till och med fördjupas med åren. Uppväxtmiljön, kreativiteten och de vuxnas relationer till barn blir nödvändiga källor för självförverkligande. Där kedjan smids med länkar och lockelser för att barnen ska regnas, rotas och resas.

> *Barnen är drivkraften. Jag ser generationer i livets cirkel framför mig när barn växer upp och går vidare. Vi är alla en enda stor familj och det upplever jag väldigt starkt här vid Vårbybadet. Föreningslivet är en plattform för att vårda relationerna människor emellan. – Shabnam*

Den där brunnen öser en dag åt alla håll, när hoppborgen gungar och såpbubblor samlas och kiosken får leveranser. Stressen kan nå Shabnam, men när hon ska springa ett ärende så kliver det lilla barnet över kabelskyddet och riskerar att snubbla. Just då, när hon egentligen inte har tid, stannar hon och möter föräldern kring barnspring och kabelhinder. Barnet först. Alltid.

Nu bryr man sig om planteringarna på ett annat sätt, folk ser att det är möjligt och det är just den ideella kraften som vi vill främja. Framöver vill jag att det ska bli som en strandpark här där man kan sitta, ta det lugnt och varva ner bland planteringar, höga träd och vatten. En magisk trädgård! – Habib

Jag träffar Habib vid kärleksbron, medan han planterar hortensior och liljor. Han och Shabnam har en längtan efter frukter på stranden, som en växande strandpark att strosa i. Med körsbärsträd, apelsin, mandarin och druvor och torkade skafferier, precis som i barndomens trädgårdar. Han berättar om visionen att få engagemanget att växa i hela kommunen. Det ska bygga vidare på de planteringar som nu finns och som visar att en förening kan göra skillnad som det goda exemplet. Som lär och lär ut. Som förebilder.

Med tanke på kommunens storslagna planer för bostäder här intill är det svårt att föreställa sig platsens roll i framtiden. Själv tror jag att den kommer att fortsätta att förena, förgylla och förvåna. Förena – genom att samla människor med olikfärgade ryggsäckar. Förgylla – genom variationen och kombinationen av natur och kultur. Förvåna – som en glömd och gömd sötvattenspärla.

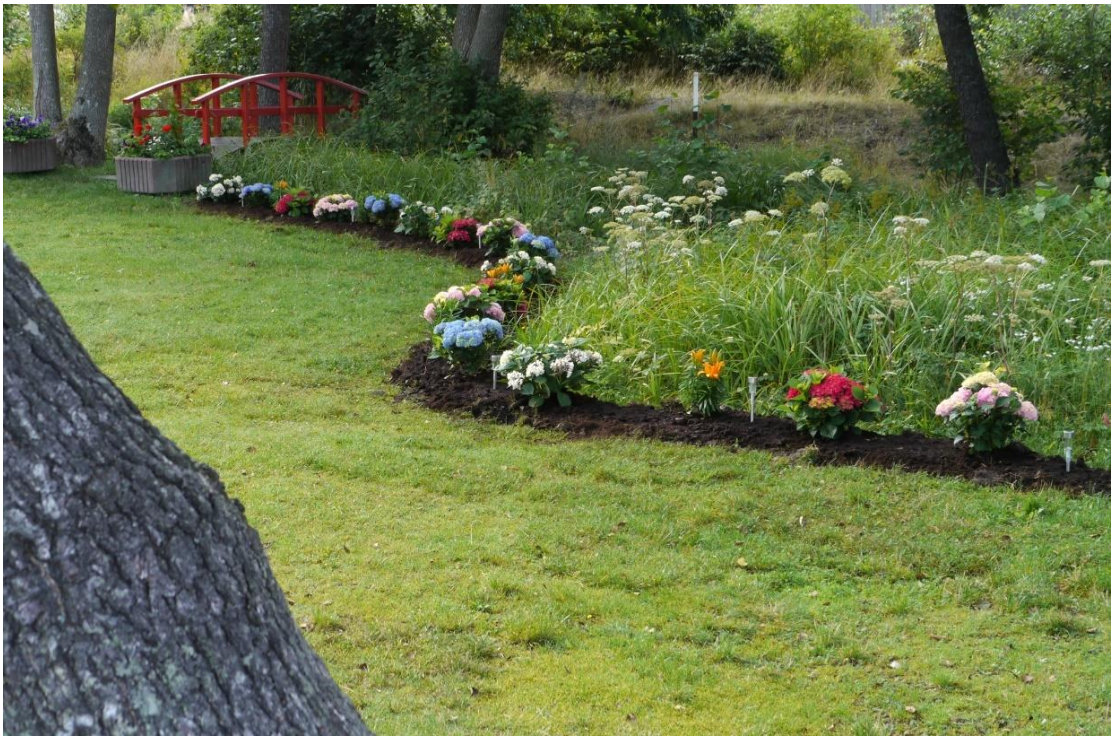

Hortensiaplanteringen med kärleksbron i bakgrunden.

Sammanfattningsvis upplever jag att Strandplanteringen ger besökarna goda möjligheter både som *tillflykt* och som *mötesplats*, tack vare det publika läget, utrymme att sitta på olika platser och tillgången till de många lummiga träden. *Variationen* finns i estetiska kvaliteter, inslag av fina träd och blomning i alla färger, samtidigt som läget vid vattnet skänker en vila som få andra platser. Det var en väldigt fin plats redan innan Habib och Shabnam tog över. Nu är den helt enkelt fantastisk.

Berget rymmer en trädgård i vinden

planta för planta planteras med lust

nävor och mossflox i rosa och vitt

befruktar markens torra last

Mångfald skapar den färgpaletten

viskar om den som vårdar vägen

långsam kärlek, konstens kretslopp

metoden som välkomnar odlingsvågen

Kapitel 3

Grannsamverkansträdgården

Städdag i maj när Karin och grannarna samlas.

Platsen – en pärla på berget

En dag i oktober bryter solen igenom mellan fasader och barrträd för att nå planteringarna. Irisens halvt vissnade blad och nävornas kvarvarande blommor, alla får de sin del av strålarnas höstglöd. Vinden kan viska så där friskt som den gör i närheten av vatten. I morgonens ljus vakar lugnet över platsen, samtidigt som berghällarnas skog av uppstickande, röda plaströr skvallrar om kommande sprängningar och avverkningar för nya bostäder. Kvarnsjön ligger bara ett stenkast bort, nedanför berget som planteringarna så tydligt vilar på.

Här målar höstfärgerna trevägskorsningen i välkomna kontraster. En korsning som säkerligen hade förblivit sly om inte denna trädgård hade kommit till. Trafikerad av boende och byggtrafik växer den omgärdad av nybyggaranda, vilket också vässar de kontraster som grannarna får sköta om.

> *Det som främst driver mig med Grannsamverkanträdgården är kärleken till odling. Jag älskar att odla och har gjort det hela livet och vill gärna försöka sprida glädjen till andra i min närhet. – Karin*

Högt uppe på berget hittar jag en dag den odling som sköts av entusiaster och goda grannar i kommundelen Gladö. Med mig finns entusiaster från hela landet, som med inhyrda bussar under Trädgårdssveriges sommarmöte besöker kommunerna Huddinge och Botkyrka. Målet var då Karins egen trädgård och som en bonus fick vi upp ögonen för grönytorna intill, som med ideella krafters hjälp hade påbörjat en omvandling.

Jag fick en tydlig bild den dagen av engagemanget hos Karin Eriksson Holmberg. Hon har, med stort kunnande och med stöd av grannarna, omvandlat en oansenlig vägkorsning till en hållbart odlad plats. Här tas allting tillvara och växter väljs ut efter platsens förutsättningar. Då, i planteringarnas linda, gavs ett intryck av nyvunnen jord och späda plantor; idag täcks marken av mogna växtbäddar. Vi var många då som inte kände till Karins engagemang och kraft, men ambitionsnivån gick inte att ta miste på.

> *Om alla odlade som jag gör skulle trädgårdsbutikerna gå omkull. Jag köper nästan aldrig något, förutom om jag vill köpa något särskilt träd. Vi har växtloppisar i stället där vi kan byta växter med varandra. – Karin*

Det är numera många i Gladö som promenerar runt sjön och därmed passerar Grannsamverkanträdgården. En person stannar och pratar med Karin och förvånas kanske över att det över huvud taget finns en trädgård här, en annan uttrycker hur fint det har blivit. Cyklister passerar platsen och skulle säkert uppskatta en ny vattenpump för det naturliga och välsmakande Gladövattnet som fortfarande pumpas upp, trots alla sprängningar i området.

De båda planteringsytorna, åtskilda av en lokalgata, är tillsammans ungefär tre hundra kvadratmeter. Det är kommunal mark och förutom en skapad grusgång finns här nästan enbart växter. Vad som är anmärkningsvärt är dock att kommunen i den nya detaljplanen har missat att skydda området som naturmark. I stället är området markerat som väg. En transformatorstation på platsen kanske ändå är en garanti för att någon exploatering inte kommer att ske.

Grönytekvaliteten *tillflykt*, för att kunna slappna av i lugn och ro, var i början inte så påtaglig i avsaknad av till exempel sittplatser. Numera finns en fin bänk att sitta på. Platsen är öppen, med låga växter och inte mycket lummighet eller träd, innan dessa växer sig större. Ytan är begränsad och gör det svårt att skapa stora tillflyktskvaliteter. Samtidigt finns det ett lugn på själva platsen med lite trafik och en växande grönska som i sig inbjuder till reflektion och stillhet.

En del av planteringen i sin begynnelse (ovan) och några år senare (nedan).

Skapandet av Grannsamverkansträdgården präglas av lugn och varsamhet, där ingenting hastas fram. Det hela började med att kommunens entreprenörer gjorde i ordning ytan för att plantera gräs, ett vanligt scenario i utbyggnadsområden som Gladö. Karins granne pratade då med kommunens personal på plats och fick veta att de tänkte så gräs på platsen. De var flera som då kände att de ville mer än så. Sagt och gjort, Karin gick till byggbolagets platschef och frågade vem hon skulle prata med. Telefonen gick till en ansvarig på kommunen som återkom efter en vecka med positivt besked. Karin och grannarna skulle få ta hand om platsen, med kravet att de skulle sätta upp skyltar för information. På det sättet, menade kommunen, skulle alla veta att det planerades planteringar på platsen och att den skulle underhållas ideellt. En muntlig överenskommelse som alla var nöjda med.

Karin och de andra vet hur den gamla vägen gick fram precis här och hur det påverkar markförhållandena. Det finns en gammal grusvägkropp under ytan och det har inte gjorts några förbättrande markarbeten i samband med att den nya vägen byggdes ovanpå. Delar av planteringarna riskerar därför att vara antingen väldigt torra eller med stillastående vatten. En av rhododendronplantorna verkar just stå på en alltför blöt plats på grund av vägkroppen. Den är möjligen dödsdömd i sina gulröda blad, kanske försöker den förklara hur hösten har kommit längre än vi tror. Men jag ser att den blommar om våren, så hoppet lever.

> *Vandringsstigen längs sjön går här och det är många som kommer förbi till fots och med cykel. När jag är här och odlar är det alltid någon som stannar till och pratar. Besökare tycker att det är fantastiskt och det är väldigt trevligt. Det är roligt att det är fler än vi grannar som njuter av trädgården. – Karin*

Jag följer med Karin till en gammal villatomt, som inte längre är bebodd. Medan vi tar skottkärrorna med oss uppför backen får jag veta att en stor förändring väntar. Den gamla trädgårdstomten ska förvandlas till modernt parhusområde. Det paradis som doftar skog ska förändras och förtätning står för dörren. Förutom exploateringen innebär det även tung trafik runt planteringen, med risk för att lastbilar kör i själva planteringarna. I stunder som dessa är det spännande att lyssna på den konstruktiva ansatsen, som ett svar på hotfulla förändringar. Att se livets nyanser och att belysa det mörka hotet med nya möjligheter i stället för problem – det är något som präglar mina samtal med Karin.

Den gamla trädgården är denna majdag ett sådant ljus. Som ett avtryck av en svunnen tid ligger rester av fruktlunden och det trasiga växthuset framför våra fötter när vi kliver in på den öde tomten. Karin går målmedvetet runt och identifierar ett antal intressanta växter – benved, schersmin och rhododendronbuskar. Att rädda plantorna från grävmaskinerna blir en donation till Grannsamverkanskrädgården. Tillsammans med buskpion och körsbärsbenved grävs växterna upp och körs i väg till planteringen.

Tillsammans räddar grannarna rhododendron undan grävmaskinerna.

Som mest förtjust blir Karin när hon efter uppgrävningen av rhododendron får se de rosa blommorna avtecknas mot en granmörk bakgrund och utbrister: *Det är ju körsbär!* Hon får det till ett bergkörsbär, en sådan som hon själv har i sin trädgård. Då är det som att upptäckten har landat i henne och tankarna far runt om hur även den ska kunna flyttas. Visst ska vi kunna flytta även körsbärsträdet, menar hon. Det blir till att pröva sig fram med spett och rädda det som räddas kan, även om de nya planteringarnas jord är i tunnaste laget. Det kan räcka med några decimeter, berättar Karin av egen erfarenhet – och så gick startskottet för ännu en idé och väntan på att förverkliga den.

Växterna – konsten att odla kretslopp

Juni bjuder på en av sina första varma dagar och vi tar en promenad för att se hur rhododendronplantorna från den gamla villatomten har klarat sig. Våren kom sent i år och liten såpnejlika har först nu börjat blomma, en fantastisk rosa marktäckare – som Karin själv beskriver den. Ännu kan den dock inte matcha den prakt som skänks över platsen med vita och rosa mossflox.

Hos Karin finns ett kretsloppstänk som gör att blandningen av material och lösningar kommer naturligt. Det är inga standardlösningar eller snabba impulsköp. För henne kräver odlingsintresset uthållighet och görs i en egen takt utan att låta sig styras av trädgårdstrender. Detta arbetssätt skapar i sig en hög *variation*: de noga utvalda växterna skänker en blomning i olika färger under året och det jordnära odlandet innebär att materialen blandas på ett intressant sätt.

Kretsloppet finns i eftertanken och i omtanken. Plantor ska få växa på en plats som passar dem för att utvecklas på bästa sätt. När någon kommer till Karin för att köpa plantor brukar hon fråga om personen först har skapat någon rabatt att plantera i. När svaret är nej säger hon åt dem att återkomma. Växter ska inte förgås; det som tas upp från jorden behöver planteras på en gång.

Körsbärsbenvedens frukthängen.

Andra exempel är det märkliga gamla grenverket som jag träffar på en dag, med spindelväv i barken, och den gamla döda tallen som görs om till kantskydd för planteringar. Karin ser gärna att vedmaterial återanvänds på våra tomter, med rishögar och kompostmaterial som grund i stället för att gå till förbränning.

> *Mycket av det som idag kallas trädgårdsintresse skulle jag vilja kalla för trädgårdskonsumtion, som handlar om att köpa färdigt och ställa det på plats. Detta till skillnad från trädgårdsintresse som handlar om odling, att själv tex driva upp växter och plantera. – Karin*

Att gå med gräsklipparen är den enda motionen som många får, resonerar hon, då ska man väl försöka göra det själv i stället för att köpa en robotgräsklippare. Förvisso har hon själv nästan ingen gräsmatta kvar, den omvandlas bit för bit till nya odlingar. En liten bit har hon dock kvar för barnbarnens lekar.

Ljusgul iris.

Hemligheten med att ha ogräsfria planteringar är att hinna med rensningen när ogräset fortfarande är litet. Om rotsystemet hinner att bli för stort, blir rensningen alltför tung, orken tar slut och odlaren tappar sugen. Det är den metod som Karin använder, såväl hemma som i de gemensamma planteringarna.

Som i många andra fall av gemensamma odlingar så innebär sommaren en utmaning med att hinna med allt, både ogräsrensning och bevattning. Det gäller att försöka ha en plan tillsammans så att grannarna kan turas om, efter bästa förmåga.

Mossflox i nyanser grönt, utifrån gödsel och skillnader i jordmån.

Morgonsolen stiger sakta över sjön som vilar nedanför berget, där hus och granar bildar en fond till strålarna som faller på grönskan. Det är nyansernas tid och gult och rött och brunt tar plats i bladverken. En växt som då ser ut att trivas är det vackra trädet körsbärsbenved, planterat nästan mitt i den ena planteringsytan precis intill den gruslagda gången. Den väntar och väntar på höstens ingång och vecklar ut sina vilande hängen lika graciöst som allvarligt.

Körsbärsbenveden är bland det finaste träd jag vet, det är så snyggt. Själva trädet är nyplanterat och inte så vackert ännu men frukthängena är fantastiska. – Karin

Platsen lever med årstiderna. Varje gång jag kommer hit är det som att livets gång gör det till en ny plats. Mossfloxen vajar som ett hav på våren i vitt och rosa, sen ser vi blå ormöga, spansknäva och liten såpnejlika och till midsommar blommar blå bergklint och prästkragar. Ljusgul och blå iris är svårt att missa i början av sommaren och sedan ger sig kryptimjan och alpmynta till känna under hela sommaren.

Liten flocknäva vill väva en mäktig matta och brukar föregås av bergnejlikan, en anspråkslös och soltålig växt som är en av alla växter som återfinns i Karins egen trädgård. Under sommaren exploderar den lila flocknävan samtidigt som den röda stjärnflockan öppnar sig. Dagögat börjar sin långa blomning på sensommaren, sedan är det de höga gräsens tid vars vajande vippor är fina hela vintern.

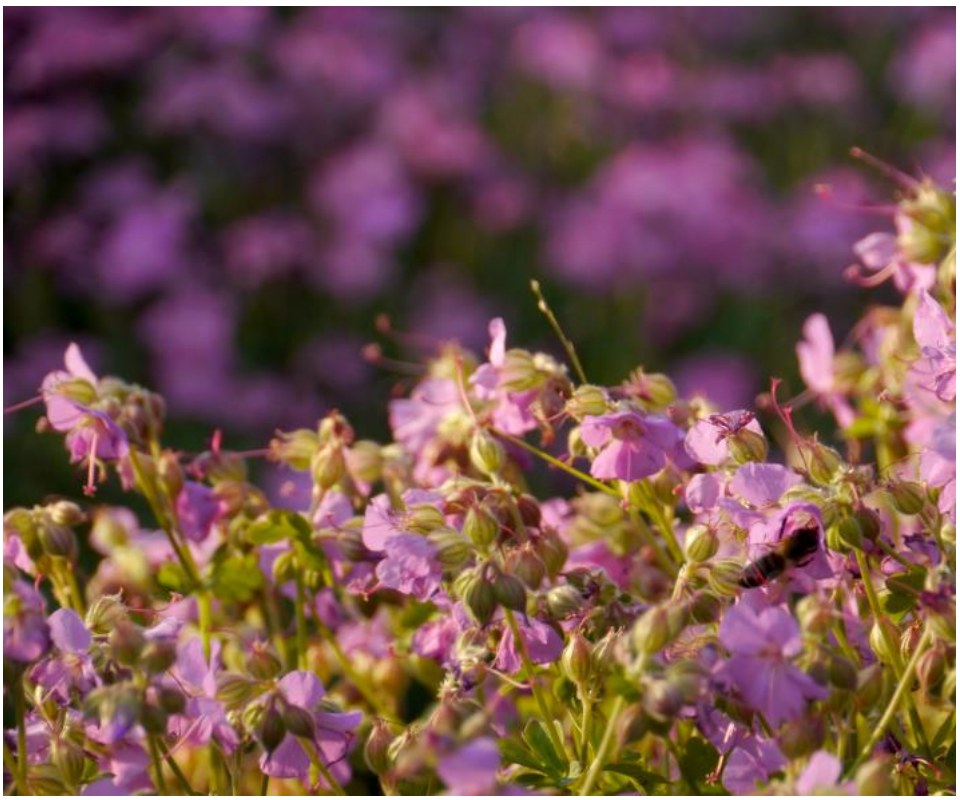

Liten flocknäva.

I september skådar jag hasselörtens ljusa nyanser som lyser fint när hösten har gjort sitt intåg, men inget lurar förstås Karins vana öga. Bladen borde vara trolskt och murrigt mörka och rika, men nu är det fortfarande magert i jorden. Mossfloxen berättar om skillnaden i jordmån, när plantor som fick gödsel under året svarar med mörkare kulörer under säsongen. Det syns som små nyansskillnader i växttäcket, lite svårt att upptäcka för att otränat öga. Även den kaukasiska förgätmigejen vittnar nu om de kärva tiderna. Det är platsens ursprungliga jord som är problemet. Trädgården står och ropar på hjälp och kreatören är inte långt borta med idéer. Karin berättar hur hon planerar för att skaffa hästgödsel i mängder, helst ett tjockt lager över hela odlingen som ger mull och ett friskt och frodigt bladverk.

Hela planteringen täcks av gödsel.

De nakna berghällarna intill Grannsamverkansträdgården ser zebraliknande ut efter att grävskoporna gått fram och skrapat dem rena från all jord. Från allt liv. Det ska byggas nytt och den gamla växligheten tas bort. Ett tiotal grannar har denna gråmulna, stundom soliga aprilsöndag samlats för att sprida gödselhögen över växterna. Jag pratar med en av de yngre grannarna som entusiastiskt deltar och som menar att Gladö ligger lite för sig självt. Därför, menar han, blir det viktigt att ha mötesplatser som är nära och tillgängliga. Under fikat berättar Karin att hon har anmält planteringen till Tusen trädgårdar och att hon behöver hjälp med att ta emot besökarna som lär komma.

Spadarna gräver ner sig i den mjuka framtida myllan och fyller skottkärra efter skottkärra. En decimeter hästgödsel lägger sig över planteringarna och surret från grävskopan ligger som en dov påminnelse om att planteringarnas omvärld förändras. Det doftar gödsel över hela planteringen.

En dag när frosten kommer, frågar jag Karin vilken av alla växter som är hennes favorit. Hon behöver ingen betänketid för att parera frågan och säger att det är som när barnen var små och hon ville att de skulle stanna i växten, för att de var underbara i varje stund. Varje dag blommar eller kallar en ny sort på henne och just då är det den som är vackrast. Samma variation och hänförelse varje år.

Karin i sin egen trädgård.

Intresset för rhododendron är en av de saker som Karin har tagit med sig hemifrån till Grannsamverkanträdgården, där det nu finns ett flertal i olika färger. Hon har bott på den bergiga villatomten sedan år 2000, då det var ett sommarställe och det fanns inga rabatter alls. Här har hon under många år fått till och med bergsskrevorna att sjuda av liv med kaktusar, taklök, gråtimjan och sandkörsbär. Det som hon såg tydligast när de köpte huset var

just trädgården med dess olika bergformationer. Den gav henne tankar om hur hon skulle odla här.

Varje plats har sin historia och om det nu finns en gammal vägkropp som vilar under planteringarna så måste man förstås ta hänsyn till detta. Till den gemensamma trädgården har hon fört växter som hon känner till och som inte har särskilt djupa rotsystem. De får testa sig fram och se till att vara duktiga med bevattningen om de planterar nytt, resonerar Karin. Det är ingen bördig gammal havsvik som de planterar i, vilket märks även på Karins egen trädgård intill.

Kryptimjan är exempel på en tålig biväxt som vackert blommar nu när den har börjat trivas. Även mossfloxen är utvald för att leva med den där bergkrossen som finns under. Små syrener är tacksamma att odla och kan växa på berg, liksom liten flocknäva och de vackra grässorterna diamantrör och det japanska gräset glansmiskantus.

Växter för platser med tunt jordlager

Grannsamverkansträdgården vilar på en plats som under ytan består av en gammal vägkropp, vilket skapar särskilda förutsättningar. Grannarna har under Karins ledning medvetet använt växter som ska kunna klara av de relativt sett tuffa förutsättningarna.

Det finns dock en rad växter som kan trivas bra på en sådan plats. Här är Karins egen lista med exempel på växter som växer bra på ett underlag av stenkross med bara ett tunt jordlager:

Flocknäva 'Geranium macrorrhizum'

Glansmiskantus 'Miscanthus sinensis Kleine Fontäne'

Liten Flocknäva 'Geranium cantabrigiense'

Liten såpnejlika 'Saponaria ocymoides'

Kryptimjan 'Thymus serpyllum'

Mossflox 'Phlox subulata'

Murgröna 'Hedera helix'

Prästkrage 'Leucanthemum vulgare'

Röd Solhatt 'Echinacea purpurea'

Trädgårdsiris 'Iris Germanica'

En annan utgångspunkt för Karin är att det mesta växer i något sur jord och att vi ska göra oss av med gamla tiders råd om att höja pH-värdet. Karin säger att hon odlar naturligt, genom att ta tillvara organiskt material och tillföra stallgödsel.

Människorna – lusten att odla genom livet

Initiativet är ett bra exempel på att det finns en tydlig längtan efter att skapa något tillsammans. Grönytekvaliteten *mötesplats* återfinns i själva gemenskapen och i viss mån även på själva platsen. Det är många som passerar här längs sina promenader, även om platsen kan utvecklas mer för att tydligare bjuda in till möten mellan människor. När det tillkom en bänk i den ena planteringen så blev genast inbjudan att vila svår att stå emot. En plats att sitta ner på, i lugn och ro.

Grannarna samlade en dag i april.

Intresset för odling spårar hon själv tillbaka till sin bondebakgrund. Föräldrarna var lantbrukare i Västerbottens inland och odlade för brödfödan med hö och raps och potatis, en självförsörjning på mat som en fläkt från förr. Hårt slit och höet som skulle in medan andra

barn fick sola och bada – idag är Karin tacksam för den strävsamma och trygga uppväxten fylld med arbete. Den har gjort att hon själv har kunnat skapa sitt eget liv och njuta av förbättringarna som har kommit.

> *Det var himla trevligt under potatisloven när alla samlades från olika gårdar och jag älskar fortfarande att jobba tillsammans. Jag minns när vi bakade tunnbröd tillsammans, det var enda gången som min mamma kunde öppna upp sig, när hon gjorde det här monotona jobbet tillsammans med andra familjer vid samma bakbord. Som projektledare var det senare min grej att just jobba tillsammans. – Karin*

I alla år har Karin jobbat enligt idén om *slow gardering*. Det betyder att man tar en sak i taget och låter allting ta sin tid. Lite som *slow food*. Detta förhållningssätt gör att resultatet kan bli så mycket bättre på längre sikt, menar hon.

Det finns en varsamhet i skötseln av Grannsamverkanträdgården. En långsamhet som verkligen tilltalar mig. Ingenting kan stressas fram, samtidigt som växterna får berätta om behoven. I en trädgård med tuffa förutsättningar är det kanske ett måste, men principen kan användas överallt. Karins granne Christer bekräftar att hon har jobbat för att de ska välja växter som inte behöver mycket underhåll och som rådjuren inte tycker om att äta. Också det är *slow gardening*, tänker jag. Att låta platsen berätta om förutsättningarna är kanske en viktig del av hållbarhet i en trädgård.

> *I stället för att köpa dyra färdiga plantor i trädgårdshandeln sår man fröer och byter växter med varandra. Sedan är det bara att dela plantorna, och dela igen för att få riktigt många. För nästan ingen kostnad alls får man en stor mängd plantor på ett par års sikt. – Karin*

När jag lyssnar på Karins historia träder en bild fram av en person som har fått lära sig att klara sig själv och som ser ett stort värde i det. Hon har försökt att fostra sina egna barn så att de klarar sig själva, genom att de får uttrycka sina behov och vara delaktiga. Jag ser en strävsamhet i perspektivet, att arbeta sig upp med både stöttning och frihet som barn.

Vitbrokig kornell i höstljus.

Karin har ofta upplevt att hon har varit ensam med sitt gedigna odlingsintresse, även om andra har funnits där och uppskattat resultatet. Hon minns hur hon som tjugoåring odlade upp det som blev hennes första anlagda trädgård. Och på den vägen har det fortsatt med grönsaksland, kolonilott, fruktträd, sommarställe och blommor. Samtidigt visar Karins berättelse att förebilder tidigt i livet kan vara avgörande. Karins mor var en stark kvinna som gjorde allt som behövde göras. Hon beskriver sina båda föräldrar som fantastiska förebilder, samtidigt som hon själv växte upp med såväl utrymme som ensamhet.

Jag kan se hur bakgrunden som självständig lagledare leder fram till en plan för den ideella planteringen, men inte som bara ytterligare ett projekt i mängden. Med flera decennier som projektledare i IT-världen har Karin upplevt mycket och även varit på gränsen att gå in i väggen flera gånger. Hon beskriver det som ett riktigt tungt arbete med att få såväl investerare som medarbetare att trivas. Resorna har varit påfrestande och det hela hade inte gått utan trädgården. Det är där som hon har hittat lugn och ro.

> *I mitt yrkesliv har jag haft problemen i huvudet dygnet runt och känner hur det sipprar ut ett lugn i hela kroppen när jag sätter händerna i jorden. Ett långsamt fysiskt och monotont arbete gör att hjärnan slutar snurra. När söndag eftermiddag kommer har jag alltid löst*

problemet på jobbet som jag gick hem med på fredag kväll. Hjärnan går in i viloläge när jag gör det monotona arbetet, vilket den behöver för att fungera ordentligt. – Karin

Förutom kunnandet som hon har med sig från barndomen och utvecklat med självständighet, upplever jag att Karin också har en stor lust till odlingen som livsstil. Odlingen är samtidigt inte något annat, något bredvid, utan en kraft som går in och ut genom vardagslivet. Med hennes egna ord så är hon på något sätt drabbad av odling, av att se saker växa. Det behöver inte alltid vara trädgård och jag gissar att det oftast får sin näring av nyfikenhet.

Diamantrör i oktober.

Karin berättar att hon i hela sitt yrkesliv har jobbat utifrån begreppet *trial and error*, att bygga kunskap genom att pröva vad som fungerar och inte. Men efter många år i både arbetsliv och odling upplever hon att uttrycket *trial and success* är ett resultat att man vågat prova i ett tidigare skede. Det behövs ett mod att våga göra plats för nya lärdomar och det behöver byggas på erfarenheter. Du kan som läsare få inspiration genom att läsa en bok, men enligt Karin behöver du också rent praktiskt *göra* för att det ska bli ett lärande på riktigt.

Ett exempel på Karins initiativkraft är att även använda den så kallade förgårdsmarken, alltså remsan mellan den privata villafastigheten och den kommunala vägen. Även här lyser inspirationen som en ledstjärna i tankesättet att allmänna platser går att göra något av. De går att förädla, trots att många säger att det inte går. Eller att man inte får. Som Karin själv säger: det borde vara upp till var och en att odla sin egen vägren. Så därför finns där nu nävor, vidjehortensia, funkia, astilbe och kaukasisk förgätmigej.

Mossflox.

I samtal med några av grannodlarna slår det mig en dag att varje plats är ett eget vägval, ett resultat av prioriteringar som antingen har gjorts eller inte gjorts. Och att detta gäller alla grönytor som människan har påverkat. Det finns ett vägval i att odla upp en så stor del av ytan som möjligt. Med undantag från grusgången som ringlar igenom en av planteringarna – ett initiativ från en granne – så är ytan maximalt utnyttjad för växtodling. Därför är det lättare att se hur grönytekvaliteten *variation*, i växter och material, kan uppnås.

Platsen är högt belägen och nästan avlägsen, men ger kanske ännu inte riktigt den *tillflykt* som kan ge skydd för vila under till exempel ett träd. Att det är en fint ordnad plantering i ett bostadsområde gör att det kvaliteter som *mötesplats*, som kan utvecklas ytterligare.

Röd stjärnflocka.

Jag växlar mellan att se planteringarna som en protest mot samtidsstressen och en grannarnas egen idyll. Oavsett vilket skänker långsamheten i sig så stora kvaliteter att jag vågar tro på framtiden.

Karin själv hoppas på ett ökat engagemang och försöker se positivt på tillkomsten av alla nya parhus. Att det flyttar in ett hundratal människor som inte har så stora odlingsmöjligheter på de egna tomterna kanske kan bli bra för planteringarna till slut, om de vill vara med och bidra. Säkert kommer berättelsen om Grannsamverkansträdgården då att föras vidare till hela Gladö, som ett erbjudande om en kreativ mötesplats för odling.

Som en varsamt vacker

nyponros

alltför stängd

gömd och klar och given.

Frivilligheten formar.

Så strävar själva skötaren

handen

alltför öppen

över och under tid.

Konstruktiviteten klarnar.

Kapitel 4

Stationsparken

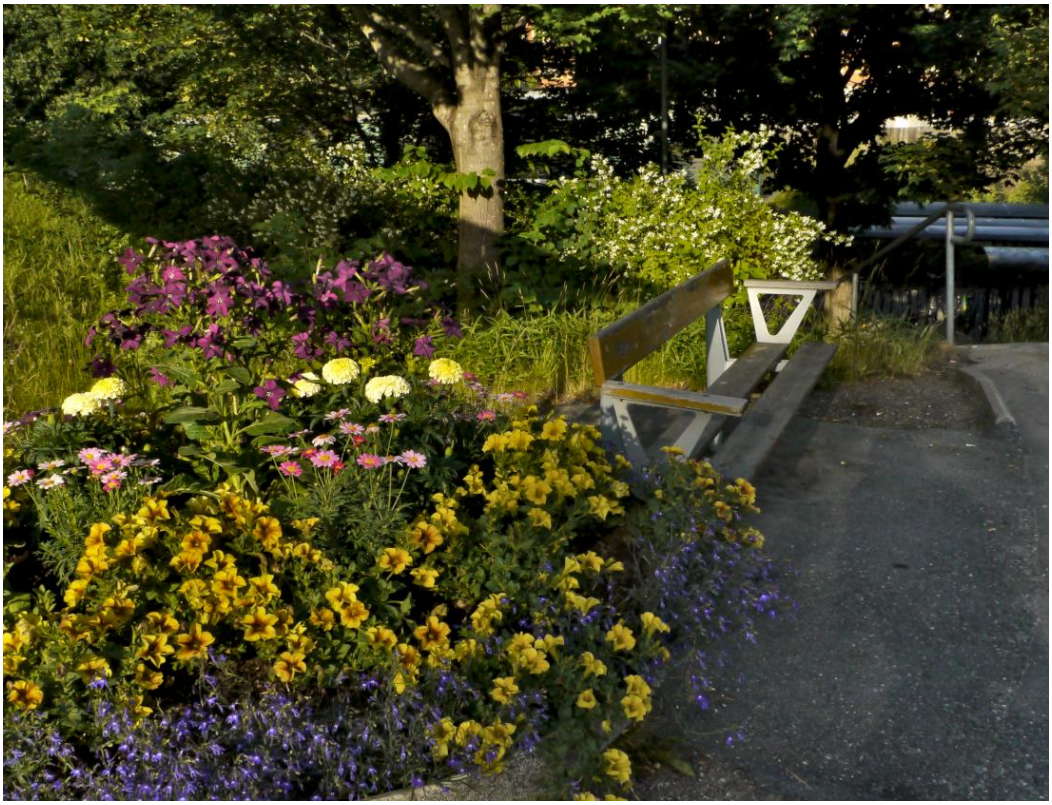

Solnedgång vid parkbänken.

Platsen – välbesökt park intill stationen

En torsdag sent i september åker termosen fram och mina stelnade fingrar tar tacksamt emot det te som bjuds. Den här årstiden har många ansikten, och idag får vi glädja oss åt att det inte regnar. Vi sitter på bänken strax ovanför schersminbusken, som har vuxit sig stolt. Denna växt som länge alltför generöst hängde över trappan och fick Annsofi att komma blöt till jobbet de dagar då det hade regnat. Till slut hade hon blivit tillräckligt besvärad av schersminen och tog en dag med sig sekatören för att beskära den. I stället för att be kommunen.

Det värmer med termos denna mulna höstdag. Medan hon berättar om engagemanget plockar Annsofi fram skedar till teet och har även med sig tilltugg i form av engelska kakor. Jag har ofta passerat här, men sällan tänkt på vem som gör vad. Och jag är inte ensam. Stationsparken är just en plats som många inte ser, lite som grannens anonymt gröna perenner eller restaurangens enkla pelargoner. De bara finns där. Växtytorna här består av en handfull mindre ytor som alla präglas av träd, närhet till cykelparkeringar och sluttande terräng. Totalt handlar det om fyra grönytor om vardera ungefär två hundra kvadratmeter. De ramas in av rosenbuskar upp mot bilvägen och av stängsel ned mot järnvägen.

Så sköter också Annsofi och Lars Lehman om träden, buskarna och blommorna för att omvärlden ska trivas, utan att riktigt förstå varför. Och precis så är det nog med många av oss Huddingebor, vi förstår inte varför det blir så här. Varför de båda, med hjälp av många fler, lägger ner alla timmar på att vårda just denna plats egen värdighet. Det är schersmin, rosenhäck och träd. Planterade en gång i tiden, med behov av att skötas.

Stationsparken har gott om cykelparkeringar.

Vid parkbänken och blomsterurnan skiner ofta solen och bjuder in till vila. Här i Snättringe, menar Annsofi, är det många som känner varandra och skapar samtal just vid bänken. Stationen är en viktig mötesplats nära pendeltåget. När hon och hennes

fastighetsägarförening står och informerar om aktuella frågor och bjuder på kaffe, då är det just här de står och möter alla som kommer från tåget. Det är en fint belägen plats, med slänterna som förbinder bostadsområdet med själva stationsentrén.

> *Jag tog hand om det här i stället för att gå på gym efter jobbet. Jag fick vara ute och träffa människor och vara delaktig i den kommun som jag valt att bo i. Jag mår själv inte bra av att ha en alltför kritisk attityd utan har valt att vara konstruktiv, för det ger mig så mycket mer. Jag frågar alltid kommunen först, och klipper sen. – Annsofi*

Stationsparken finns inte med i kommunens eget parkprogram och det har därför inte heller talats om någon upprustning av den. Den bara är där, faktiskt ännu utan ett formellt namn. Platsen är som ett smycke med träd och buskar på en välbesökt yta. Det är fastighetsägarföreningen som räcker ut en hand till kommunen genom att sköta om platsen.

Engagemanget syns tydligt i föreningens tidning, som ges ut helt ideellt. Där kan de boende återkommande under året läsa tips om kunskap och engagemang i närområdet. Det är bokashi och kompostering, artiklar om ogräs och insekter och medicinalväxter, inbjudningar till växtloppis och erbjudanden om naturlig jord till trädgården. Tidningen andas Annsofis och Lars konstruktiva syn och nyfikna blick på det som rör sig i deras närområde.

Platsen är välskött och det är Annsofi, Lars och andra som till stor del gör jobbet. Och de gör det med en insikt om att kommunen är stor och inte riktigt alltid klarar av att hålla samma nivå överallt. Grundtanken är alltid att hjälpa till. En fråga som återkommer är grunden för engagemanget. Dels eftersom många kan uppleva att platsen inte lyser upp av några iögonfallande planteringar, dels för att det inte är föreningen själv som har planterat flertalet av växterna. Svaret som jag har hittat handlar om att vårda platsen och att bygga en känsla av gemenskap och trygghet. Det viktiga är att bjuda in och hälsa välkommen.

Schersminen växer längs med trappan till stationen.

Föreningens historia börjar 1919 och verksamheten har under åren täckt in alltifrån vägfrågor och annan stadsplanering till grannsamverkan och rekreation. I en jubileumsskrift för 100-årsfirandet läser jag om just vården av Stationsparken:

> *Det är ett säkert vårtecken när ett gäng utrustade med handskar, krattor, sekatörer och sopsäckar kryper runt bland buskar och cykelställ. Vi tycker att det är viktigt att hålla rent vid porten till vårt område. Därför hjälper vi kommunen med att plocka skräp, kratta löv och klippa buskar.*

När det gäller platsens kvalitet som *tillflykt* är det svårt att se särskilt många platser att dra sig undan på. Att se men inte synas är lite svårt här, då platsen både är begränsad i storlek och välförsedd med gångvägar. Samtidigt finns ett flertal träd som skapar lummighet och minskar insyn.

En prioritering som återkommer är tryggheten. Klottersanering och cykelstölder hör till vardagen, och förutom kommunkontakter har Annsofi haft löpande samtal med andra myndigheter som till exempel de ansvariga för spårområdet. Att skapa tydliga siktlinjer och överblickbarhet har varit viktigt, både för att det är vackert och för att det bidrar till upplevd trygghet.

Städning och sopning är återkommande inslag i den ideella vården av platsen.

Växterna – gröna toner under trädens tak

Majsolen bjuder in Annsofi som i sin tur bjuder in grannarna till städdag. Snättringeborna kommer med tåget tillbaka från stan denna måndagskväll, de låser upp sina cyklar och passerar stationsområdet. Några av dem frågar vad som är på gång och får svaret att fastighetsägarföreningen städar och gör fint. Bullarna som en av de aktiva medlemmarna har bakat har en tydlig, hemtrevlig ton av kardemumma och sveper in kaffevärmen i en mjuk och trygg vårfamn.

Det blir flera säckar med skräp denna kväll, trots att området numera är mer välskött än på länge. De nya cykelparkeringarna har bidragit till minskad nedskräpning och det förs ett

samtal i Annsofis grupp om vad det mer kan bero på – kanske pandemin fortfarande håller nere resandet och att detta minskar skräpet som slängs.

Om vi är intresserade som invånare så kommer också kommunen att vilja göra mer. Ungefär så går resonemanget denna kväll bland de frivilliga, som jag får möjlighet att träffa och städa tillsammans med. En kvinna kommer ihåg hur de under årens lopp har röjt i slänten och hur det förut växte mer sly där. Det fanns ju till och med en person som bodde där i buskaget! berättar hon. Och, tillägger hon när vi pratar om ideellt engagemang, människan är trots allt ett flockdjur och mår mycket bättre av att bidra och göra något som vi känner är positivt.

Grannarna tar en välförtjänt paus i vårstädningen.

När jag lyssnar in grannarna som deltar så verkar det vara viktigt för dem att inte låta platsen växa igen, att inte ge något gratis till kriminella krafter. Belysning och beskärning och städning blir viktigt för att invånarna ska trivas. Och då infinner sig frågan vad som egentligen är viktigast med platsen, att det är städat eller att det finns fina växter? Jag frågar Annsofi.

> *För mig är det ingen motsättning mellan dessa. Fokus är egentligen inte heller på att vi ska vara där och städa. Jag har alltid en vision om vad jag vill uppnå. Det här är vårt första möte med Snättringe när man kommer hem, det välkomnar oss som en trevlig miljö i stället för*

att man undrar vem som tömt sina sopor på platsen. Det kan väcka helt andra känslor, som stolthet och glädje. – Annsofi

En gång när de hade städdag, berättar Annsofi, kom pizzerian intill förbi med glada tillrop och dryck till de som hjälpte till. Det är den typen av ringar på vattnet som hon allra helst vill skapa. För att människan i grunden är nyfiken och mår bra av att bidra. En i grunden tydlig och enkel livsfilosofi.

Trädgårdsomsorg

Precis som stora delar av civilsamhällets insatser i Sverige är den vid Stationsparken uthållig över tid. Stabiliteten ligger säkert i att föreningen lyckas avgränsa sin roll till ett antal konkreta insatser, och trädgårdsomsorg är en av dem.

Denna omsorg ligger i att sköta om de växter som redan finns på platsen och att inte sträva efter att byta ut växtmaterialet. Hur frestande skulle det inte vara att plantera nytt på denna plats?

Det som kanske är mest fascinerande med Stationsparken är därför det som inte syns. Precis som en chef på kommunen uttrycker det: ”Det här är ett exempel på att den ideella insatsen ibland inte alls syns utan görs i det tysta, bokstavligen. Det som föreningen har gjort är kanske ingen prunkande slottsträdgård, men de har under åren sett till att buskar och träd är välskötta och klippta, tack vare det fantastiska engagemanget.”

Denna trädgårdsomsorg pågår år efter år och de flesta av oss som passerar platsen tänker nog inte på detta. För det finns inga planteringar som vill imponera. Här finns inget behov att visa upp hur duktig man är. Just detta är en inspiration värd att ta till sig: det storslagna finns i det lilla.

Träden utgör en viktig del av Stationsparken, med många lummiga träd som ramar in, skänker skugga och överhuvudtaget ger denna vältrafikerade plats en massa välbehövlig grönska.

Annsofi är medveten om att platsen inte alltid upplevs som vacker. Därför finns det idéer om att göra platsen ännu finare med bland annat blommor och lökar. Just lökar har varit aktuellt tidigare men det har inte blivit av att kommunen har hjälpt till, förmodligen på grund av personalomsättning, tror hon.

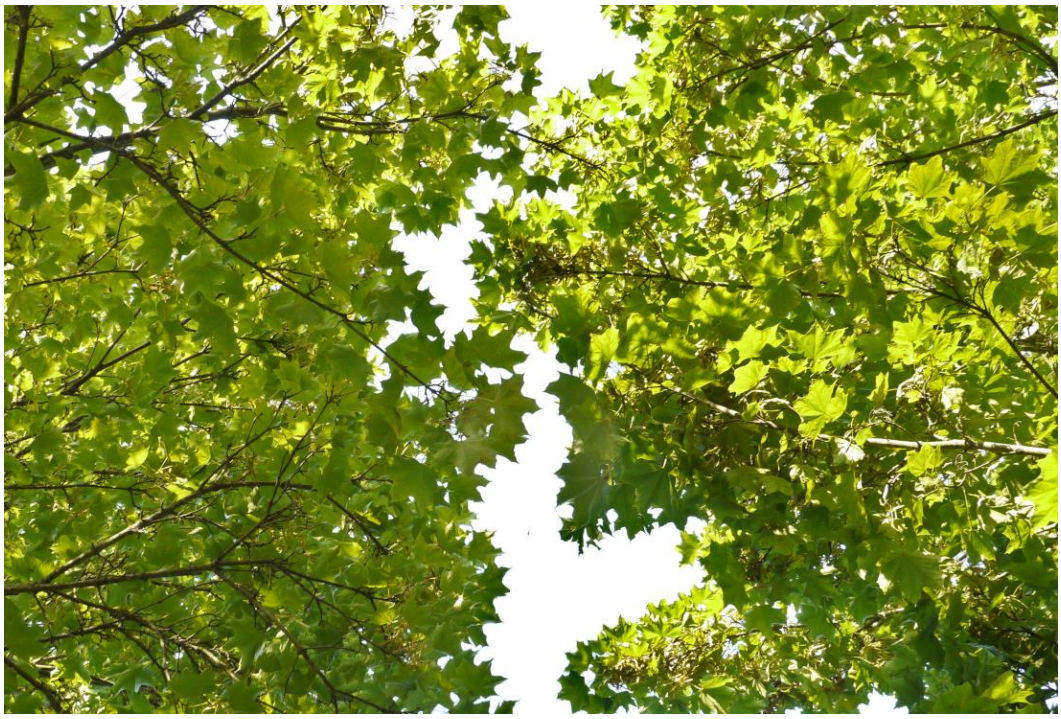

Huvudsakligen är det lönnträd som bildar takrummet, kompletterat med björk och ek.

En framtidsdröm för platsen är att plantera ett körsbärsträd, som också ska vara minnesmärke för föreningens 100-årsjubileum. Vi undersöker denna majkväll olika tänkbara platser och jag känner det fina i att kunna hålla, omtänksamt och tålmodigt, denna vision vid liv.

Visst finns det en *variation* av växter på platsen redan nu, även om komplexiteten inte riktigt finns vad gäller olika typer av upplevelser. Pepparroten finns kvar som en trolig kvarleva från någon äldre plantering här, pionen intill vägen är vacker i sin blomning på sommaren och äppelträdet har klarat sig väl i slänten – även om det skulle behöva stammas upp, tänker Annsofi. Viol och mullbär är andra inslag. Rosenbuskarna ger både skydd mot buller och utgör en vacker grönska.

Intrycket jag får är att föreningen vårdar platsen med sina gemensamma resurser och med kommunens goda minne. Det mest fascinerande är nog att fastighetsägarföreningen har lyckats att göra denna insats i över tjugo år. Det blir många ideella timmar, tänker jag för mig själv när jag går runt på platsen och försöker fånga det speciella i just den här berättelsen.

Vi klipper gräsmattan och vi beskär både buskar och träd. Sly är bäst att ta på hösten, så det inte växer igen för mycket. Det är lite svårt att underhålla med tanke på alla slänter och växtvalet har inte alltid varit genomtänkt, som till exempel med mullbär som växer och skymmer sikten. – Annsofi

Schersminen ser underbar ut i kvällsljuset då den ivrigt möter invånarna längs trappan upp från stationen. Så ivrigt att den är en av de växter som ständigt måste hållas efter. Det finns även aronia här, detta supernyttiga bär som en kvinna kom förbi och ville plocka, berättar Annsofi. Det fick hon förstås, så länge hon inte plockade precis allt.

Pion.

Människorna – långsiktigt engagemang för lokalsamhället

Det är ofrånkomligen så att Stationsparken präglas av trafikmiljön. Mopeder som accelererar, dieselbilar som brummar och elbilar som smyger förbi. Om man sätter sig på bänken så kommer snart nog pendlare att gå förbi på vägen från eller till tåget. Det går också en ström av fotgängare och cyklister från centrum på andra sidan stationen vidare mot villaområdet. Jag går och sätter mig på den där bänken en dag mitt i sommaren. Ett ungt par hänger vid

cykelparkeringen med en längtan som får plats här vid stationen, med närhet till att åka vidare i livet.

Både Lars och Annsofi reflekterar över storstadslivet och sammanhållningen som de försöker att skapa i just sin kommundel. De vill undvika att människor blir anonyma.

> *Vi har försökt att få lite på-landet-känsla i Snättringe och att man stöttar varandra på gatorna. Vi har haft turen att kunna få människor som vill delta. Alla tillåts att tänka olika och det är viktigt att vi kompletterar varandra i föreningen. Det blir en styrka att vi blir flera som kan hjälpas åt. – Lars*

Det har till och med hänt att familjer flyttar till området efter att ha haft kontakt med Annsofi och Lars under en tid. Till och med från Norrland. Så finns i föreningen också en bredd i ansvar och initiativ som täcker in allt från sociala aktiviteter, bevakning av aktuella frågor i området, samarbete med andra föreningar till insatser för tryggheten i området.

Annsofi beskär buskarna.

Annsofi upplever själv att hon har en hel del erfarenhet som hon kan använda i arbetet med stationsområdets växter. Hon vet att det tar tid att jobba med kommunen och att strategierna ändras under åren i takt med att ansvariga chefer kommer och går. Men hon är väldigt tydlig med att detta inte innebär att invånarna behöver sitta still och se på. Även invånarna kan göra saker själva, för att skapa en aktiv dialog i stället för att passivt invänta kommunen.

Det märks också att Annsofi kan ta rollen som medlare och gärna använder sin tid för att förklara och hjälpa till, allt för att motivera fler att göra insatser.

> *Det här med tid kan man alltid diskutera. Man väljer vad man vill göra med sin tid och alla behöver inte alltid vara där och hjälpa till – men alla kan bidra på sitt sätt. Jag förväntar mig inte att alla ska göra precis det som jag gör, alla behöver inte kratta eller klippa buskar, för mig räcker det att man bidrar med det som man kan. – Annsofi*

Annsofi, som alltid har en påse i fickan för att kunna plocka upp skräp, fick från början en möjlighet att tillsammans med parkavdelningens ansvarige göra en översyn av platsen. Det kom att bli hennes hobby, i stället för att gå på gym efter jobbet. Fördelarna, som hon själv ser det, är att hon får vara ute och träffa människor, plus att hon får skapa sin egen miljö. Med kommunen kom hon den där gången överens om vad hon kunde ta hand om, med estetik och trygghet som viktiga värden.

En bidragande orsak till att Annsofi tog kontakt med kommunen från början var hennes besök hos sin syster i Berlin, där hon såg platser som var eftersatta i skötsel. Och nog har hon sett platser i andra länder. Hon har jobbat med bland annat franska parfymer och med personalfrågor i flera utländska bolag. Hon beskriver det som att hon har haft mycket kontakt med ”de här tio procenten som brukar vara gnällkören” och att hon därför har värnat om den sida i henne som snarare är nyfiken och stöttande. Alla kan trilla ner i gnällkören, säger hon, men det går också att ta sig därifrån. Bara för att det går fel en gång så behöver det inte gå fel igen.

Hemma var det öppet hus och alla var välkomna och grannar och andra var ofta hemma och besökte oss, inte minst barn som var hos mamma av olika anledningar, oavsett religion och politiska åsikter eller sexuella läggningar. Mina föräldrar var intresserade av konst och trädgård och nånstans fick jag med mig att det inte finns något sådant som en enda norm som gäller, utan att varje människa är spännande och har mycket att bidra med. – Annsofi

Annsofi beskriver hur hon alltid har tyckt att det är spännande att dels kunna bidra med sin egen kompetens, dels lära sig mer om hur andra personer fungerar. Hon har det med sig hemifrån, tror hon. Hennes pappa var egenföretagare och hade tryckeri och mamma var modist och sydde hattar. Hon hade en öppenhet för nya idéer och var tidigt nyfiken på ekologiska odlingsmetoder. Hennes morfars bror sysslade med biodling och hennes morfar var utbildad trädgårdsmästare. Hennes eget trädgårdsintresse har hon underhållit med kurser bland annat på Bergianska och i föreningen.

Det har betydelse att man bryr sig, som ett slags bekräftelse på att man ser varandra. Som polis kan jag jämföra med det vi kallade för söderandan inom närpolisen på Södermalm. Det som vi startade där handlade om civilkurage och att man ställer upp för varandra. – Lars

Lars har varit ordförande i föreningen en lång tid nu. Han har bakgrund inom lokalpolisen och kan dra paralleller till hur han och hans kollegor på Södermalm jobbade för att stärka den lokala samverkan mot brott. ”Tryggt och snyggt” ingår numera i föreningens slogan och de uppmuntrar medlemmarna, som är över 1000 till antalet, att inte enbart ta hand om sin egen tomt utan även området utanför. Klottret i området har minskat som en följd av att föreningen själva tar bort klotter på elskåpen. Listan på insatser är lång och det är i denna vision som vi hittar ett av skälen till att de båda har engagerat sig i Stationsparken.

Lars hemma på verandan, i föreningens egen tröja.

Föreningen började som en vägförening för att hantera sank mark, gemensamt bygga spångar och dika ut inför byggnation. Även för el gjorde man gemensam sak för att få bra priser. Det var egenföretagare och hantverkare som byggde i området och gick samman för att hjälpas åt. Med tiden omvandlades vägföreningen till en ekonomisk förening och idag är det en ideell förening.

> *Jag tycker det är viktigt att samverka med kommunen. Vi skulle ju kunna jobba själva ändå men det känns bättre när vi samverkar. Det behövs kommunikation oss emellan för att det ska funka bra i vårt område. – Lars*

När Lars och Annsofi började engagera sig i mitten av 80-talet handlade mycket av föreningsverksamheten om att förmedla olika tjänster, vilket de själva då tyckte var förlegat. I stället skapade de ett större fokus på trygghet och trivsel, som även skrevs in i stadgarna. Idag jobbar de mycket i olika arbetsutskott, så att alla i styrelsen blir engagerade. Det arbetssättet har varit lyckosamt under åren och skapat en nivå på engagemang som många andra fastighetsägarföreningar endast kan drömma om.

Det är så tråkigt att det ofta är de här tio procenten som vill klaga som kommer fram i sociala medier. Jag var till exempel inne på hemsidan för en matvarukedja och ville säga nåt positivt om deras grönsaker, men de hade bara formulär för klagomål. Det är nästan alltid bara det negativa som tas upp. De skulle behöva höra andra perspektiv. Feedback är inte bara att kritisera utan snarare att stärka och få människor att vilja göra. – Annsofi

Annsofi och Lars hemma i sin egen prunkande trädgård.

Med sin bakgrund tycker hon att det har varit roligt att kommunen har stöttat hennes engagemang för att hålla stationsområdet i ordning. Kontakten har ofta Annsofi stått för, sen har kommunens medarbetare visat hur växtskötseln kan göras.

Därför är det så roligt att vi har fått vara med och göra det, vi kunde också ha fått nej och fått nöja oss med det som är, i stället fick vi bli välkomnade och bidra med något. Viktigt för mig att vara delaktig då jag bor där och det är min närmiljö. – Annsofi

Föreningen står för en rad olika områdesaktiviteter, till exempel den populära promenaden runt sjön Långsjön då det ordnas med tält, musik och utställare varje år. För den här boken är det dock vården och omsorgen av stationsområdet som är mest intressant. Med omkring 15 år av skötsel av Stationsparken har föreningen ett långvarigt engagemang.

Många gånger hade Annsofi redan gått sträckan ner till stationen, när hon en dag tog med sig sekatören och började klippa för att sköta växterna. En gest av handlingskraft, som gav mersmak. Det som är tydligt när jag pratar med Lars och Annsofi är förstås engagemanget, men också att de har roligt och vill engagera andra. De har under många år fått andra att bli intresserade och beredda att hjälpa till.

> *Det är som att vissa människor leker ”finn fem fel” i stället för att hitta det positiva – allt det här vi pratar om nu har vi invånare helt gratis, det är en stor förmån som är öppen vilken tid som helst. Inte som i Paris där man kan få betala för att få gunga en stund; jag har sett barnfamiljer komma dit och säga ”nej vi ska inte gunga” för att det kostar pengar. I Huddinge finns så mycket natur som finns för oss helt gratis. – Annsofi*

Som *mötesplats* betraktat sker vid Stationsparken en hel del möten tack vare det strategiska läget. Det är enkelt att sitta ner och betrakta flödet av människor som passerar, och som station är det en naturlig plats att mötas på. Samtidigt försvårar bristen på fler sittplatser och iordningställda ytor möjligheterna till lugn och ro.

Idéer för framtiden finns det förstås också. Med samma iver som jag har sett dem ha under många år berättar Lars och Annsofi för mig om olika tankar på hur området kan bli ännu mer attraktivt. Att låta folk få adoptera och sköta om en del av kommunens mark intill vägen utanför ens hus, att göra genomfartsleden Häradsvägen till ett mer välskött grönt stråk, att göra om parkmark till ängar, att sätta belysning i träden och att placera bikupor i Stationsparken. Ge dem bara lite tid att diskutera det med styrelsen, så kommer säkert flera av idéerna bli verklighet.

Föreningens vårstädning vårdar både planteringar och gångar.

Stationsparken är ena enastående ideell insats. I över två decennier har föreningen vårdat platsen utan att de flesta förbipasserande kanske har förstått att det sköts på detta vis. För grönytekvaliteten *tillflykt* saknas delvis platser att dra sig undan på, men platsen har både *variation* och *mötesplats* på en väldigt begränsad och kuperad yta. Av alla platser i kommunen, där ideella krafter är inblandade, är kanske Stationsparken den mest välbesökta.

Det faller ett rop på nån

i tradition och tro

ett hus och hem för den

som lever för en bro

Längs envishetens blad

i möten som vill mer

plantor och träd i park

håller vårt hemkvarter

Kapitel 5

Bygdegårdsparken

Välkommen till Bygdegårdsparken.

Platsen – tradition för både tillflykt och fest

Lagom till Valborgsmässofirandets återkomst efter pandemin har blomsterurnorna fyllts med gula och blå-lila penséer. De toppar och liksom fulländar de träurnor som finns utplacerade runtom i parken; de står vid husknutarna, på grusgångarna och intill bänkarna och påminner kanske besökarna om de trädgårdar som de själva har skött om.

Sorlet mellan vårkör och majbrasa befäster parkens roll som mötesplats. Aldrig är det så mycket folk här som just på valborg, då flera tusen besökare trängs och trivs. Ljusslingan av folkparksljus ackompanjeras av den vilda elden som tänds, barnen som otåligt springer omkring den och eldvaktaren som håller en god ton för säkerheten kring brasan. Försäljningen av sockervadd skapar en kö av mestadels barn som skär igenom halva parken,

samtidigt som kaffestugan förser den övervägande vuxna skaran besökare med dryck och kanske något att äta.

Stadiga träurnor rymmer olika växter under säsongen.

Om just valborgsbesökarna spanar in grönytorna denna dag är osäkert, men klart är att det finns mycket att se i parken. Den plats där Oscar Hjärre har valt att engagera sig är en mogen park med gott om träd och traditionella inslag av buskar och blommor. Rader av lagerhägg och idegran ger grönska året om samtidigt som de håller jorden i backarna på plats. Det finns en väletablerad struktur med perenner som bäddar in byggnaderna i terrängen.

När man slår sig ner på någon av bänkarna kan det hända att en dörr öppnas, någon går över det runda gruset och in genom en annan dörr. Det är så det pågår i det tysta, många steg mellan timmerstugan och kontoret och så lite samtal med besökare utöver det. Eftersom Oscar och föreningen har lyckats rekrytera personal via samarbete med kommunen och Arbetsförmedlingen är det nästan alltid flera personer i parken samtidigt.

> *Att ta hand om parken tar tid. Antingen älskar man att skapa nånting eller så gör man inte det. Jag har alltid gillat utmaningar och nu blev det föreningen för min del. Men visst har jag funderat på varför jag gör det. Första året var det 45 helger som gick åt då jag aldrig var helt ledig. – Oscar*

Det egentliga namnet på det som jag här kallar för Bygdegårdsparken är Stortorpsparken. Den startade 1992 som ett ideellt initiativ, vilket ledde till ett arrendeavtal med kommunen. Då var syftet att på ideell väg skapa den park som saknades för att ordna kulturaktiviteter utifrån den svenska traditionen. Föreningen är numera en del av bygdegårdsrörelsen och ordnar många årliga arrangemang.

Själva platsen kan vara lätt att missa om man inte vet var den ligger. Första gången jag själv var här blev jag positivt överraskad av hur fint inbäddad parken ligger mellan bostadshus, vägar och förskolor. Påtaglig är också den omkringliggande blandskogen, som stärker själva känslan av att vara i en park. Och det är ju parkmark som kommunen har bestämt att det ska vara. Eller rättare sagt ”fritidspark” som det står i detaljplanen. Omkring fem tusen kvadratmeter stor är själva parken och skogen intill är ungefär fyra gånger större.

Populär bänk utanför timmerstugan.

En vårdag när jag kommer till parken har en tydlig doft av furu och takpapp lagt sig över området. Det är dags för omläggning av taken på flera av byggnaderna, ett projekt som Oscar har planerat minutiöst med all den kunskap om fastigheter som han har samlat på sig under åren. Det är en ansenlig investering som nu görs i den nya takbeläggningen på byggnaderna,

utan att föreningen har någon annan ekonomisk trygghet än sin egen. Medan takläggaren jobbar febrilt med att få allt klart njuter jag själv av de olika gröna inslagen i Stortorpsparken.

Efter tusentals och åter tusentals timmar av ideellt arbete står de olika små husen utspridda i vad som närmast kan liknas vid en folkpark. En samlingsplats, en trygghet och en hemkomst – detta är en av kommunens främsta mötesplatser. Rytmer, danssteg och skratt ackompanjerar ofta parkbänkarnas vila och fågelsångens färg. Men just denna dag är det hantverket som tydligast tar ton och tillsammans med vårsolen skapar det en känsla av optimism, av att verksamheten här har framtidstro och vågar satsa.

Timmerstugan får nytt tak.

Parken är så mycket mer än en grön lunga, det är kanske främst en populär träffpunkt i den här delen av kommunen. Byggnaderna i parken är populära för olika typer av firanden och kulturarrangemang. Timmerstugan hyrs ut till olika organisationer och dansbanan används till fest. Försäljning av kaffe sker i kaffestugan och det finns både kanslilokaler och toalett. Det är på det här sättet som byggnaderna har vuxit till att bli ryggraden i verksamheten. Och de behöver skötas om, det insåg Oscar när han klev in i föreningen.

Jag älskar att ge service till människor och finns tillgänglig hela tiden om det gagnar saken. Jag tycker om människor, jag tycker om att se dem vara glada här i parken. Det är ett slags

betalning för mig. Sen är jag rastlös som person och vill ha något att göra, jag vill hela tiden ha nya utmaningar. – Oscar

Intill parken ligger förskolor och villaområden. Flerbostadshusen ligger nära och det tar inte många minuter att promenera ner till pendeltågstationen. Det är en park med höga ambitioner att erbjuda aktiviteter och möten, med stora möjligheter till samverkan med omgivningarna.

En gammal hästkärra står centralt placerad i parken.

När man lär känna Oscar tar det inte lång tid innan man blir varse det höga tempo som föreningen har. Han spelar själv huvudrollen och i våra samtal inser jag att parkens betydelse i hög grad handlar om att erbjuda mänskliga möten, i form av de många kulturella aktiviteter som arrangeras varje år. Grönytorna tillkommer som ett viktigt komplement och inte som verksamhetens utgångspunkt. Byggnaderna måste fyllas med något och de behöver omges med en skön miljö, det är lite så jag uppfattar att Oscar resonerar. Allt i en tydligt grön inramning.

Det finns samtidigt en stor växtrikedom som är värd att lyftas fram och som föreningen också sköter om. Oscar må ha börjat med att säkerställa byggnadernas skick för framtiden, men grönytekvaliteterna bidrar tydligt till att skapa en attraktiv plats.

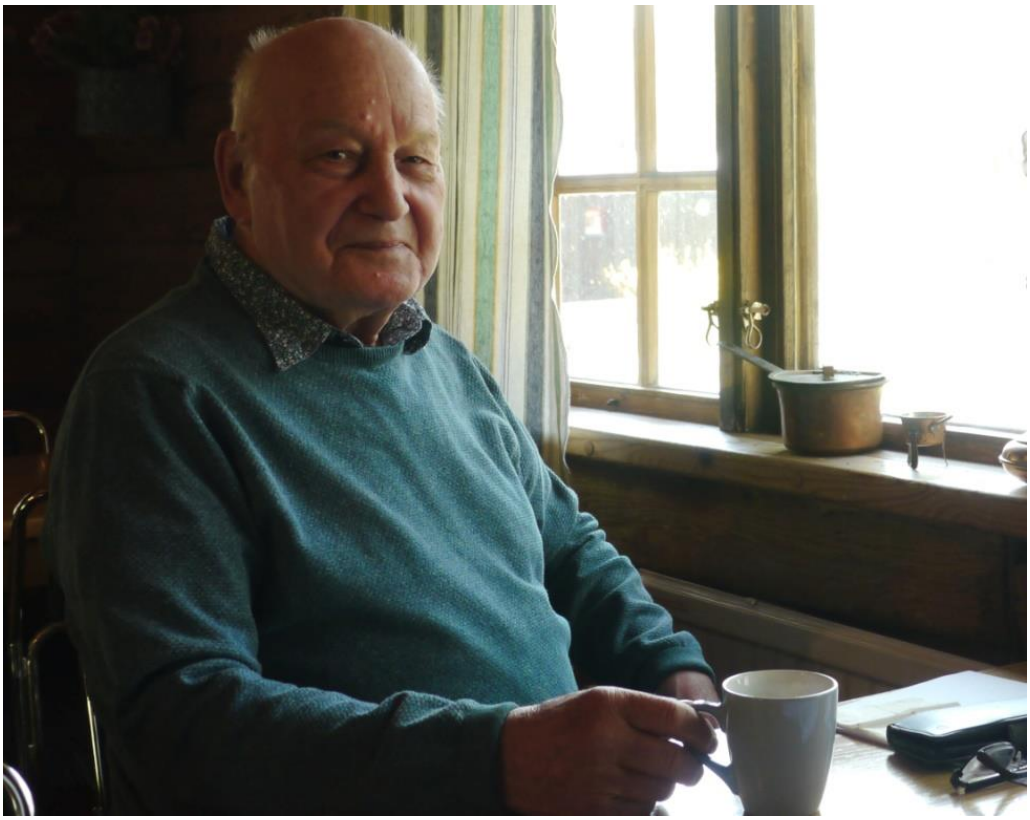

Oscar i timmerstugan.

Som plats erbjuder Stortorpsparken goda möjligheter för *tillflykt* och ett lugn i vardagen. Det finns alltid någonstans att sitta och begrunda, därtill finns så mycket natur kvar runtom att djurlivet bidrar till en avslappnad atmosfär. En grön oas som bevaras av föreningen, samtidigt som bostadsbyggandet pågår i andra delar av Trångsund.

Växterna – en mogen blandning av träd och perenner

En dag i juni känner jag hur asparna vajar och koltrasten lockar i bakgrunden. En och annan stolt ek konkurrerar med försommarsolen. Vindens sus och skogsfåglarnas värld finns bara några tiotals meter från livet i själva parken. Gångstråket genom parken gör att denna bygdegårdpark får många besökare, både de som kommer till arrangemangen och de som passerar på väg till och från Trångsunds station.

Kanske är det något med dessa ständiga rörelser, som gör att en erfaren person som Oscar finner mening och utmaning med att verka här. Och verka har han gjort, i många år och med många ideella arbetspass.

Folk trodde att jag bodde här och det gjorde jag väl nästan. Om det finns en utmaning, så vill jag fortsätta, annars hittar jag på nåt annat. Arbetslöshet har aldrig existerat hos mig. – Oscar

Som den väletablerade plats som Stortorpsparken numera är finns det nästan alltid något som blommar. Under våren är forsythian tidigt ute med sina lockande, gula färger. Inte så långt därefter kommer en annan gul hägring i form av gullregnet som denna tid dominerar delar av parken. Även mahonian bidrar till den vårgula inramningen. Vitsipporna infinner sig runt husknutarna, liksom den vaniljvita doften av lagerhägg som växer vid parkeringen. Utöver dessa fleråriga växter kompletterar föreningen ofta planteringarna på egen hand med lökväxter, till exempel tulpaner.

Guldbagge i lagerhäggen.

En besökare, som själv bor nära parken, berättar för mig en junidag att det är först när man kommer in i parken som man ser hur fint och ombonat det är. Sen kan man gå längre in och ner till scenerna där han själv brukar sätta sig en stund.

Jag verkligen gillar det, det är absolut den bästa parken vi har. Ibland är timmerstugan öppen och man kan slå sig ner där. Jag kommer ofta hit och slår mig ner en stund. – besökare

Parken välkomnar alla. Den är öppen nästan dygnet runt. Och samtidigt så erbjuder all grönska en skyddad plats där man kan sitta och prata ostört, när man inte har någon annanstans att ta vägen. Som en disig morgon i april, när fåglarna sjunger som bäst och jag hör röster utanför timmerstugan. Vem kan komma förbi så här dags en torsdagsmorgon? Det är en man i 40-årsåldern som först pratar lite för sig själv, sätter sig utanför timmerstugan och börjar prata med personalen. Snart nog rullar han i väg nerför backen ut genom entrén.

Forsythian avtecknar sig mot förskolans fasad.

Visst har Oscar en massa idéer om hur parken kan utvecklas och locka till sig ännu fler, men så tänker jag att vi ibland inte ser allt som redan finns. Detta är för många redan en plats för vila och möten – eller för att rulla igenom på måfå en torsdagsmorgon.

Sommaren bjuder på många kulturella aktiviteter i parken; det är tillställningar för barn, dansmusik, loppmarknader och arrangemang av andra föreningar som bokar in sig i parken.

Växtmässigt finns då blomsterprakt från irisar och aklejor, samtidigt som fjärilar och andra insekter då har parken som ett smörgåsbord. Oregano och andra kryddor är välbesökta, liksom ölandstok och den gamla karaktärsväxten bergenia. Den sistnämnda är tålig och envis och får säkert många trädgårdsälskande besökare att associera till en slänt de haft att vårda.

En dag i september är det boule, ringar, spikslagning, kubb, pilkastning och färggranna vepor i vinden. En av seniorföreningarna har friluftsdag i parken och samtalen mullrar. Parken lever upp med sociala aktiviteter och med höstliga skogsfärger, kanske som en tillflykt för den som vill vara själv eller som en fest för den som söker mänskliga möten. Kön till kaffestugan ringlar i alla fall lång och den omkringliggande barrskogen ringar in festplatsen. De orangelysande tageteskrukorna skiner ännu med sin prakt, annars domineras intrycket på hösten av perennernas gröna bladverk. Jag upplever att det ger ett lugn till parken som är behagligt.

En av de anställda tar vara på violer i gruset och planterar dem i urnan.

Oscar visar mig muren, som han kallar den, och när man kommer fram till den så är det precis vad det är. En fyrkantig mur och grund för en tänkt bebyggelse. Han berättar att kommunen en gång i tiden hade tänkt att investera miljonbelopp i att bygga en folkparksbyggnad precis

här. Det lades en grund, men sedan blev det av oklar anledning ingenting mer. Det framstår som ett märkligt projekt, och lite tragiskt kanske, att det aldrig blev mer än en grundmur.

Men för Oscar är det också en möjlighet förstås. För nu finns den ju där, och det skulle kunna utvecklas som en samlingsplats för barn som kommer till parken, till exempel i samarbete med förskolor. Oscar har sett på annan plats i kommunen hur sittplatser kan skapas på ett enkelt sätt och nu skulle han vilja utveckla även den här platsen i parkens utkant.

Oscar visar den gamla grundmuren.

Grönytekvaliteten *variation* skapas i parken genom att den traditionella villaträdgårdens växter möter blandskogen intill. Det är park och skog på en och samma plats, med ett rikt innehåll av perenna växter. Variation i höjdled fås både genom de olika växterna och genom den kuperade terrängen. Samtidigt saknas ännu flera ordnade planteringar eller odling med ätbara växter, vilket skulle öka mångfalden ytterligare. Det är inte svårt att se ett scenario där föreningar eller enskilda runtomkring skulle vilja använda parken till att även odla grönsaker.

Föreningens egna planteringar syns tydligt på våren.

Människorna – en envishet som aldrig sover

Det är en vacker majdag som meddelar att våren definitivt är här för att stanna. Fågelsången lägger sig som en idyllisk matta när jag kliver in genom parkentrén och ser Oscar sitta utanför timmerstugan och vänta. Entrén och farstukvisten ser välkomnande ut på ett klassiskt vis och bekräftar att besökaren kliver in i ett folkparksäventyr. Nyfiken på vårt samtal stegar jag fram, noterar att planteringarna har blivit fler sedan jag var här sist och att ljuset faller vackert genom forsythian.

> *Jag är väldigt positivt inställd till kommunen och det beror på att jag är en positivt lagd människa. Det finns snart ingen kvar som kan tänka sig att engagera sig så som jag har gjort, därför att de flesta upplever annat som viktigare. På så vis är jag ju en idiot. – Oscar*

Bergenia passar väl in i de kuperade och steniga delarna av parken.

När Oscar var sju år gammal köpte föräldrarna en fastighet på Blidö, som då var enda huset på ön. Pappan blev tidigt professor och ett känt namn inom medicin. Uppfostran var sträng och varje sommar tillbringades på ön. Det var en utbildning i praktisk livskunskap, som även om den var hård också gav värdefulla verktyg som Oscar kom att uppskatta när han själv hade egna kåkar, som han säger. Att hantera fastigheter är därför inte bara något han har gjort från styrelserummen. Förutom att uppfostran innehöll trädvård och fastighetsskötsel så skaffade han med sin partner också eget hus.

Siktet var en gång inställt på att bli advokat, men efter studier i juridik och ekonomi startade han i stället flera företag. Oscar har erfarenhet från fastighetsbranschen och var en av många som drabbades av finanskrisen på 90-talet. Han berättar om förmågan att aldrig titta bakåt och att han har blivit försiktigare med åren. Jag får en känsla av att det är en inställning som har föregåtts av både målmedvetenhet och kämpaglöd.

Efter att ha bott på Djursholm, i Norrtälje, på Östermalmstorg och på Värmdö gick flytten till Trångsund 2012. Då hade han hunnit avverka den där finanskrisen och strax därefter bilda ett måleriföretag tillsammans med sin bror. Han jobbade också i mer än tio år för ett företag som erbjuder praktiska tjänster till äldre. Det är en fascinerande resa, med siktet inställt på att göra det bästa av varje situation.

Bygg på ditt eget engagemang

I skrivande stund är det nästan tio år sedan som Oscar Hjärre första gången kom i kontakt med Stortorpsparken. Föreningen behövde få in nya krafter och annonserade efter volontärer. Och vilken kraft som de fick in!

Resan som föreningen har gjort under dessa år ska naturligtvis inte enbart tillskrivas Oscars insatser. Men inspirationen ligger i att våga ta klivet in i civilsamhället och välja att påverka. Det är en möjlighet som vi alla har och i Oscars fall är han tydlig med sitt eget behov av sammanhang och engagemang. Han ville lära känna människor, och valde att gå på ett första möte.

Alla har vi erfarenheter som vi kan bidra med ideellt, till exempel i en förening. I Oscars fall handlar det om ekonomiska och juridiska kunskaper, och fastighetsskötsel. Och utifrån detta visade han handlingskraft och engagemang: ”Jag insåg att vi skulle behöva bygga ut för att öka ytterligare. Vi vill inte vara beroende av kommunen. Vi måste se till att vi kan klara oss utan dem, jag hade ju lärt mig detta på annat håll. Och i en folkpark ska man inte vara nöjd förrän man har mycket folk här.”

Drivkraften, berättar Oscar, finns i att se människor vara nöjda och glada just här i parken. Här kan han använda sin nästan outtröttliga energi till att ge service till andra, både för att han tycker om människor och för att han behöver ha något att göra. Under åren har det blivit olika uppdrag i flera föreningar och ibland undrar han – säger han skämtsamt – vad han håller på med. Men jag får snarare känslan av att Oscar, med sin långa erfarenhet av bolagsstyrning och ekonomiska placeringar, vet precis vad han gör och varför. Att han gör det som han kan, att han vill bidra där han kan.

Jag har lagt ner enorma mängder tid, jag brukar säga att jag har 24 timmar om dygnet. Så fort medlemmarna har kommit med idéer har jag fokuserat på förmågan att fixa det, att förverkliga det. Att bygga är en sak och att förvalta är en annan sak. – Oscar

Oscar framför timmerstugan.

2015 blev Oscar vald till ordförande och det blev byggnaderna som fick mycket av hans uppmärksamhet. Underhållet var eftersatt och han hade kunskapen att göra något åt det. Även den ekonomiska sidan var undermålig, både i form av bristande kontroll och låga intäkter. Sedan dess har han ägnat parken nästan orimligt mycket tid, som han säger.

Själv ser han ett samband mellan hans insatser och en sträng uppfostran med höga krav. Det förde samtidigt med sig ett ansvarstagande som har hjälpt honom i livet. Och det är så han har tagit sig an föreningsarbetet med parken, helt ideellt och med planer som ofta gör att han ligger steget före andra.

Att Bygdegårdsparken fungerar väl som *mötesplats* är tydligt. Parken har olika sittplatser och erbjuder många olika välbesökta arrangemang, året om. Byggnaderna används flitigt av privatpersoner och av föreningar, och gångvägen genom parken gör att människor i alla åldrar kommer hit.

> *Vi jobbar alla för samma sak, för medborgarna, oavsett om man sitter på ett kontor på kommunen eller jobbar ideellt. – Oscar*

En solig dag i mars sitter några seniorer utanför timmerstugan och pratar om livets vardag. Om sociala aktiviteter och om kyrkan. Tiden står still och när som helst kan Oscar komma förbi i något av hans ärenden för dagen. Han saknar inte idéer för framtiden och jag har knappast haft ett enda samtal med honom, som inte har berört frågan om hur föreningen ska kunna möta utmaningar som kommer.

Framtiden för parken handlar om hur samarbetet med kommunen kan utvecklas; mer om det i ett senare kapitel. Men jag inser också att det för Oscar lika mycket gäller att hitta en ny ordförande att lämna över till. Att öka förankringen för föreningen lokalt, för att fortsätta kunna vårda en plats där människor möts. När arbetet med denna bok går in i sin slutfas visar det sig att flera nya personer vill kliva in i styrelsen. Det bådar gott och är väl ytterligare ett exempel på hur Oscars engagemang får ringar på vattnet.

Mahonia.

Bygdegårdsparken rymmer alla de olika grönytekvaliteterna, vilket bland annat beror på att den erbjuder en tillräckligt stor yta. Här kan man både dra sig undan och ingå i socialt samspel. Samtidigt finns det potential att göra mer av denna välfungerande folkpark. Kanske kommer det nya krafter som kommer att se på de traditionella växtinslagen på ett nytt sätt. Kanske leder Oscars insats i föreningen till den strategiska samverkan med kommunen som han har saknat. Klart är i alla fall att hans insatser bär prägeln av en oförtröttlig, ideell kraft.

Bland hus i park och luft

vem planterar

vision och destillering

Från olika länder

håller gröna händer

böjer och sår och bänder

Vem planterar olika språk

som luftas i framtiden

i samma språk

Kapitel 6

Pallkrageodlingen

En av platserna i Visättra där pallkragarna står.

Platsen – grönytor i miljonprogrammet

Tystnaden ligger somrigt över bostadsområdet denna torsdagsmorgon, med sköna stötvisa brisar från söder. Riitta möter som vanligt med ett leende ”hejhej” och vårt samtal om odlingen tar fart. Engagemanget går det inte att ta miste på, vilket många hyresgäster också har märkt. En äldre granne kommer förbi och berättar att inslaget med odlingar bland bostadshusen är uppskattat båda av äldre och av barnen. Hon själv tycker mycket om djurlivet som följer med de perenna planteringarna, som till exempel syrenbuddlejornas besökare nässelfjäril och citronfjäril.

Trädgård är hela mitt liv. Jag älskar att det finns så många varianter av fjärilar här och det är bara när man har olika sorters blommor som man märker av det. – Riitta

Visättra hette tidigare Östra Flemingsberg och byggdes som ett miljonprogramsområde under 60- och 70-talen. Själva platsen skiljer sig från de andra i denna bok genom att den strikt sett inte hör till kommunen utan till det kommunala, allmännyttiga bostadsbolaget Huge. Hyreshusen byggdes på 70-talet och Visättra består som område numera även av nyare hyres- och radhus, liksom en odlingslottsförening i närheten.

Ett 40-tal odlingslådor finns i skrivande stund intill Visättravägen och när ryktet går så kommer det säkert att bli ännu fler på fastighetsbolagets olika bostadsgårdar. Det är människor med olika bakgrund som anmäler sig för att få odla. En grön tråd i det intresset verkar vara, menar Riitta, att det har funnits med i en annan tid, på en annan plats. Det kommer hemifrån.

Riitta Fagerström är eldsjälen bakom allt det här. Hon väljer ut platser som passar för pallkrageodling så att de till exempel inte stör skötseln med gräsmattorna. Hon ställer pallkragarna på egna pallar för att kunna förflytta dem och under tiden så testar hon olika avstånd mellan dem för att få plats med fikabord och bänkar.

I korthet går det till så att hyresgästen tar kontakt med Riitta via telefon. Sedan tar hon fram kontraktet för underskrift och så är det bara att sätta i gång. Hyresgästen och odlaren får en vattennyckel och en odlingslåda med jord, helt utan kostnad. De som tar kontakt är oftast personer som redan odlar på sin balkong och som behöver mer utrymme. Det finns också en kö som Riitta hanterar, trots att utökningen av antalet lådor har gått snabbt. Kommunen har också inom så kallad daglig verksamhet en grupp personer med funktionsnedsättning, som städar och planterar i området. De har nu också fått en låda.

Riitta med kaffe och en femklöver i handen.

Intresset för odling har alltid funnits där och inom fastighetsbolaget fick hon redan på 80-talet möjligheten att som trädgårdsmästare sätta färg på Visättras bostadsgårdar och utemiljöer. Under många år jobbade hon med att förbättra utemiljöerna, vilket märks när vi går runt och möter de många nyfikna grannarna. Den retoriska frågan om Riitta idag får vara ifred besvaras med flera långa grannsamtal. Hon är omtyckt och grannar vill ofta visa eller fråga något.

En granne som uppskattar satsningen på Pallkrageodlingen kommer förbi. Hon berättar hur viktig odlingen är för dem som inte har bil:

> *Jag blev jätteglad när vi fick odla här och jag tycker om att dela med mig. Jag hade odlingslott tidigare men när min man blev sjuk så lämnade jag den. Till dem som odlar bredvid har jag delat med mig av mina zucchiniplantor och jag säger till andra att de får komma och plocka. – pallkrageodlare*

Odlingslådor.

Riittas konstruktiva och positiva inställning är smittsamt inspirerande, också med tanke på de samhälleliga utmaningar som finns i området. Vi pratar ibland om vandalisering, om stölder och om hur underhållet av planteringarna runtom skulle kunna förbättras. Efter flera decennier som boende och trädgårdsansvarig saknar hon inte idéer eller synpunkter på det som sker. Det finns, där i betraktelsen, ett leende och en oförtröttlig vilja att göra gott. Främst för människor, men även för djuren som lever runtomkring.

För några år sedan fanns inte odlingen organiserad på det här sättet, även om Riitta under sin tid som trädgårdsmästare hos fastighetsbolaget alltid har försökt att hitta lösningar för de hyresgäster som har velat träna sina gröna fingrar. Utöver odlingslottsföreningen lite längre bort har det inte funnits några alternativ på så här nära håll. Dessutom har ytorna för odlingslotter minskat till följd av nya exploateringar. Det är där som Pallkrageodlingen kommer in, som ett tillgängligt och nära alternativ för hyresgästerna. Och kanske viktigast av allt: det är ett enkelt och billigt sätt att börja i liten skala.

Linden står planterad mellan husen.

En vindstilla sommardag stannar vi till vid trädplanteringen runt linden, som en gång var priset i en kommunövergripande tävling om finaste miljöhuset hos Huge. Där växer nu silvermartorn och även kärleksört, som får vara i fred för rådjuren. Vi känner lite på trädets växande frukter och Riitta pratar nyfiket om att kanske prova att så fröer från linden. Trädplanteringen är en av många i bostadsområdet och den kompletterar flerbostadshusen med sin grönska, sin skugga och sin inbjudan till lek.

Det finns en återhämtning för många grannar i själva odlandet och påtandet i jorden, vilket jag kan se som en del av grönytekvaliteten *tillflykt.* Vi återkommer till betydelsen av att människorna här, tack vare Riittas insats, får närmare till en grönyta som dessutom fungerar som mötesplats. Tillsammans med Grannsamverkansträdgården är det den plats som ligger närmast bostäder. Jag ser vid flera av mina besök hur detta lockar grannarna att komma hit.

Bönorna närmar sig skördetid.

Växterna – för husbehov och lärande

Riitta möter upp mig på parkeringen med ett leende på sina läppar. Det är som om vi har träffats förut, vilket vi ju inte har. Vissa människor har förmågan, helt enkelt, att ständigt vilja nå fram till det friska i andra. Vi går runt och kikar på blomrabatten utanför hennes bostadsentré, som hon nyligen har tagit hand om.

Det var i en annan kommundel, Vårby, som fastighetsbolaget år 2020 startade med odlingslådor. Därefter fick Riitta ansvar för hela Flemingsberg, som den eldsjäl som hon är. Det skrevs till och med en fin artikel där Riitta tillsammans med sin granne Shahid informerade om hur hyresgästerna kan gå till väga.

> *Min tanke var att inte ta ansvar för hela Flemingsberg men det var ingen annan som ville ta hand om det så nu gör jag det. Även om jag har semester så löser jag kontraktsskrivning när det behövs. – Riitta*

Odlingen är full med gröna nyanser och skapar en lite parkliknande känsla. Även inramningen av Pallkrageodlingen är värd att lyftas fram och Riitta har haft ett grönt finger med i nästan

allt som växer här. Det finns en vacker frilandshibiskus som avtecknar sig mot husväggen och det växer björkar här som hon planterade ut när de var fem centimeter. Riitta tog helt enkelt och delade på stammarna, flyttade dem och lyckades plantera om dem.

Hon upplever att odlingen har varit lätt att genomföra. Incidenter kan alltid förekomma, resonerar hon, samtidigt som det gäller att bygga på de positiva krafterna för att skapa trygghet och gemenskap. Borden och bänkarna gör förhoppningsvis att fler samlas här och har koll på närområdet, vilket hon tror kan minska skadegörelsen.

> *Jag får många frågor från grannarna och brukar tipsa om det som jag kan. Om de köper påsklökar hemma så kan de återplanteras. Krukjorden bör man heller inte bara slänga, det finns ju många rabatter här som behöver jord. – Riitta*

Förutom att odla på sin egen balkong tar Riitta nämligen hand om den allmänna planteringen. Där sköter hon hela rabatten och väljer ut de blommor som hon gillar mest, medan hon drömmer om att kanske äga en kolonistuga någon gång i framtiden. Det är förgätmigej, gullvivor, daggkåpa, klematis och sex sorters rosor. Stoltheten går inte att ta fel på när hon berättar om hur skogen förser henne med växter och hur daggkåpan samlar vatten i sina blad. Tanken var först att samla alla lådorna på en plats, men till slut blev det viktigare att ha dem nära bostaden. Det gav också närhet till vattenkranar för fler.

Med enkla knep skapas ett mikroklimat där värme och fuktighet tas omhand.

Att växter försvinner får man räkna mer, menar Riitta, och när vi går runt konstaterar jag att det inte bara är människor utan även rådjur som knipsar av blommor och lämnar svagt planterade pelargonplantor halvvägs upp i luften.

Men växter försvinner av olika anledningar, till exempel förändringar i trädgårdsunderhållet. Det går inte att se med blotta ögat, men med Riitta som guide i området upptäcker jag snabbt hur växtmaterialet under några decennier har bytts ut successivt. Nya satsningar innebär, menar hon, ibland en risk att man försämrar förutsättningarna för de befintliga som inte längre klarar sig. Några exempel på sådana växter som har fått en tuffare tillvaro på grund av detta är krypen, rosor och daggkåpor.

Riitta visar blommande taklök i den plantering som hon tar hand om utanför sin port.

Det är kanske mångfalden av olika lösningar som gör det så roligt att gå från låda till låda och kolla in hur alla gör. Detta motsvarar till en viss grad den *variation* som forskningen lyfter fram som en viktig grönytekvalitet. Strukturen med likadana lådor motverkar kanske denna mångfald, samtidigt som den utspridda placeringen bland bostadshusen främjar den.

> *För hyresgästerna är blommor det viktigaste, tycker jag, och de brukar säga att jag borde ta hand om hela gården. Jag använder min fria fantasi och väljer fritt växter. Rosor är min favorit och jag har sju sorter i den rabatt som jag sköter. – Riitta*

Det blir också en estetiskt tydlig kontrast mellan flerbostadshusens resliga fasader och den gröna odlingsverksamheten på marken. Utan Riittas initiativ skulle det förmodligen enbart växa gräs mellan husen, och ur det perspektivet är inslaget av variation tydligt.

Sallad.

Riitta själv gillar att odla kryddor och det finns det mycket av inte bara i hennes egen odlingslåda. Men det är ändå blommorna som ligger närmast hjärtat, vilket är ett resultat av hennes många år som trädgårdsmästare. Det är viktigt att det alltid är någonting som blommar, som hon ser det. Hennes favorit är rosen och självklart finns det en hel del rosor i området.

Precis som på många andra håll i landet har det i Visättra varit en utmaning med att skapa hållbara odlingar sommartid, eftersom många då reser bort och inte själva kan ta hand om bevattningen. Då ger närheten mellan de olika odlingarna här ändå möjlighet till en bra samverkan, så att odlarna kan hjälpa varandra.

Riitta sparar alla pallkragar som hon kommer åt och hon skulle också vilja måla dem för att göra intrycket ännu finare i området. En kreativ lösning är det snöre som hon har bundit mellan plantorna i sin egen pallkrage. Ett enkelt sätt att göra det svårare för dem som trots allt vandaliserar och stjäl. Snöret går runt i hela lådan och är fastsnurrat i rötterna på oregano och de andra växterna. Om någon trots detta stjäl plantorna, fastar ofta rötterna och blir kvar i lådan, till tjuvens förtret.

Riitta med snöret som håller ihop de olika rotsystemen i lådan.

Vi träffar en kvinna som ingår i kommunens servicegrupp inom park och daglig verksamhet. De hjälper Huge med ogräsrensning och annan skötsel. Vi stannar till på Riittas otvungna sätt och pratar om sättpotatis, jord och andra tips på hur man enkelt kommer i gång med sin odling. Om att det både finns en tröskel innan man börjar att odla och en trend med att plantera på nya typer av platser. De här vardagliga samtalen har Riitta ofta. Om betydelsen av mötesplatser vid den här typen av nära planteringar och om hur hyresgästerna träffas dagligen på bostadsgårdarna. Som till exempel den nya platsen med ett tiotal odlingslådor som Riitta har placerat intill några bord. Tidigare, berättar hon, var det en otrygg plats och pallkragarna är ett försök att ändra på detta.

Odla för husbehov

Att odla för husbehov blir så mycket lättare tack vare pallkragarna, vilket förstås skapar ett värde i form av livsmedel. Värt att nämna är också själva lärandet som sker när Riitta lyckas få personer att pröva på att odla. Pallkragarna blir till en växtbädd för kunskap där människor kan testa sig fram och även lära av vad grannodlarna håller på med.

Det som grannarna odlar är en mångfald. Potatis, sallad och bönor. Dill, koriander och chili. Oregano, tomater och vattenmelon. Zucchini är den vanligaste grönsaken i pallkragarna, vid sidan av olika typer av sallader.

En del använder olika typer av växtstöd och även solskydd, andra kör utan. En granne kommer förbi och berättar, inte utan stolthet, att hon precis har ätit bönor till lunch nu i flera dagar. Hon lägger till att det är trevligt med borden bredvid så man kan sitta och fika också, och titta ut över sin egen odlingslåda.

Att göra det enkelt och trevligt att odla sin egen mat – så kanske framgångsreceptet för Pallkrageodlingen kan beskrivas. Och det är möjligt tack vare Riittas hjälpande hand och omsorg. Hon beskriver att pallkragarna även kan förflyttas om det behövs, vilket ökar tillgängligheten och flexibiliteten: ”Jag kom på att det var bättre att ställa pallkragarna på en särskild pall, så att de går att flytta på senare om den som odlar vill det. Det kan till exempel vara någon som vill ha mer morgonsol, eller närmare till vattnet.”

Människorna – på väg med kreativitet och optimism

Dagen är i maj och vädret från april, ivrigt växlande från sol till moln till duggregn till hagel. Men det kan man ju inte göra så mycket åt. Liksom med det våraktigt gröna ljuset som sipprar in genom träden, den kortvarigt blommande och doftande häggblomningen och liksom de ivrigt kvittrande småfåglarna.

Vi träffar en granne som tillsammans med Riitta lyftes fram på framsidan på Huges egen tidning. Vi pratar om engagemanget på utegårdarna och på odlingslotterna som finns lite längre bort. Grannen är en av dem som både har en odlingslott och en pallkrageodling.

En granne visar hur han sår fröer och skördar sallad i omgångar, i samma låda.

Reglerna tillåter bara en pallkrage per hyresgäst, men som Riitta själv har gjort så kan alla välja att själv skaffa en andra låda som också får placeras på samma plats. På en plats är det en kvinna som har fem egna lådor, för att olika familjemedlemmar har ansökt om var sin låda. Riitta har låtit henne vara just denna sommar, för det är ju bättre att hon odlar än att det står tomt.

Riitta visar hur kreativt hon jobbar med sina olika pyssel. Just idag är det *diamond painting* som gäller men lediga stunder ägnar hon även åt dekoration av gåvokort och presentartiklar. Det är liksom ingen hejd på kreativiteten och eftersom hon ofta väljer att sitta ute med sitt skapande brukar det inte dröja länge innan någon granne kommer förbi och vill prata. Hon borde nog byta frisyr och kläder för att slippa bli igenkänd, skrattar hon, för att få sitta mer i fred.

Det finns många berättelser i Riitta. En av dem handlar om planteringen av tre kastanjträd, som tillsammans med björk är hennes favoritträd. Hon ville så gärna se de fina blommorna komma fram, men placeringen av träden var inte given. En källare till bostadshusen skulle

renoveras och planteringsplatsen fick bytas ut. Allt detta minns Riitta och hon verkar ha en nästan personlig relation till många av växterna. Hon kan peka på träd som är mer än 30 år gamla och minnas hur de såg ut då. Och kastanjen, ja det står ju där än idag, stolt med sina vita blommor om våren.

Blommande potatis.

Riitta föddes i Finland och flyttade runt en hel del med sin familj i sin barndom, beroende på var föräldrarna hittade jobb. Varje sommar åkte de dock till en sommarö där mormor och morfar tillbringade sina sommarhalvår. Där samlades släkten som en årlig tradition och mitt i skogen på ön fanns mormors åker.

> *Till den där sommarön fick jag följa med när jag var väldigt liten och plocka potatis och jordgubbar. Det var jätteroligt för mig. Min mormor var jätteduktig och hade en hel handgrävd åker där hon planterade potatis, kål och kryddor. Det fanns en liten gård också där det fanns en rund stensättning som var ett bord, som jag kommer ihåg väldigt väl, Jag har alltid gillat lite runda former i mina planteringar, inga fyrkantiga former tack! – Riitta.*

Nya pallkragar på våren.

Natur, fiske och sommarkollo var återkommande inslag, tills flytten en dag gick längre bort än hon hade kunnat föreställa sig – till Australien. Riitta var tolv och det var på den tiden som landet sökte arbetskraft i Norden och styvpappans målaryrke blev avgörande för flytten. En enda resväska fick hon ta med sig och de hamnade till slut i Brisbane, där de byggde ett nytt hus. Där fick Riitta redan från början chans att träna sina gröna fingrar. En gräsmatta anlades men det tyckte Riitta att man inte kunde ha, så snart började hon efter eget huvud att ordna sina egna planteringar.

> *Jag tänkte att jag skulle stanna några veckor här i Visättra men blev kvar då jag fick både barnomsorg och jobb på städfirma. Senare sökte jag jobb hos Huge och fick vidareutbildning inom trädgård och fastigheter. Då hade jag hand om hela utemiljön på den bostadsgård som jag ansvarade för. – Riitta*

Skolan lämnade hon vid 15 års ålder och hon har egentligen inte gått tillbaka till skolbänken sedan dess. Snart fick hon ett jobb på ett tryckeri som tillverkade pappersblock och kuvert. Där lärde hon sig att ta hand om sig själv och när mamman bestämde sig för att flytta hem igen fick Riitta fick hjälp av kyrkan när hon valde att själv stanna kvar. Hon var då 16 år och

jobbade under de kommande åren i tryckeriet, i en livsmedelsbutik, på restaurang och i klädbutik. Vid 28 års ålder gick färden åter tillbaka till Europa, denna gång till Visättra.

Ros omgiven av liljeknoppar.

På Huges trädgårdsavdelning började hon 1989 och hon har lärt känna både personal och grannar under åren. Hon valde själv inriktningen trädgård för att hon hade ett brinnande intresse av det. Hon ville göra det fint i området med både blommande buskar och fina blomsterplanteringar i alla rabatter som fanns.

Och så var det detta med rosorna. Rosor var det första som hon planterade i Australien i sina egna rabatter, berättar Riitta och tar fram ett framkallat kort med den där lite gula touchen som vittnar om att minnet är från 80-talet. Det är ett av få kort på hennes planteringar, det var ju inte det som man tänkte på när barnen var små, som hon säger. På bilden syns prydliga och slingrande rader med planterade rosor längs med husknuten.

Jag tycker om rosens traditionella form med många blad som inte är alltför öppen ens när den blommar ut. Det finns ingen annan blomma i hela världen som är likadan som rosen. Tänk när man väntar på att knoppen ska slå ut! – Riitta

Zucchini eller squash.

Riitta har en nyfikenhet på livet och ser på livets utmaningar med både humor och energi. Det är en positivism som hon har haft med sig oavsett om det har gällt att hitta jobb i ett nytt land, att uppfostra barn med funktionsnedsättning eller att hantera olika odlingsförutsättningar. Där de bodde i Australien dominerade den röda leran och hon berättar om hur den inte alltid var så lätt att bearbeta. Hennes insatser var uppskattade redan då, såväl av hyresvärden som av övriga familjen.

Att hennes insatser även nu är uppskattade går det inte att ta miste på. Odlingen fungerar väldigt bra som *mötesplats*; denna kvalitet gynnas av närheten till bostäderna som gör att de boende aldrig behöver gå särskilt långt för att kunna odla. Inget av detta hade varit möjligt utan Riittas engagemang. Själva odlandet i pallkragar gör det väldigt enkelt att börja och skapar möten mellan människor som annars inte hade träffats.

Vi sitter i skuggan av björkarna vid bordet på hennes favoritplats, där det är skugga nästan hela dagen. De nybyggda husen nedanför har gjort att det blåser mindre från ängarna där nere. Vi pratar om att pallkrageodlingarna över lag har klarat sig bra i år. Odlarna har varit duktiga, tycker Riitta, med att hålla efter och sköta sina lådor.

För framtiden drömmer Riitta om att ha en särskild jordhög och kanske en kompost, som de kan använda för att lättare sköta odlingen, eftersom många av de som odlar inte har bil. På senare tid har Riitta blivit tvungen att dra ner på odlingsinsatserna till följd av knäproblem. Självklart är det tråkigt att inte kunna jobba lika mycket med trädgård längre, berättar hon. Min gissning är dock att Riitta kommer att fortsätta att bidra genom samtal, tips och uppmuntran. Bidra till att sprida intresset för att börja odla, för ett ännu grönare Visättra.

Silvermartorn växer intill den fristående linden.

Sammanfattningsvis finns alla de tre grönytekvaliteterna på platsen i Visättra. Själva pallkragarna flyttas runt efter behov, vilket gör att denna plats kan omformas utifrån behoven. Ingen av de andra platserna kan nog erbjuda ett lika tillgängligt sätt att börja odla, det är bara att ringa så får hyresgästen en låda – och därmed möjlighet att både dra sig undan för sig själv (*tillflykt*) och att träffa andra människor (*mötesplats*).

Medan vi letar efter den

perfekta platsen

går solen ner och fåglarna

gör sig redo för en ny dag.

Medan vi söker efter den

perfekta plantan

går solen upp och människan

gör sig redo för en ny dag.

Kartan och kompetensen

vilar under stövlarna

medan vi nöjer oss

en hel stund.

Kapitel 7

Skogsträdgården

Kompostmaterial läggs ut vid nyplantering.

Platsen – att gräva där man står

En söndag när odlingssäsongen börjar gå mot sitt slut möts vi för att plantera nötter. Äkta valnöt från Nacka och hjärtnöt från Kalmar. Väl i jorden ska de komplettera manchurisk valnöt och de andra släktingträden som redan finns här. Först går alla närvarande igenom de platser som är blöta och de som är torra, med den lokalkännedom som ges av ihärdigt arbete på en och samma plats. Av en tillräckligt tydlig vision, av svettiga händer som skapar och slinter.

Skogsträdgårdsodlarna såg redan i somras till att använda komposten för jordförbättring. Christian nämner att valnötens försvarsmetoder kan gå hårt åt grannväxterna; alltså måttas

odlingsutrymmet med hänsyn till de växter som finns bredvid – kärn- och stenfruktsträd, bärhäggmispel, fläder, rönnsumak, havtorn och koreansk silverbuske. Greparna gräver ner sig i kvadratmeterstora odlingsbäddar och stannar bara upp när det blir dags för grillad korv och kaffe. Nu gräver vi först bort kvickroten för att ge valnöten en bra start och sen fyller vi på med organiskt material upptill så att bädden blir tillräckligt stor.

> *Här ser vi att det har blivit väldigt fint och poröst efter att vi tog hit jord i somras från plattformen där grannar lämnar trädgårdsavfall, så här tycker jag att vi kan stoppa ner tre fyra valnötter och så får vi gallra om flera av dem klarar sig. Och så täckodlar vi ovanpå. – Christian*

Efter timmar av grävande och måttande ligger valnötterna i handen för avsked och nystart. Fyra av dem gör sällskap ner i jorden, i hopp om att någon av dem växer sig stark till våren. Till ljuden av fågelmatande människor vid dammen och barn som fastnar bollen i trädet planterar även jag. Fixar ett hägn av störar som jag binder ihop för att hålla de mest nyfikna besökarna borta. Till slut kommer solen fram som en belöning för alla tag med grepen. Dessa höststrålar är värda så mycket. I en paus från dagens arbete fotar jag en stund och känner mig lyckligt lottad som är här. Av det man kan göra en oktobersöndag är odling ett val som skapar möten.

Valnötter och en bädd av kompostjord.

Att det verkligen finns *tillflykt* som grönytekvalitet märks inte minst i de härliga rummen som bildas av träd och lundar, med spännande krypin och överraskningar om hörnet. Det gör det enkelt att dra sig undan här även för de som inte vill sitta vid den mer publika grillplatsen. Jag har flera gånger sett barn leka i gömslena, träden och kojorna.

Från Huddingesidan kommer man ner till skogsträdgården från Myrängen via villaområdets gång- och cykelväg. När husen tonar bort breder ett öppet fält ut sig från väst och ända fram till Kräppladammen. Det är här som Christian Odberger och Margaretha Stuguland bildar navet i en dynamisk och lärande tillsammansodling. Det är här i Rågdalen de har hållit kurser, samarbetat med studieförbund, fått hjälp av studenter och tagit emot många nyfikna besökare. De är utbildade inom hållbar samhällsutveckling och inte minst i permakultur.

> *Det är en plats för sociala möten men kan också vara en plats med hemliga rum där barn kan leka. Genom att designa efter vad människor behöver kan man skapa en skogsträdgård där olika människor kan trivas. En del saftar och syltar, barn gömmer sig i bärbuskarna. – Margaretha*

Skogsträdgården ligger bokstavligen på kommungränsen mellan Huddinge och Stockholm och omfamnar gångvägen längs ungefär hundra meter och med en bredd på omkring fyrtio. På Stockholmssidan är området naturreservat och i Huddinge kommun är området detaljplanerat som natur. Platsen är i ständig förändring och redan under mitt första år vid platsen händer det att jag inte riktigt känner igen mig i årstidsväxlingarna. Sommartid växer ängsgräs och ogräs högt på vissa delar, senare på hösten är gräset slaget och skapar mera rymd.

Hjärtnöten är minde än valnöten, och mindre känd. Den kan välkomna dig i handen med ett nålstick om du inte är försiktig, och den har ett vackert hjärtformat skal. Nötterna från Kalmar har kommit till oss med Dantes hjälp, vän till Christian och Margaretha och en av de första gerillaodlarna i stan. Han vill nu att barnen själva ska få lägga nötterna i jorden – det är ju de som kommer att få äta dem, som han säger.

Christian med Skogsträdgårdens allra första skördade valnöt.

Skogsträdgården drar till sig många människor. En dag står en äldre man nere vid dammen och fotograferar en stund. En ung kvinna delar med sig av sin vattenmelon till änderna. En annan kvinna står och fyller sin påse med något av alla de bär som skogsträdgården har fyllts med under åren. En annan dag får jag syn på en man som grejar med en lie, han förbereder och kliver sen ut i det höga gräset och börjar slå. Vi pratar en stund och han visar sig vara en av alla de som vill bidra till att hålla skogsträdgården i gång – och en lie behövs ju alltid.

Dammen och skogsgläntan är naturliga gångstråk här. Många barn möts också i skogsträdgården. Cyklar parkeras intill de kojor som odlarna har skapat. Den mysiga gömman bland träden minns jag från min egen barndom, med skillnaden att på denna plats finns vanligen fler vuxna runt omkring.

> *Vi vill skapa en plats där vi kan sprida inspiration samtidigt som vi lär oss själva. Igår var det en person som gick med en machete och eldade lite för sig själv, förälskade människor sitter i kojan i det stora äppelträdet och flyr undan för att möta varandra. Platsen kan vara en tillflyktsort även för mig själv, när jag till exempel går med gräsklipparen. – Christian*

Permakultur som metod

Skogsträdgården vilar bland annat på Permakultur. Enligt denna metod tar man hänsyn till en mängd olika aspekter och kvaliteter när man anlägger en skogsträdgård. Margaretha understryker att det finns mycket att hämta i gamla böcker och genom att studera vad som redan finns på platsen. Det går att undvika misstag, samtidigt som man lär sig nytt. Permakulturen sedd på detta sätt är ett designsystem för mänskliga habitat där både människor och djur ska trivas – samtidigt som man producerar på ett generöst sätt.

Ur ett globalt perspektiv försöker permakulturodlare att samla världens olika metoder för design, djurskötsel, odling och byggande, med idéer eller styrande funktioner för alla olika nivåer i samhället. Margaretha beskriver: ”Permakultur är en grundfilosofi och etik som innebär att dela med sig av sitt överskott och vara generös i det som man producerar. Att värdera människa och natur och bry sig om djuren på vår jord.”

Permakulturen strävar efter att interagera med platsen på ett sätt som är bra för övrigt växt- och djurliv. Utifrån detta kan människan få värdefulla skördar tillbaka, för en rimlig arbetsinsats. Därav många ätliga inslag i skogsträdgården.

Men, understryker Christian, det räcker inte att fokusera på själva funktionerna i en odling. Platsen som plats måste också utstråla något mer, en högre kvalitet, genom att besjälas av den där känslan som är gemenskap och rentav magi. Det går inte att uppnå enbart med effektiva odlingsmetoder, menar han, och i detta förhållningssätt passar skogsträdgårdens sociala aktiviteter väl in.

Margaretha och Christian delar det gröna intresset och efter studier och resor flyttade de ihop i huset som ligger ett stenkast från skogsträdgården. De arbetar med universitetskurser i stadsodling och driver förutom skogsträdgården även den egna visningsträdgården, skapad utifrån permakulturens designmetoder. I ryggsäcken ligger många års erfarenhet av att hålla workshops i stadsodling med nätverket Tillväxt, som startade 2009, och andra samarbeten och praktiska erfarenheter inom *agroforestry* och skogsträdgårdsodling. Numera är det mesta i deras trädgård ätbart; majs, plommon, rabarber, spansk körvel, ramslök, sallad. Och så valnöt förstås, som blev målet för alla dagsverken just den där dagen i oktober.

Många sådana insatser har det blivit under åren. Och grävandet fortsätter.

Ett av gömslena att leka i.

Växterna – permakultur och nyttoväxter

Margaretha möter leende upp med nyfikenhet och tålamod. Vi pratar om hur odlingsytorna växte med tiden och hur permakulturen kom att bli en stor del av livet. Om en bok som hon har inspirerats av och om att hon själv inte kan ta död på ens sniglarna. En respekt för livet och en vilja att vara i samklang med naturen, även i den egna trädgården. Det är så lätt, berättar hon, att söka de snabba lösningarna och vilja ta bort bladlössen med olika kemikalier, i stället för att se deras viktiga del i hela systemet som mat för insekter och fåglar.

> *I stället för att se kålfjärilens larver som ett hot mot vår egen mat försöker vi att skaffa oss kunskap om hur den fungerar och ifrågasätta om vi verkligen måste göra som vi har gjort tidigare. Kan vi i stället förstå rovinsekternas behov och hitta lösningar där naturen gör jobbet åt oss? Att arbeta på det sättet blir då också mindre arbetskrävande. – Margaretha*

Jag tar mig upp i det gamla äppelträdet tillsammans med Christian, som berättar om vilken mötesplats det faktiskt är. Trädsamtalet är vårt första samspråk om odlingens betydelse på bredden och på djupet. Det blir ett fascinerande möte. Några barn klättar ivrigt intill oss utan någon synlig gräns för hur högt de kan komma. Här. Just här samlas par som dejtar, sökare som övar hiphoptexter, barn på lekhumör och grannar som helt enkelt längtar bort.

Christian uppe i äppelträdets koja.

Äppelträdet är en bra plats, inser jag, för att umgås med tanken på hur stora saker som människor kan uträtta tillsammans. Det finns därför inte någon slutlig hållplats för när skogsträdgården kommer att vara färdig. Att samtala med Christian och Margaretha kan kännas just så här, som att det inte finns någon förutbestämd väg framåt. En strävande resa tillsammans med andra, med en törst efter att skapa, så och skörda.

Ett tips vi brukar ge till andra är att gärna odla nära där man bor. Vi kände att det var självklart att vi skulle få ta ansvar för vår mark, den som är nära oss. Det är ju vi som bor

här som vistas här och om vi sköter om det så ska vi få göra det. Det var det som vi ville när vi startade 2009. – Margaretha

Talande nog var det en miljökonferens som hjälpte till att lägga grunden för växtmångfalden. Ett konstprojekt via universitetet visade upp vad en skogsträdgård är och eftersom växterna därefter inte kunde stanna kvar så hamnade de i Rågdalen. När odlingen startade använde de mycket potatis, squash och pumpa för att konkurrera ut det perenna ogräset. De jobbade med planteringar i fyrkanter – inte helt olikt nötplanteringen – och när de hade lyckats störa ogräset en tid så lyckades de använda fleråriga växter i dessa öar av odling. Ett slags pionjärväxter för både skörd och jordförbättring.

Körsbärskornell planterad i halm och ull, skild från djuren med ett skyddsnät.

Den gamla sjöbottnens lera – och senare rågåker – förvandlas över tid. En succession med fokus på fleråriga växter. För att fylla ut mellan dessa har odlarna använt ettåriga växter som självsår sig, vilket ger tjänster som pollinering, nektarkällor och insektshem. En design där platsen anpassas till väderstreck, vindförhållanden och jordmån.

Jorden förbättras med olika inslag efter behov, till exempel genom att balansera det viktiga pH-värdet: täckodling med gräs ger mer basisk jord; löv och grövre material ger mer sur jord. Komposten ligger omgärdad av bärbuskar, som säkrar den viktiga skuggan. Dit kan även grannarna bidra med restmaterial: de slipper att köra i väg till återvinningscentralen och de får möjligheten att bidra. Några pallkragar finns inte i skogsträdgården, eftersom tillgången till vatten inte möjliggör droppbevattning. Det skulle kunna funka, menar Margaretha, för potatis och jordärtskocka, men det är kanske också allt.

Den goda jorden är en förutsättning för kretsloppet på skogsträdgården.

Det behövs tid, som i all odling, särskilt med tanke på alla fleråriga växter som över tid utvecklar rötter och mykorrhiza. Att skörda är en bärande tanke i den permakultur som Christian och Margaretha strävar efter. Det märks när jag frågar efter deras favoritväxter – det är prydliga och ätbara malvor, gurkört till vattnet, ogräs i sallader, det är indiansallad och smultronblad och kirskål i smoothies. Växter som är bra att ha nära sig så att de stör ut andra ovälkomna växter, kanske med bitterämnen som sniglarna ogillar.

Det finns skogsträdgårdar som är tusen år. Målet är att ha en ung skog som det ska vara i en skogsträdgård, med både skörd och solsken som når ner till växterna. I vårt fall blir jorden alltmer sur, på ett positivt sätt som en skogsjord. Till näring använder vi oss av kvävefixerande växter och placerar dem på ett visst avstånd söder om en plantering, vilket också stämmer med deras naturliga habitat. – Margaretha

Ljudmattan av syrsor och lövträdens sus minner om min egen barndoms ängar. Ängsmygare, citronfjäril och blåvingar dansar i takt med tistlarnas majestätiska färger. Skönheten som balanseras och blandas med det idoga arbetet för ”närförsörjning” och kontakt med det naturliga kretsloppet. Det framstår för mig som ett tydligt platsbaserat arbete med lärandet i fokus och där praktiska aspekter som skörd och underhåll är viktiga delar. De naturliga förutsättningarna på platsen får styra så att människan inte belastar mer än nödvändigt. Kretslopp.

Permakultur är egentligen inget konstigt. Det är bara det att vi nu har ett nyare begrepp för att tala om det som är kunskap sedan gammalt. – Christian

Förhållningssättet märks i arbetet mot invasiva växter, alltså sådana växter som kan orsaka stor skada efter att ha flyttats från sin ursprungliga miljö. Jättelokan har de bland annat bekämpat med presenning. Även om både jätteloka och parkslide faktiskt går att äta så överväger riskerna att ha dem här. Att hantera dessa växter är, menar Margaretha, till stor del en fråga om just kunskap, särskilt med växter som kirskål och brännässlor. Om man har problem med dessa så kan det hjälpa att förstå dem utifrån att de har sin egen nisch – och att det är det som gör dem invasiva.

Lupinerna bidrar till Skogsträdgårdens kretslopp.

Det finns en tanke om val av växt och plats. Christian berättar varför stenfruktträdet står just där det står och varför kombinationen av kvävebindning och fruktsättning med vinbärsbuskar och vallört är viktig. Han beskriver skogsträdgårdens position i relation till vindriktningar och topografi, där fruktlundarna kan fylla en funktion att höja med en klimatzon tack vare att vinden stoppas upp. I slutändan, säger han, handlar nästan allting om samplantering och att skapa en helhet som fungerar på platsen. Och, lägger han till, att platsen är estetisk och trevlig att vistas i, för stora och små.

Grönytekvaliteten *variation* uppfylls genom skogsträdgårdens stora bredd av i huvudsak ätbara växter. Utsmyckning och prydnadsväxter får ge plats för nyttoväxter, men samtidigt tillför öppenheten i odlingsmetoderna andra typer av variation. Det är en komplex plats dit alla är välkomna.

> *Människans behov är också viktiga, för att inte bara tillgodose naturen utan också bidra till lyckligare människor. Det hänger på vilka som är på platsen. Det är också en dröm om att bli vänligare mot varandra. Om det ska vara hållbart så bör vi själva vara en del av ekosystemet. – Christian*

I skogsträdgården inleds det ätbara året med perenna lökar och därefter lindens små, våraktiga blad – som kan bli sallad eller spenat i smoothie. De spenatlika skotten av Gode Henriks målla uppskattas också, liksom skörden av nässlor. Därefter kommer sparris i den mån som grävlingen inte helt har utraderat den. Köket fylls sedan av smultron, sibiriskt blåbär och gigantiska skott av sallatsaralia. Försommaren bjuder på ätbara delar av akleja, tulpanblad, uppgrävning av jordärtskockor från föregående år, spansk körvel och björnrot.

Christian och Margaretha.

Runt midsommar fortsätter odlingsåret med möjlighet att skörda blåbärstry, bärhäggmispel, både söt och sur körsbär och även mullbär. Annars klingar bär och frukt av lite mitt i sommaren och följs senare av höstens härligheter: krusbär, vinbär, plommon, sen Chipovapäron, hallonväxter, björnbär, körbärskorneller, äpplen, krikon, körsbärsplommon och storfruktig hägg. Det blir även tid för aronia, havtorn och nötterna hassel, valnöt och slutligen jordärtskockor. Ett skafferi som räcker åt många.

Det saknas inte utmaningar i en skogsträdgård. Det är sorkar och harar som äter på grödorna, det är rådjur som äter topparna av nyplanterade träd och fejar hornen på stammarna, det är grävling som gräver under odlingsbäddar och det är till och med bäver som omöjliggör odling i vattenbrynet. För att inte tala om mördarsniglarna. Som motmedel används träd i nätburar, stamskydd, hjortblod (mot rådjur), vass och annat organiskt material som förbättrar jorden och håller vatten. Människosläktet påverkar också genom uppgrävning av växter och med rastning av hundar intill växterna. Vid ett tillfälle hittades de stulna växterna i en koloniträdgård och de lämnade en lapp efter sig med hälsningen att personen kunde fortsätta njuta av dem i Skogsträdgården.

Noga avvägda avstånd mellan träden, som behöver skydd mot djur.

Förutom viljan att experimentera för att få ny kunskap så finns det också ett annat perspektiv, som placerar människan som en väsentlig del av helheten. Det är en livsåskådning som gräver där den står, med en tydlig riktning framåt. Rikedomen rullas upp för varje steg du tar. Från marken till köket, via gräs och löv och maskar. Året går och jorden består, bjuder på sig själv i

en manifestation av livskraft och samarbete. Människan – den odlande människan – hon finns alltid där i bakgrunden, i förgrunden, som en hjälpande hand i mellanrummet.

Människorna – med törst och tillit

Med vana och varsamma händer lägger hon kaffebordet till rätta med *cupcakes* och kaffe i skydd av paraplyet. Nyss berättade Margaretha för rundtursdeltagarna hur kojan vid äppelträdet används för avslappning och hur man ser hela världen där uppifrån. Den har blivit så välanvänd att barken försvunnit och numera behöver man tänka på att inte belasta grenarna för mycket. Det är förmodligen planterat omkring 1960, kanske när Rågdalen var klätt i musik och någon fick för sig att plantera ett frö. Hon är väldigt glad att trädet fortfarande lever och de sköter om det så gott de kan.

Margarethas gröna liv började tidigt under uppväxten i Kalix, en liten ort där det fanns få saker att odla. Mycket barrskog och midnattssol, en naturskön plats. Hon berättar att hon spenderade mycket plats i skogen ungefär som barnen idag gör i parker. Hennes mamma odlade potatis och en del grönsaker.

Margaretha tar tillvara björnbär.

I självhushållet hos mormor där i Tornedalen ingick även kor. Detta bondearv är för Margaretha något kulturellt och har även med tiden blivit något etiskt, med principer att leva efter.

> *Det var så långt från civilisationen att man var tvungen att klara sig själv och odla det som man själv äter. Mamma var väldigt pedagogisk och lät mig vara med och jag kunde ta till mig det redan då, på en praktisk nivå. Det blir som att cykla och sätter sig i muskelminnet, ja det utvecklar ett visst tänk för hur man gör när man odlar. – Margaretha*

Naturkänslan har funnits med sedan barnsben och Margaretha var en av få som plockade skräp redan som liten. Gymnasietiden gav nya möjligheter att lära om miljöfrågor, även om hon inte odlade något på egen hand. Det förvånar henne idag, samtidigt som hon inser att studierna fick företräde. Senare sökte hon in till högskolan, följt av resor till Indien, Nepal och Tanzania och sedan odling på nytt.

Vallmo.

Det kan tänkas att även modet går i arv. Hennes morfar var nämligen politiskt aktiv och hade förmågan att drämma näven i bordet, att säga stopp. Det blev ett tydligt exempel på att det faktiskt går att frigöra sig, att stå upp för sig själv. Och kanske finns där en koppling till den starka viljan att förändra världen – en vilja som permakulturen också gav näring åt. Liv. Till en idealistisk världsbild.

För Margaretha finns alltid möjlighet att gå ner till skogsträdgården och lära sig något nytt, genom att träffa nya människor. Ofta har de människor som hon träffar där en annan kunskap än hon själv och hon berättar att en tredjedel av tiden på platsen är social.

> *I Tanzania, som var vår första resa tillsammans, kunde vi se att de folkgrupper som hade förvaltat odlingskunskapen också lyckades bättre. I norra Indien fann vi skogsträdgårdsodling och naturlig kunskap helt utan att de hade gått några som helst kurser. På Sri Lanka var de också redan medvetna om permakultur. – Margaretha*

Det finns ett ideal här om ett slags sociokrati där skogsträdgården är en central pusselbit genom att bidra med odling, skörd, mötesplats och kunskap. Utlandsresorna gav därtill energi till att praktisera och förverkliga detta på hemmaplan. De träffade vänner högskolan och som bidrog till att starta med gerillaodling i Stockholm, som en gräsrotsrörelse. Den allra första odlingen var i Tanto och därefter planterades växterna om i Vitabergsparken. Sedan grundades Rågdalens skogsträdgård på våren 2009 och inom ett år hade de tagit omhand växtdonationer från grannar, växtbutiker och universitetets konstprojekt.

Det tar inte lång tid innan jag släpper motståndet till vad som kan uppfattas som stora visioner, men som i mig landar som en vilja att leva fullt ut som människor. Där en plats som denna kan bli en öppen hamn för förändring, både i individen och i samhället. Där lek och allvar får äga sina egna nyanser.

Christian växte upp i Danderyd med en familj som alltid har gillat att vara i naturen. Redan som åttaåring såg han till att gräsmattan grävdes upp på barnkalaset, som en egen idé för att komplettera kalasets fiskdamm med att sätta dill och morötter. Fröet fanns redan då.

Beskärningen av bonzaiträdet i filmen om Karate Kid nådde fram till den lille killen, som kunde relatera till att känna trädet inom sig själv. Han satte suckulenterna framför tyskglosorna.

> *Det är som att omställningen alltid ska ske därute, någon annanstans. Men jag tror snarare att det ligger i våra perspektiv och i hur vi mår. Skogsträdgården är verkligen ett intressant exempel på hur man kan skapa ätbara parker, men ännu mer är det en spännande idé för hur man kan leva ett liv med mer variation och mindre stress – Christian*

Livsträdet förde in Christian på olika grenar med ubåtsmekanik, bibelläsning och pilgrimsvandring. Jag får bilden av en människa som på olika sätt har behövt ta sig an de stora livsfrågorna, i sökande efter en livsåskådning som fungerar både i goda och svåra tider.

En sådan svår tid kom när Christians pappa dog, då livet tog en ny vändning i det svarta hål som han hamnade i. Ett hål som både var ett slut och en början, en plats utan given riktning vidare. Så togs ändå steg framåt och landade slutligen på högskolans utbildning i miljö och utveckling.

Det nya ljuset som föll in förde med sig nya kontakter, däribland Margaretha. Ett ljus genom springor och öppningar som tidigare inte fanns. Som en ny kvalitet i livet. Så reste de till Indien ett halvår och träffade, med Christians ord, helt otroliga människor. Det blev just den vändning och konkretisering av viljan som de hade sökt efter. Ett nytt språk, ett gemensamt språk via buddhism och meditation. Resan blev en inspiration och ett konkret exempel på hur förändring börjar med var och en av oss. Med att odla på hemmaplan.

Höstaster i oktober.

Under ledning av en permakulturprofil lärde de sig mycket om odling och djurhållning och därifrån var steget inte långt till att se över deras eget hus. Listor skrevs på sådant som de själva behövde och ville odla. Hela tomten designades om från gräsmatta till ett ätbart landskap med massor av fleråriga nyttoväxter, fokus på biologisk mångfald, estetik, funktion och lekfullhet. Utbildningen på högskolan var bra, menar Christian, men det var inte enkelt att göra något verkligt av det. Som om samhällets syn på hållbarhet inte var riktigt trovärdig.

> *Resan till Indien ledde till förändring på flera plan och gav en stor optimism. Den tibetanska buddhismen som filosofiskt ramverk och att plantera ätbara landskap för att göra det som vi kan för helheten. Det här var det som vi verkligen ville göra i botten av vårt hjärta, tillsammans. Vi kände inte något större behov av att få något tillbaka, och då händer det verkligen grejer. – Christian*

Kunskap från högskolan, vilja och kanske insikter från Indien. Christians och Margarethas gröna fingrar sattes ner i den egna villaträdgårdens jord. En plats som från början var rejält misskött, men som tack vare utbildningen och permakulturen föddes på nytt. De sömnlösa

nätterna fick han på köpet, i tankar om vad nya odlingsmetoder och kretslopp kunde innebära. Utbildningen, säger Christian, gjorde honom skarpare och gav nya ramar att använda.

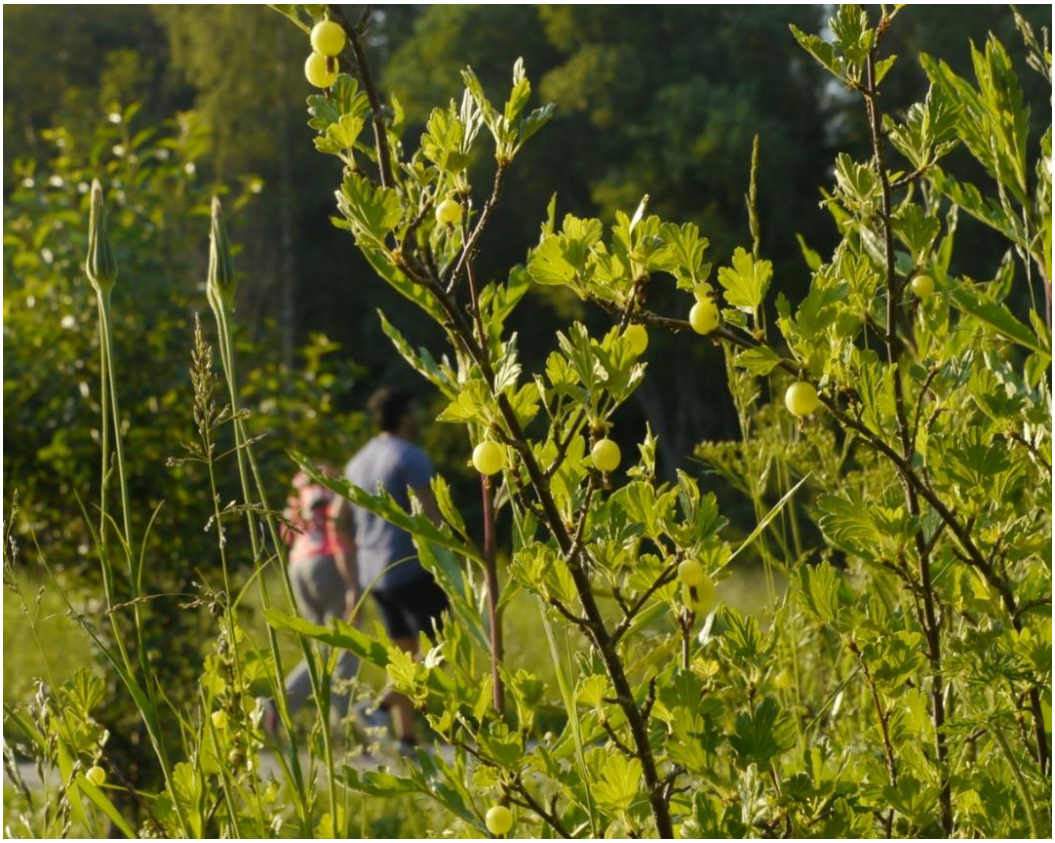

Krusbär: ett av många ätbara inslag.

Platsen har också den grönytekvalitet som benämns *mötesplats* och som handlar om att erbjuda mänskliga möten. Skogsträdgården byggs med ett prövande och nyfiket förhållningssätt där en grundläggande idé är att många ska hitta hem och trivas här. Christian beskriver platsen som en underbar semesterort som ännu inte riktigt är bebodd. Mycket har blivit iordningsställt under de här åren och kommunen har ordnat med bänkar, grill och bajamajor, vilket har ökat besöksantalet – och slitaget.

Även de andra grönytekvaliteterna finns här mycket påtagligt. Men. Varför inte tänka större och anordna en festival med matvagnar, musik och workshops om yoga och plantering? Mindre än så är inte deras dröm om denna plats. En odling och en trädgård att landa på, i glädje och gemenskap när samhället i övrigt snurrar på oroväckande snabbt.

Utsikt uppe i det gamla äppelträdet.

Skogsträdgården är en vacker och vårdad plats, en kunskapsspridare och en mötesplats för allmänheten. Med sitt välkomnande förhållningssätt har Margaretha och Christian jobbat tillsammans med många engagerade personer och varit intresserade av att utveckla verksamheten. Med hjälp av kurser i permakultur, tips och tricks från hur man gjorde förr samt utbildningen från högskolan banade de sin egen väg.

Framtiden för skogsträdgården kan bli ett kvitto på alla nerlagda grävtimmar under årens lopp. Jag hör tidens kretslopp i den mjölk- och blomsterförsäljningen som en gång i tiden rullade fram på grusvägarna i området. Visionen om att fortsätta vårda platsen hör hemma i det historiska lokalsamhället, samtidigt som den tillför kunskapen i en medveten odlingsstrategi.

Det finns en rörelse i jorden

en samverkan som vet

att motstånd kan omvandlas

till hållen hållbarhet

för tusen gröna fingrars skull

avslöjas en hemlighet

varje barn, varje plats

ruvar på en möjlighet

Kapitel 8

Motstånd & möjligheter

– erfarenheter av samverkan

Bygdegårdsparken: en viol i grusgången.

I detta kapitel vill jag rikta ljuset mot samverkan med det omgivande samhället – främst kommunen – både genom att berätta om hur den ser ut och genom att kommentera den. Jag kommer först att ta hjälp av forskning för att ringa in de frågor som anses viktiga. Ambitionen är att tydliggöra både det som inte riktigt har fungerat och det som verkar lovande för framtiden. Men låt mig först sammanfatta de sex platserna utifrån de grönytekvaliteter som bidrar till vår hälsa.

Bidrar de ideella krafterna till grönytekvaliteterna?

De tre grönytekvaliteter som jag har valt att lyfta fram är tillflykt, variation och mötesplats. Det är inspirerande att se med vilket engagemang som Habib, Shabnam, Karin, Oscar, Annsofi, Lars, Riitta, Margaretha och Christian har tagit sig an de olika platserna.

Värdet av *tillflykt* ligger i möjligheten att slappna av, dra sig undan och vara för sig själv. En återhämtning i vardagen, som grönytorna tillhandahåller på olika sätt. Träd som ger skugga, kojor att gömma sig i och platser att vila på. Störst utmaning med att möta detta behov finns på de minsta grönytorna, särskilt om det finns populära gångstråk intill. Att få jord under naglarna kan dock i sig vara en tillflykt, vilket gör att även de små platserna kan anses erbjuda detta, som en hjälp att skapa omväxling i vardagen.

Även *variation* är påtagligt, upplever jag, när kreativiteten får utlopp och tillåts att skapa en bredd i upplevelserna på dessa platser. Då kanske människan går utanför de vanliga mönstren och testar något nytt. Till detta kommer att flera av platserna också är naturligt varierade, exempelvis med vatten och höjdskillnader. Jag bedömer att denna kvalitet också har med estetik att göra och i detta finns förstås olika ambitionsnivåer – och även här kan storleken på ytan vara en utmaning. Över lag finns en fin variation på platserna, tack vare de ideella odlingsinsatserna.

Att grönytorna är värdefulla *mötesplatser* är den kvalitet av de tre som uppfylls allra tydligast, och i de flesta fallen är det tydligt att det vore annorlunda utan insatserna. Närheten till en station, ett bostadsområde eller vägar underlättar för möten, men en bra lokalisering är inte tillräckligt. Det behövs en vård av växterna, en känsla av trygghet och en inbjudan till att se, känna och uppleva något nytt. Eftersom insatserna präglas av medmänsklighet väcker också engagemanget nyfikenhet och glädje hos många besökare.

> *Naturen har alltid varit människoartens hemvist och det är våra djupt rotade erfarenheter av den tillvaron som förklarar hur vi reagerar när vi sitter under våra korkekar och bara duger.*[5]

[5] Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020) *Närmare naturen, vetenskap och vetskap om varför vi mår bra därute*, sid 133.

Jag ser att de sex grönytorna tydligt bidrar till de tre kvaliteterna, på olika sätt och i olika utsträckning. Det viktiga är kanske att tydliggöra *att* dessa värden finns och att de ideella insatserna bidrar till det. Stranden i Vårby, till exempel, skulle förstås ha kvaliteter även utan Habibs och Shabnams engagemang, men platsen skulle erbjuda färre planteringar (och därmed mindre variation), färre vårdade ytor (och därmed mindre tillflykt) och färre aktiviteter (och därmed färre mötesplatser). En kontakt med färgprakten i Grannsamverkansträdgården kan vara det frö för kreativiteten som bidrar till nya idéer. Ett möte med grannar i Pallkrageodlingen kan ge den kontakt som gör att ensamheten känns lättare att bära just den dagen.

Forskningen pekar också på att grönytorna behöver skötas om för att vara attraktiva att besöka. Att fastighetsägarföreningen på eget initiativ har bidragit till skräpplockning och beskärning i Stationsparken har därför stor betydelse, trots att det kanske inte ”syns” på samma sätt som en iögonfallande plantering. En lönn här kan vara den där korkeken som gör att vilan infinner sig precis när vi behöver det.

Sammanfattningsvis bidrar de tre grönytekvaliteterna *tillflykt*, *variation* och *mötesplats* till att stärka folkhälsan. Det som gör att kvaliteterna i vissa fall inte riktigt möts är framför allt att det är små ytor. De mindre platserna har svårare att erbjuda vila och skydd för den som söker det. Detta framstår som naturligt och en begränsning som finns inneboende i själva platsen.

Grönytorna skapar sociala värden genom den gemenskap och de mötesplatser som formas. Dessutom bidrar grönytorna med rekreationsvärden genom att locka oss till rörelse och att öppna våra sinnen. De skapar också estetiska värden genom vackra miljöer, för oss alla att njuta av, samt pedagogiska värden genom kunskap och inkludering av både unga och gamla. Odlandet bidrar med miljömässiga värden genom en rad ekosystemtjänster, såsom insektspollinering och trädens funktioner av att rena luften, ge skugga och hålla kvar vatten i marken. Som om inte detta vore nog bidrar de gröna fingrarna också till ekonomiska värden genom de frukter och växter som produceras.

Samverkan för en hållbar utveckling

Detta väcker frågan om hur samhället – framför allt kommunen som närmaste myndighet – ser på de personer som skapar dessa värden. Som kommunalråd har jag på nära håll sett hur enskilda kreativa initiativ skapar utveckling, i bästa fall i samverkan med kommunala tjänstepersoner. Medan vardagen för beslutsfattare svämmar över av regler – riktlinjer och manualer och handlingsplaner och strategier och överenskommelser – är de ideella krafterna friare att experimentera. Det är genomförandet som gäller. Det är den långa kedjans sista hand som vågar satsa och trycker på knappen, det är solens längsta utsträckta strålar som får allting att gro och blomma ut.

Kommuner och fastighetsbolag lägger ner stora summor varje år på att underhålla parker, iordningställa planteringar och städa våra stadsmiljöer. Samtidigt finns det eldsjälar som är beredda att bidra med både tid och kunskap. Jag är nyfiken på hur vi kan föra ett samtal om hur samhället bättre kan ta vara på dessa krafter. Var uppstår den där envisa blicken som vill komma närmare hållbarhet? Hur kan vi använda vardagens svårigheter till att skapa bättre förutsättningar för samverkan?

> *Sveriges hållbarhetsarbete har utvecklats under lång tid och är idag välreglerat och formaliserat, men till priset av att det ofta är långsamt och svårt att förändra. Den rörlighet, kreativitet och det experimenterande som krävs för att hantera hållbarhetsutmaningarna måste därför delvis sökas på annat håll.*[6]

En av de forskare som har intresserat sig för frivilliginsatser och vad som får dem att fungera är docent Sara Borgström vid Kungliga Tekniska högskolan. Bland frågeställningarna som hon och hennes kollegor undersöker finner vi framgångsfaktorer som möjliggör lokala hållbarhetsinitiativ, och vilken typ av samverkan som fritidsodlarna behöver. Dessa bidrar till tydliga roller och stöd för de ideella krafterna.

Forskarna lyfter fram *kommunikation* och *kontinuitet* som nyckelfaktorer, liksom kommunernas förmåga att agera brett och utifrån ett *helhetsperspektiv*. När detta inte fungerar så blir rollerna ofta otydliga, vilket leder till att de frivilliga får svårare att klara sig.

[6] Borgström, Sara (2016) *"Att växla upp hållbarhetsarbetet i Stockholmsregionen", sid 5.*

Detta inbegriper fritidsodlarnas egen förmåga att sköta platsen, eftersom forskningen har pekat på att stadsodling inte alltid har varit långsiktigt hållbar i brist på kompetent ledning och förvaltarskap.

> *We have very little power, but freedom to act; they [decision-makers] have lots of power, but limited freedom to act.*[7]

Många intressen innebär ofta *konkurrens om marken*, vilket gör att processerna för att hantera stadsmiljöernas sociala och ekologiska utmaningar är svåra. Förtätningen gör över lag att den gröna och obebyggda marken minskar och att trycket på grönytorna ökar. Borgström beskriver också våra stadsmiljöer som öar i en skärgård, som är beroende av att ha kopplingar till varandra för att kunna fungera väl – vilket dock sällan sker.

Alla föreningar får inte alltid *lika förutsättningar*. Att inte vara en traditionellt organiserad förening innebär enligt denna forskning ofta större utmaningar, liksom att inte ha förmågan att kunna överblicka var beslutsfattandet sker. Styrningen av många grönytor kan vara komplex och inbegripa fler aktörer än de ansvariga tjänstepersonerna på kommunen. Brister i kommunens lokala samverkansförmåga kan leda till att fokus riskerar att hamna på myndigheten, i stället för den verksamhet som själva samverkansuppdraget handlar om.

> *[Initiativen] bidrar till hållbarhetsarbetet genom att utveckla lösningar som är specifika för det lokala sammanhanget och de kan också testa olika alternativa lösningar och förhållningssätt relativt fritt i denna mindre skala. Detta är svårt, för att inte säga omöjligt, för de flesta andra större, politiskt styrda aktörer.*[8]

Från de ideellas perspektiv finns ett behov av *frihet att vara innovativ*, samtidigt som kommuner ibland jobbar alltför kortsiktigt. Så kallad projektifiering är en överdriven

[7] Borgström, Sara (2019) “Balancing diversity and connectivity in multi-level governance settings for urban transformative capacity”, Kungliga vetenskapsakademin.
[8] Borgström Sara m fl (2017) "Lokala initiativ - en outnyttjad potential i Stockholmsregionens arbete för hållbar utveckling", sid 198.

användning av projektformen för att åstadkomma resultat, med risken att fokusera snävt på tidsbegränsade projektmål eller en viss uppfattning om vad som ska göras.

Hållbarhet för individ och samhälle

Att vara nära naturen bidrar enligt forskningen till vår hälsa, det såg vi i kapitel 1. Det finns också många studier om sambandet mellan ideellt engagemang och hur vi mår. På både ett biologiskt och ett psykologiskt sätt verkar vår hälsa påverkas positivt även av att delta i ideella organisationer och nätverk. Det innebär att aktiviteterna på de sex platserna i den här boken troligen bidrar till en ökad hälsa, inte bara genom att de skänker en kontakt med naturen utan även genom att de skapar meningsfulla aktiviteter i gemenskap.

En aspekt som jag tycker är intressant i forskningen om ideellt arbete är vad vi kanske kan kalla för *inkludering*, alltså att människor utan tidigare engagemang kommer i kontakt med det ideella arbetet. Det finns nämligen en hel del som talar för att det ofta är de redan resursstarka och välutbildade invånarna som engagerar sig i föreningslivet. Om man redan har tillgång till civilsamhället genom till exempel sina föräldrars engagemang så blir det lättare att själv ta steget. Därför finns det skäl att, utifrån ett hållbarhetsperspektiv, rikta ljuset på de ideella insatser som aktivt inkluderar även andra.[9]

> *De som är frivilligt aktiva har […] i genomsnitt bättre hälsa än de som inte är frivilligt aktiva. Skillnaderna i självskattad hälsa mellan frivilligt aktiva och icke aktiva kan inte förklaras enbart med socioekonomiska skillnader.*[10]

Det är alltså inte orimligt att se det som att de ideella insatserna bidrar till att hälsan, som en del av ett hållbart samhälle, ökar på *både* individuell *och* på samhällelig nivå. Det finns ingen motsättning mellan dessa nivåer, men jag tror det kan vara viktigt för beslutsfattare att se båda, och att det är olika saker. De värden eller ”nyttigheter” som det medborgerliga

[9] von Essen, Johan, och Svedberg, Lars (2022) *Engagemangets gestaltningar – insatser i och utanför civilsamhället*.
[10] Lundåsen, Susanne (2005) sid 35.

engagemanget förväntas leda till är bland annat fördjupad demokrati, ökad medmänsklighet, tillit och bättre folkhälsa:

> *Att de nyttigheter som eftersträvas ofta är övergripande och abstrakta gör att människors engagemang förväntas leda till något annat än vad de faktiskt försöker åstadkomma med de konkreta handlingar som präglar deras vardag.*[11]

Den engagerade, som individ, kan genom sitt engagemang ta del av samhället, vara en del av en gemenskap och vara med och forma det. Det behöver, återigen, inte stå i motsättning till värdena för samhället, men det kan finnas skäl att hitta kopplingar, kontakter mellan båda nivåerna.

För Huddinge gäller att kommunen, under arbetet med boken, inte har haft en övergripande strategi för ideella krafter på det sätt som finns för exempelvis näringslivet. En ”civilsamhällesstrategi” skulle kunna vara ett stöd för chefer i arbetet med att skapa tydliga ramar, vilket jag bedömer att de ideella mer än något annat saknar. En tydlighet som bygger på kommunikation. I brist på en sådan inriktning blir det ganska förståeligt att det inte heller finns någon tydlig samlad målbild kring aktiviteterna på de sex grönytorna. Tjänstepersonerna har alltså inte en tydlig strategi att falla tillbaka på, när eldsjälarna knackar på med sina idéer.

Kommunikation

Återkommande glider samtalen med eldsjälarna in på svårigheten att få återkoppling från kommunen. De saknar ofta en kommunikation om själva kommunikationen, och detta verkar leda till bristande förståelse. I stället för uteblivna svar skulle många uppskatta ett tydligt nej, för det skulle bidra till tydliga ramar.

[11] von Essen och Svedberg (2022) sid 357.

Strandplanteringen: nationaldagsfirandet är ett sätt att integrera besökare vid.

En juliförmiddag flyger påfågelöga, pärlemorfjäril och citronfjäril runt bland pelargoner, plymört, purpurklätt, lavendel och blommande mynta. Solen tar sig uppåt och pilträden skänker den skugga som lockar inte minst äldre personer att slå sig ner intill planteringsbrynet. Vardagens oroligheter blandas ut med den medelhavslika luften av färjetrafik, sötsaker och bilar. En kvinna från Stockholm berättar att det här är den härligaste badplatsen att komma till, särskilt tidigt på dagarna när lugnet ännu råder. Hon förklarar att det är så fint gjort och att hon har sett många som liksom henne själv har tagit bilder på planteringen. Därefter gör hon sällskap med sin man, chokladvåfflor och var sin kopp kaffe som de har köpt i serveringen.

> *Att vara eldsjäl är att ge alla barn samma kärlek. Som ledare kan du inte bara engagera dig för ditt eget barn, du behöver vara aktiv. Kanske ska barnen en dag bli som oss, så att inte de ideella krafterna släcks. – Habib*

För Strandplanteringen har det största hindret varit kommunikationen och bristen på tydlig återkoppling. Kontaktpersonerna på kommunen, inklusive dess bolag, kan vara många. Det

finns, som Shabnam upplever det, ingen tydlig kommunsamordning internt och inte heller något strukturerat sätt att ge föreningen möjlighet till långsiktighet.

Det finns ett slags uttröttningssymptom, som kan finnas vid olika typer av stadsodlingar. Det är härligt att starta upp, men till sommaren svalnar intresset och ledigheten far i väg. Habib bekräftar att andras engagemang ofta växer under våren och att alla inte orkar hålla ut under säsongen. Han ser utmaningar med just ideella insatser i en tid då många vill ha betalt. Detta är del av motståndet som de ideella möter så att säga ”internt” i sina egna led.

> *Till slut tänkte jag att jag borde ringa kommunen och jag fick ett bra bemötande från trädgårdsmästaren. Han var positiv till idén och vi kom överens om att kommunen skulle hämta upp det som vi hade klippt och lagt i högar. Som ideell kraft är vi beroende av att få gensvar och det var det fina bemötandet i början som ledde till starten. – Annsofi*

En av föreningens alla träffar vid Stationsparken.

I arbetet med Stationsparken har Annsofi Lehman aldrig känt behov av att skriva ner saker kring platsvården på papper, men det har också förekommit ett slags vakuum under åren till följd av att någon medarbetare på kommunen har slutat. Ett tag fanns det till exempel, som

hon upplever det, ingen som var intresserad av att hämta upp soppåsarna som föreningen hade fyllt med skräp. Samverkan med kommunen är i föreningens fall för det mesta fungerande, men utifrån en ofta låg nivå på frekvensen i kontakterna.

När det har fungerat som bäst har det skapats ett förtroende med utbyte av mobilnummer och snabba kontaktvägar. Ändringar av växelrutiner och anknytningar har under åren påverkat kontakten och avståndet till kommunens ansvariga. En viss person kan vara lätt att nå om de personliga förutsättningarna är rätt; det kan också vara riktigt med just telefonnummer då inte alla medarbetare på kommunen svarar snabbt på e-post. De till synes små detaljerna i kommunens rutiner kan i förlängningen påverka föreningen i hög grad.

> *Jag skulle säga att jag alltid har känt glädje och inspiration här. Visst har jag gjort nytta också, men jag har alltid känt glädjen över att vi faktiskt har fått förtroendet att få göra det här. Att det har funnits en ömsesidighet i dialogen med kommunen. Lika tråkigt har det varit under de perioder då detta förtroende har försvunnit. – Annsofi*

Ändå saknas inte exempel på när kommunen har fallerat, som en spegling av vad personberoende betyder i praktiken. Det har saknats en rutin för att regelbundet gå igenom platsen och göra upp en plan för de ideella insatserna. Samarbetet har varit beroende av den medarbetare på kommunen som gör sig tillgänglig och ibland har det inte funnits någon kontaktperson – och då får föreningen i stort sett klara sig själv.

Ett positivt exempel på samverkan är hur städningen på senare tid har förbättrats från kommunens sida. Annsofi upplever att det då blir lättare att fokusera på hur platsen kan utvecklas. Mitt övergripande intryck är att fastighetsägarföreningen gör de insatser som de ser behövs i Stationsparken, och när kommunen förbättrar sin egen städning på platsen kan de ideella krafterna ägna sig åt annat. Det finns en följsamhet i detta, som är fin.

Ett av många tillfällen då en förening bokar parken för att anordna fest.

I Bygdegårdsparken har det blivit dags för höstmöte och Oscar Hjärre läser högt ur en lång lista på planerade aktiviteter för det kommande året. Medlemmarna vill prioritera Valborgsfirandet, efter två års inställda firanden på grund av pandemin. Föreningens 30-årsjubileum planeras också; det ska bli aktiviteter för människor i olika åldrar, ansiktsmålning, korv och ponnyridning. Samtidigt gäller det att utarbeta en vision för framtiden.

2014 beslutade kommunen om ett parkprogram som innehåller en upprustning av Stortorpsparken. Åren går men Oscar upplever inte att det ges några tydliga besked kring genomförandet av detta. Föreningen investerar löpande egna medel i skötseln men det förblir oklart vem som egentligen ska göra vad.

> *Vi har självklart också ett eget ansvar som förening och behöver veta vad vi vill. Styrelsen har därför nu ett ansvar för att ta fram de olika ställningstaganden som behöver göras. Efter alla år som har gått av bara farten är det dags att ta fram visionen för parken. – Oscar*

Oscar är tålmodig och ambitiös på samma gång, i en sällsam kombination. Och målmedveten. Han anser inte att kommunen upprätthåller dialogen, även om det genomförs återkommande dialogmöten. Tyst som muren är ett uttryck som han återkommer till för att beskriva

kommunens agerande. I våra samtal nämner han kommuner som stöttar liknande bygdegårdsparker på ett tydligt sätt. Han funderar över parkens värde för samhället och har kommit fram till att mycket beror på kommunens egen ambitionsnivå för det sociala livet.

> *Vi har fixat med blomplanteringslådor, men det är ju inte våra träd. Kommunen har skrivit att det ska ske en ambitionshöjning, men det måste finnas en kommunikation om detta. Om kommunen uppskattar parken så skulle det vara naturligt att fullfölja beslutet. – Oscar*

Det är tydligt att samverkan inte är på den nivå som föreningen och Oscar skulle vilja ha den. Genom de olika arrangemangen så finns en kontinuerlig kontakt om det som årligen genomförs i form av kulturaktiviteter. Det är dock inte tydligt vilken tjänsteperson som är kontakten för mer strategiska frågor. Det är kring visionerna och framtiden som samverkan saknas.

Däremot är det inte uppenbart att insatserna lider av att vara de isolerade öar som nämndes från forskningen. Behovet av kommunikation med andra odlingsinsatser på andra platser i kommunen har inte tydligt kommit upp i ett enda av alla mina samtal.

Slutligen har jag i samtal och besök inte upplevt någon överhängande risk för den så kallade projektifieringen. Där kommunen är delaktig finns lyckligtvis inte tydlig dragning till det kortsiktiga. Insatserna präglas av kontinuitet, tack vare kompetensen hos de ideella.

Kontinuitet

Enligt forskningen behövs alltså kontinuitet och långsiktighet på båda sidor av samverkan, hos kommunen och hos de ideella. Mitt intryck är att det är eldsjälarna som ytterst säkerställer en kontinuitet i aktiviteterna, givet att kommunens samverkansinsatser över lag är begränsade. Min egen erfarenhet är att det innanför kommunhusets väggar snarast finns en uppfattning om att kommunen är den mest långsiktiga aktören.

Frågan om kontinuitet är också intressant att se på utifrån en jämförelse mellan de ideella organisationerna och de dialogmöten som kommunen ibland har med invånare. Dessa dialogmöten står förmodligen för ett mindre kontinuerligt engagemang än våra eldsjälar. Om alternativet till ideella insatser är den kommunala verksamheten är jag inte säker på att invånarnas engagemang skulle vara större.

Jag ställer frågan om samverkan till en av kommunens parkarbetsledare. Hen ser positivt på de ideella initiativen, eftersom de kommer alla till del.

> *Både förvaltningen och entreprenören behöver se till att det är tydligt vem som gör vad. Historiskt har det varit väldigt vanligt i kommunen med otydliga överenskommelser i såna här fall. Vi försöker komma bort ifrån handskakningarna. – Parkarbetsledare*

I samtalet blir det tydligt att själva kommunorganisationen tidigare inte alltid har lyckats med att prioritera samarbetet kring – och driften av – grönytorna. På samma gång är det spännande med den förändring som finns i själva processen med att utvärdera sitt eget agerande som kommun. Och här vi också ett exempel på att inte bara kommunen utan även den upphandlade parkentreprenörer är en viktig aktör. Det innebär onekligen att komplexiteten ökar. Att upphandla en verksamhet som parkskötsel kan påverka kontinuiteten om inte kommunen inkluderar de ideella krafterna på något sätt.

Inställningen bakom Skogsträdgården innebär att, trots motgångar, göra det som man vill göra. Man kan kritisera detta förhållningssätt för att gå utanför det byråkratiska systemet, men det får också saker att hända. Och det innebär ett ansvarstagande över tid som säkerställer att odlingsverksamheten kan fortsätta, oberoende av kommunala bidrag olika år.

Margaretha Stuguland och Christian Odberger upptäckte att Nacka kommun använde brukaravtal med föreningar. De började att ställa frågan till Huddinge kommun om det fanns något liknande, men trots upprepade frågor kom aldrig något svar. Jag noterar besvikelsen över bristen på personlig kontakt och att aldrig få ett mänskligt ansikte på den på kommunen som de har kontakt med.

> *Efter att kommunen tog emot förslaget till brukaravtal fick vi aldrig något svar. Det var som att det inte låg på någons bord och därför blev svårt. Vi hade känt en större trygghet i vårt projekt och mer uppbackade om kommunen hade svarat. Jag tror att många hade backat i vårt ställe om de inte hade fått något svar. – Margaretha*

Christian och Margaretha hade säkert fått en enklare väg om det hade funnits en fastslagen process för samarbete hos kommunen. För många hade uteblivna svar blivit ett stort problem på vägen, men så började också denna historia med gerillaodling som inte frågar om lov. Denna inställning, att som invånare ha rätten att få sköta om sitt närområde, kan förstås utmana både kommunen och andra medborgare, men mer om det i nästa kapitel.

Strandplanteringen: lavendel, generöst med jord och en bädd av lecakulor.

I ett samtal om kontinuiteten för Strandplanteringen berättar en chef på kommunen om möten som hen själv har haft på plats med Habib och Shabnam. Det handlar om vad föreningen vill göra och vad de båda organisationerna kan samarbeta kring. Med sin erfarenhet av ideella krafter finns här en medvetenhet om att det kan vara vanskligt att hänga upp ett platsansvar på ett engagemang som eventuellt inte blir långvarigt – samtidigt som det verkligen finns en förståelse av eldsjälarnas betydelse. Det är en anledning till att mötet mellan dessa världar också behöver tålamod.

> *Det är väldigt få projekt inom stadsodling som håller över tid, oftast blir det en period av några år eller så kommer någon annan in och tar över. Därför är det lite speciellt med de*

här lokala engagemangen och samtidigt så otroligt viktigt. Det engagemang och den känsla som de lägger ner, och alla människor som de känner, gör en otrolig skillnad. – Chef

Under de första åren upplevde föreningen att det var svårt att få fram en tydlig plan för planteringarnas framtid. Jag upplever i samtalen att både eldsjälarna och kommunen ger en bild av att samarbetet har tagit tid att utveckla, vilket väl gäller i alla goda relationer. Vägen kan innehålla tvivel och brist på förståelse. Från båda parter.

Föreningen är en bra plattform för ideella insatser som betyder mycket för folk. Det finns de som under pandemin har sagt till oss att blommorna ger dem motiv att gå upp ur sängen. Palmen ger till exempel en otroligt fin känsla till de som inte kan resa i väg på sommaren. Kommunen behöver se detta, visa intresse och vara delaktig i det som vi gör. – Shabnam

Chefen på kommunen berättar att första gången som hen fick höra talas om tankarna på en plantering precis vid stranden, så var det lite svårt att se hur det skulle bli riktigt bra. Längs vägen har dock ansvarskänslan och lokalkännedomen hos Habib och Shabnam varit framgångsrik. Med detta som grund utvecklas samverkan med kommunen positivt och skapar förtroende och engagemang på båda sidor. Att denna förståelse hos kommunen finns skapar möjligheter för föreningen att jobba långsiktigt och med lokal förankring, alltså kontinuitet.

När det gäller Bygdegårdsparkens verksamhet så bygger den inte bara på det enorma ideella arbete som Oscar lägger ner. Föreningen har ett årligt ekonomiskt stöd i grunden för att genomföra vissa kulturaktiviteter. Den främsta källan till stöd har dock inte varit kommunen utan Arbetsförmedlingen, som har bistått med olika typer av arbetsprövning. Utöver detta så har föreningen under Oscars ledning lyckats med att öppna upp verksamheten med fler uthyrningar av de olika byggnaderna. Det ger inkomster och ökar kännedomen om parken, och ser ut att vara ett bra sätt att stärka kontinuiteten på helt egen hand.

Aklejor är en av de traditionella växterna i Bygdegårdsparken.

För Pallkrageodlingen är situationen lite speciell, eftersom det är fastighetsbolaget Huge som är markägare. Samverkan med kommunen ser jag därför inte mycket av. Det är genom fastighetsbolaget Huge som Riitta Fagerström har fått stöd för att erbjuda odlingslådorna. Det är i skrivande stund totalt fyra platser i området. Samverkan med övriga samhället framstår som sekundärt, eftersom bolaget har kapaciteten att arrangera odlingen på egen hand. I stället bör man nog rikta ljuset i första hand på Riittas engagemang och hur detta kan finnas *inom* en organisation.

Min egen bedömning är att det handlar om en exceptionell person med ett stort engagemang för utemiljön och sina grannar. Det har också betydelse att värna om personal som över tid för över kompetens mellan olika verksamhetsområden, både verksamhetsmässigt och geografiskt. Där har Huge i fallet med Riitta lyckats väl och skapat en värdefull trygghet och kontinuitet. Huge har valt att satsa på kompetensutveckling och hittat olika roller för henne över tid.

Riitta vid sin favoritplats mellan björkarna och bostadsgårdarna.

Konkurrens om marken

I stort finns ingen tydlig konkurrens om marken på dessa grönytor, utifrån vad jag har kunnat se. Självklart finns ett exploateringstryck, något annat vore ju märkligt så här nära huvudstaden. Men eftersom grönytorna är skyddade enligt detaljplanerna så ifrågasätts de heller inte. Det gäller såvitt jag vet även Pallkrageodlingen i Visättra, som ju ägs av bostadsföretaget Huge.

I den delen av Gladö där Grannsamverkansträdgården ligger är det mest Karin Eriksson Holmberg själv som odlar, i förhoppningen att lusten att odla ska sprida sig till dem som går förbi denna nära idyll. Medan exploatörer bereder mark för parhus kan man undra vad som ska hända med odlingen. Vid ett tillfälle körs delar av planteringarna sönder av den tunga trafiken. Ett störningsmoment som återkommer är sättet som exploateringarna genomförs på, med brutna löften om sparade träd på de utvalda tomterna. Detta har även skett i andra delar av kommunen, vilket oroar.

Lika oroande är det faktum att odlingsmarken inte är skyddad i detaljplanen. I stället är det kanske den intilliggande transformatorstationen för el som är garanten för fortsatt odling. Det innebär att det kan finnas ett framtid hot mot planteringen.

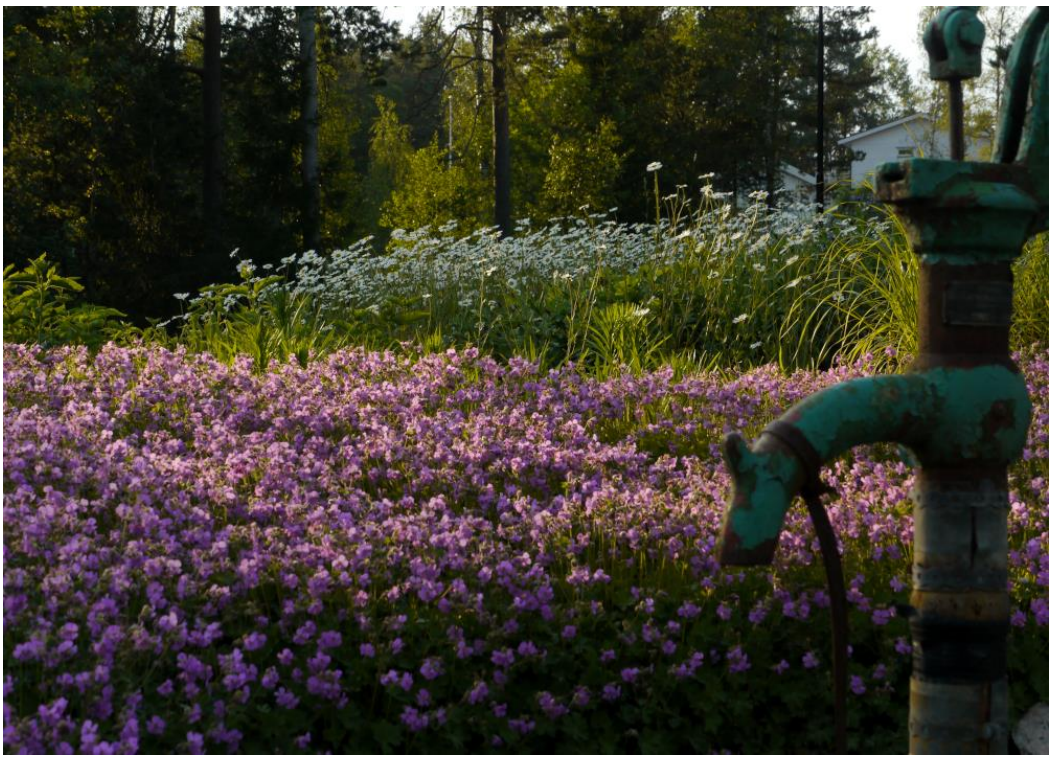

Grannsamverkansträdgården: sommarskymning.

Så var det detta med den där muntliga överenskommelsen, när någon långt ner i ledet sa okej till planteringarna. En av grannarna anar att kommunen troligen är glad för att de inte behöver göra några underhållsåtgärder. Odlarna själva är lika glada över att kommunen inte lägger sig i, även om det finns farhågor. En sådan handlar om vad som händer om de själva flyttar och om kommunen då kan hålla den på samma nivå som idag. Karin själv upplever kommunens roll som tämligen oproblematisk utifrån den ömsesidiga, ursprungliga lösningen att de ideella krafterna skulle ansvara för platsen. Även om en samverkan med kommunen sedan starten egentligen saknas, så finns det en dialog med exploatörens byggmästare på plats. Något som bland annat leder till leverans av en ny vattenpump till platsen.

Den ideella insatsen har alltså varken samverkan med, eller stöd från, kommunen. Exploateringarna intill innebär ett uppenbart hot och i undantagsfall också möjligheter. Det doftar tydligt om konkurrens om marken, men enligt detaljplanen är detta allmän platsmark,

vilket gör att konkurrenten liksom hejdar sig precis på andra sidan staketet (bildligt talat, för något staket finns inte ens).

Skogsträdgården: odlingsbäddar görs i ordning.

En av lärdomarna från Skogsträdgården är att inte ta sig vatten över huvudet. Området i Rågdalen visade sig vara för stort och efter ett tag riktades fokus på att dels inrikta själva odlandet på ett område som de kunde hantera, dels bara trimma området runtom. Omkring tjugo kvadratmeter per år har visat sig vara en bra storlek för utökning varje år, berättar Margaretha. Här finns inte någon konkurrens att tala om och delar av området är naturreservat.

Det är på samma gång något spännande och något svårt över en plats som vilar över kommungränsen, i periferin. Som om hemvisten blir diffus och därmed också ansvaret. Det kan lätt bli otydligt för den kommun som ska ta ställning, beroende på vilka samarbeten som kan skapas. Att området på andra sidan kommungränsen ombildades till naturreservat innebar att odlarna behövde föra dialog även med Stockholms stad. Placeringen på gränsen mellan två kommuner skulle kunna innebära en ökad risk för att ansvaret skjuts över till någon

annan. Skogsträdgården är samtidigt – och kanske just därför – en imponerande mötesplats som kanske bara är möjlig på ideell basis.

Helhetsperspektiv och lika förutsättningar

Jag har redan nämnt att kommunen i detta fall har saknat en övergripande strategi för ideella insatser, vilket kan försvåra beslutsfattandet för en enskild tjänsteperson. Trots att detta försämrar kommunens beredskap så finne inte desto mindre flera exempel på att Huddinge kommun har lyckats att bidra till helhetsperspektiv genom att delta i samverkan. En strategi är ingen lösning på alla problem, men kanske bra för att skapa lika förutsättningar.

Skogsträdgården: en ätbar park, öppen för alla.

En lärdom i Skogsträdgården verkar vara att långsiktigheten och kontinuiteten inte säkras genom främst myndighetens stöd, utan med just de ideella insatserna. Få odlingsinsatser av denna typ har pågått så länge som skogsträdgården. Skogsträdgården har ett stort nätverkande och kunskapande med övriga samhället.

Någon sa att det spelar ingen roll vad man jobbar med om man är trädgårdsintresserad, det kommer alltid att finnas där. Det är en ådra som alltid har funnits. – Christian

Kontakten med Huddinge kommun började med att Christian och Margaretha skickade in ett medborgarförslag om att få sköta platsen och att öppna upp för skolor. Det blev till slut ett positivt besked från Huddinge kommun och verksamheten kunde utvecklas. Ett resultat av den processen är naturskolan, dit både barn och vuxna är välkomna. Odlingsaktiviteterna annonseras via affischer och sociala medier och anpassas efter dem som kommer. De odlar, skördar, berättar och tillagar även mat över eld. Till denna verksamhet får de numera stöd även från Stockholms stad och de har också samarbetat med en näraliggande skola. Det är på många sätt en fin helhetslösning.

Cyklamen kommer i jorden på hösten i ännu en ny trädplantering.

Habib och Shabnam arbetar ständigt med att ha kontrollen över strandområdet och använder också regler för vilka aktiviteter som är tillåtna på olika delar av strandområdet. Reglerna underlättar grillning, bad, sport och lek men har i flera fall ingen formell grund i kommunala ordningsregler. Själv upplever jag att vissa av dessa diskussioner, som dock inte rör själva

planteringarna, både är ett utlopp av välvillig strävan och en viss risk för konflikt med oliktänkande. Det går förstås att problematisera utifrån allas lika tillgång till strandområdet, samtidigt som de själva menar att just Vårby ibland behöver särskilda lösningar.

> *Det är över lag mindre engagemang kring de offentliga utemiljöerna i ett område som Vårby. Det ställer större krav på oss som kommun och att vi lever upp till att det är fint även här. Just i socioekonomiskt svagare områden behöver vi få i gång engagemanget för sin egen närmiljö. – Parkarbetsledare*

Statistiken visar tydligt vilka socioekonomiska förutsättningar som finns här. När somliga försvinner i väg till fritidshuset eller sticker ut på sjön, stannar många i Vårby hemma. Habib och Shabnam utmanar kommunens sätt att se på Vårby och ställer på olika sätt frågor om kommunens prioriteringar. Min egen bedömning är att det vittnar om den flexibilitet som frivilligorganisationerna har och som nämndes i första kapitlet. De är ofta först på bollen, de möter människorna på platsen och de gör det för att de har ett engagemang. Det är en lite annan värld än kommunorganisationen, och för att de ska mötas krävs en ömsesidig förståelse.

Frihet och långsiktighet

I den kreativa ådran hos de ideella krafterna finns mycket fantasi och många idéer. Det gäller personerna i boken, men även andra deltagarna vid deras sida, medlemmar till exempel. På möten och i diskussioner i de ideella organisationerna föds massor av idéer hela tiden, och den friheten är grundläggande i många av dem. Jag uppfattar inte att det finns så många formella begränsningar för eldsjälarna, däremot saknas ibland den andra sidan av myntet – långsiktigheten i samarbetet med kommunen. Det gäller särskilt för Stationsparken, Grannsamverkansträdgården och Bygdegårdsparken.

Ett exempel på hur kommunen kan försvåra saker, som inte ser särskilt komplicerade ut, är när fastighetsägarföreningen skulle fira sitt 100-årsjubileum. I samband med detta ville föreningen plantera ett körsbärsträd i Stationsparken. I stället för att då hedra samarbetet med föreningen, genom att möjliggöra planteringen, blev svaret att kommunen först behövde ta fram en policy, eftersom en donation behövde regleras juridiskt. I skrivande stund, flera år

efteråt, finns ännu inget träd planterat – och någon policy finns inte heller. Det är ett exempel på svar som har sin grund i synen att kommunen alltid själv ska sköta om sin egen mark; mer om det i nästa kapitel.

Fika i Stationsparken.

I stort finns det några saker som återkommer som hinder för fastighetsägarföreningen. Det handlar om bristen på en tydlig kontaktperson som tar ansvar, en tydlig uppskattning för de insatser som görs och en plan för hur kommunen vill, exempelvis, att bärträden ska beskäras.

> *Det är ett initiativ som ingen ger uppskattning för, men som har ett stort värde. Jag tror att Annsofi har en egen övertygelse om att arbetet har gjort platsen vackrare och det räcker för henne. – Chef*

Grannsamverkansträdgården är ett annat exempel på en verksamhet som under Karins kompetenta och uthålliga ledning är själva motsatsen till den projektifiering som forskningen varnar för. Samtidigt som den alltså är metodisk och seriös i sin inriktning saknar grannarna en stärkande samverkan med kommunen. Så friheten finns, men inte långsiktigheten.

Grannsamverkansträdgården: det gamla grenverket rymmer ännu liv.

En dag är det trädgårdsbyxor och handskar, skottkärra, ogräsrensare och kaffe. Jag träffar Karin och grannarna på deras allra första städdag i mitten av maj. Denna dag har de ordnat med grillkorv och kaka och ynnesten känns ända ner i magen när vi äter med solens strålar skinande på oss. Under träffen finns ingen tydlig hierarki och min känsla är att det är precis så som hon vill ha det. En trädgård. Med grannar. Som samverkar.

Uppslutningen är god när de startar vid tiotiden och det städas och fixas och byggs och planteras. Grannsamverkan utan någon formell förening och med en lista av arbetsuppgifter för planteringarna. En av de växter som landar i jorden denna dag är körsbärsbenveden från Kalles tomt – med frukthängen som för livet vidare sida vid sida av grävskoporna.

Grannsamverkansträdgården är sig själv nog och grannarna vill verka på sin plats utan att göra någon stor sak av det. I en växande kommun som Huddinge är det dock bara en tidsfråga innan det ställs frågor om hur den kommunala marken används. En långsiktig utveckling av platsen förutsätter därför en samverkan mellan odlare och markägare, något som de ideella krafterna inte alltid tänker på. De är fullt upptagna med att vårda platsen, vilket skapar en riskabel anonymitet när kommunen kan ha avsikter eller regler som inte gynnar odlingen.

Bygdegårdsparken: Oscar bjuder in de lokala politikerna för samtal.

Som ett sätt att själv sträcka ut en hand till kommunen och få i gång en dialog bjuder Oscar in samtliga politiska partier. Inför politikerna förklarar han att parken har närmare 20 000 parkbesökare årligen och att han vill veta kommunens planer.

Det är lätt att följa logiken i Oscars tankar. Allting gör han ideellt och det vore svårt för kommunen att driva verksamheten till samma kostnad. Samhället fungerar egentligen inte utan ideella insatser, menar han.

> *Det behöver ju finnas en kommunikation när det finns en person som offrar så mycket tid för att göra det trevligt för människor. Varför har ingen från kommunen under dessa åtta år ringt upp mig för att prata om parken? Om kulturen betyder något för människor så behöver kommunen en handlingsplan för detta. – Oscar*

Oscar inser förstås att få vill lägga ner lika mycket tid som han själv. Intrycket som jag själv får är att det handlar om ett slags tyst dialog, där den ena parten är frustrerad medan den andra upplever att dialogen upprätthålls. Föreningen väntar inte på besked utan löser oftast uppgifterna på egen hand. Den tar sig rätten att vara fri.

Det gror och glöms en kraft

i fingrarna

sveper en filt på kvällen

om själva skapelsen

Det finns och föds en vind

om morgonen

tar med sig färg och form

om dagen

Kapitel 9

Frön som sprids med vinden

– frågor för en fortsatt dialog

Skogsträdgården: en familj från grannkommunen deltar i naturskolan.

Kommunen har en stor påverkan på hur ideella insatser utvecklas och det är den myndighet som lokala insatser oftast möter. Detta gör att både det lokala civilsamhället och kommunen är lämpade för att bedriva det lokala hållbarhetsarbetet. Men hur kan de samverka med varandra? I detta avslutande kapitel vill jag försöka bidra till ett samtal om detta samspel, utifrån ett antal frågeställningar. Dessa frågor hämtar näring i berättelserna om engagemanget kring de sex platserna och de är inspirerade av mina egna erfarenheter som folkvald och invånare i Huddinge. Ambitionen är inte att definiera en manual för hur samverkan ska genomföras, utan snarare att stanna upp och reflektera över grogrunden för

densamma. Inte erbjuda en färdig trädgårdsplantering som läsaren kan kopiera på annat håll, utan gräva djupare i jorden och öppna sinnet för det som kanske inte alltid syns över ytan.

Är samverkan ett tillstånd eller en process?

Om vi tänker oss ideella insatser som ett möjligheternas fönster som bara står öppet under en viss tid, då uppstår frågan om hur dessa olika tidshorisonter kan samspela. Vi vet att ideellt engagemang inte alltid är uthålligt över tid. Samverkan som tillstånd existerar här och nu, medan samverkan som process blir mycket mer dynamiskt. När de ideella krafterna ser ut att ha olika stort behov av att samverka, kanske vi missar att se på verksamheten som en rörelse över tid. Tänk efter. Om Margaretha och Christian skulle ha fortsatt att vänta på svar, vid just det tillfället då de väntade, då hade de kanske aldrig kommit i gång? Och vad hade hänt med idén till en grannsamverkansträdgård, om Karin innan starten hade gått vidare med frågan till en chef för att få ett svar?

Om samverkan enbart är ett tillstånd, så kommer det vid många tillfällen inte att leva vidare, eftersom både kommunen och de ideella kanske inte är redo just då. Att se samverkan som ett tillstånd, som ska bedömas vid en viss tidpunkt, riskerar att skärpa motsättningarna eftersom det aldrig, inte vid någon tidpunkt, saknas brister och utmaningar.

Bland de ideella finns en tydlig beredskap för att samverka. Inte i något samtal har jag hört något annat. Hos kommunen är inställningen till samverkan mer blandad, vilket heller inte är så märkligt. Det är mycket som en tjänsteperson ska hantera och det ideella initiativet står mycket sällan på agendan från början. De bästa exemplen på samverkan har jag sett när det finns ett verkligt intresse hos tjänstepersonen i fråga. Kan det vara så att kommunen i vissa fall inte förmår att se processen, utan tvingas avstå från samverkan för att tillståndet *just nu* inte möjliggör ett möte?

Stationsparken är ett konkret exempel: föreningen arrangerar en vårstädning och kommunen hämtar upp det ris och skräp som samlas in. Det som föreningen uppskattar mest är kommunikationen och över lag är uppfattningen att kommunen har ökat sitt engagemang under de dryga två decennier som de har engagerat sig. Fastighetsägarföreningen slutar inte med sin verksamhet i ”dåliga tider”, det vill säga när kommunikationen med kommunen fallerar. De har tålamod och genomförandekapacitet och ser samverkan mer som en process.

Det innebär att tillståndet just nu inte är hela bedömningen från föreningen; på samma sätt kan kommunen välja att inta ett helhetsperspektiv över tid, förutsatt att tiden för detta finns.

Det ser därför ut som att mycket finns att vinna på att betrakta samverkan som en långsiktig process över tid, vilket i sin tur förmodligen leder till ett större fokus på tillit och samarbete. Skillnaden består i så fall kanske i tålamod och trygghet: om varje part i denna samverkan gör sitt bästa och upprätthåller en kommunikation om detta – då föds en möjlighet till följsamhet och konstruktivitet som är mer hållbar än att (främst) ställa krav.

Vilken betydelse har mångfalden?

Jag har funnit att platserna inte är utbytbara. För människorna som verkar där fyller platserna en unik funktion och eldsjälarna drivs alla av kreativitet, på sina olika sätt. Och de har modet att pröva sina idéer. Detta skapar en mångfald som förmodligen ingen annan organisation kan skapa på egen hand. De ideella krafterna skapar på ett relativt fritt sätt lösningar som är specifika för det lokala sammanhanget. Kanske är det till och med så att den stora organisationens inneboende logik är att begränsa mångfalden utifrån visionen för sin egen verksamhet.

Ljusgul iris i Bygdegårdsparken.

Samverkan kan försvåras av föreningens höga ambitionsnivå i kombination med kommunens prioritering av annat. I grunden handlar kanske frågorna om exempelvis Bygdegårdsparken om det värde som samhället anser att föreningens insatser har. Vem avgör det? Vad betyder det, frågar Oscar mig, att han går upp klockan åtta varje morgon och sköter parken helt gratis? Detta värde, tänker jag, förblir osynligt för de flesta.

> *Jag är lite förvånad. Trots att parken flera gånger har bjudit in och redovisat hur parken har fungerat så har jag aldrig fått ett enda samtal från kommunen där man säger att man vill träffa oss och vill prata om framtiden. Då måste man ju ställa frågan rakt ut: vad är det som gäller? Ovissheten är alltid hemsk. – Oscar, Bygdegårdsparken*

Mångfalden av insatser behövs därför att grönytekvaliteterna ökar i takt med kreativiteten. Det blir fler olika lösningar om även ideella krafter tillåts att påverka (vilket förstås inte bara gäller inom odling och trädgård). Och olika lösningar kommer att behövas, troligen i allt högre grad framöver. Klimatomställningen är ett paradigmskifte och ett exempel på kraftiga förändringar som vi alla, enskilda och organisationer, behöver möta. Ideella krafter besitter kunskap och inte minst mod att gå före, något som kommunerna kan behöva så länge både deras formella ansvar och deras kommunbudget är begränsade.

Att pröva olika lösningar tar förstås tid och därmed resurser i anspråk, särskilt om en kommunförvaltning skulle anamma ett öppet och kreativt förhållningssätt. Att använda civilsamhället för olika typer av försök och prövningar är förmodligen ett kostnadseffektivt sätt att skapa hållbarhet i form av *resiliens*. Detta begrepp används ofta för att uttrycka förmågan att hantera förändringar, som idag är okända. Och vad är det som säger att kommunen med sina nätverk är de som vet vad som väntar runt hörnet?

Min övertygelse är dessutom att det behövs förebilder, som tydliga bärare av goda värderingar och egna livserfarenheter. Människor som tydligt visar att de drivs av idéer och kan ta av sin tid för att dela med sig. Förtälja, fördjupa, förkroppsliga och animera en verklighet som annars endast finns någonstans där långt borta – om den ens existerar. Det kan handla om bra uppväxtvillkor för barn och ungdomar, att kreativt skapa vad som är

betydelsefullt för dem själva eller att ge ett bestående bidrag till skönhet och trivsel i lokalområdet.

Frågan om mångfaldens betydelse kan förstås besvaras genom att lyfta fram eventuella baksidor av detta i form av mer komplexa beslutsprocesser och risker för att verksamheter inte håller över tid. Samtidigt utgår jag själv från att mångfalden har ett värde i form av innovativa och oväntade lösningar, som samhället väljer att förhålla sig till. Att exempelvis som kommun inte besvara en förfrågan från ett ideellt initiativ är förstås ett val i sig, ett val som förvisso kan vara nödvändigt för kommunens representant. Syftet med att lyfta fram mångfaldens värde är just att synliggöra den och frågan blir till slut just denna: vem tar ansvar för att mångfaldens värde inkluderas i bedömningen?

För att åstadkomma något bestående räcker det sällan med att ha motivation, det behövs också ett fixande och trixande och påtande och skapande som inte kan göras utan våra händer. De händer som greppar en grep, som väntar en vinter, som klämmer och knådar så kläderna blir ett med jorden. Det är ansträngning och svett. Investeringar i en mylla jord för morgondagen. Det är där som våra eldsjälar kan bidra till ökad hållbarhet, med sin tid och sin kreativitet.

Ett exempel finner vi i fastighetsägarföreningens önskan att plantera ett körsbärsträd i Stationsparken, detta med anledning av föreningens 100-årsjubileum. Svaret från kommunen blev den gången att man inte kunde ta emot planteringen av trädet som en gåva, utan att det först behövde utarbetas en policy för detta. Det är flera år sedan nu och något träd syns inte till. För föreningen är detta det värsta som de vet – att få ett svar som de upplever som byråkratiskt och inte välkomnande.

Hur sker lärandet?

Tänk. Du tar som tjänsteperson den där extra svängen förbi på vägen hem från jobbet. Eller badar med barnen på semestervägen söderut. Eller ringer upp en eldsjäl och frågar hur det är. Som när självaste kommundirektören kom förbi och fotograferade Strandplanteringen, vilket gav både spridning i sociala medier och kraft till Habib att fortsätta. Förhållningssätten är lika

många som alla arbetsuppgifter som säkert väntar på dig i kommunhuset. Tjänstepersonens vardag, som någonstans också påverkar mötet med de ideella krafterna.

Att hållbarhet innebär lärande och förståelse kan nog accepteras av de flesta läsare. Men hur uppnås detta? En aspekt är kanske den mellanmänskliga förmågan att vidmakthålla kunskap och föra den vidare till fler. Där har föreningslivet fördelen att kunna erbjuda organiserat och institutionaliserat lärande genom styrelseengagemang och möten. Stortorpsparken är ett bra exempel, liksom fastighetsägarföreningen. Årsmöten, arbetsgrupper och samarbeten ger ett ständigt flöde av nya idéer.

Skogsträdgården: ett kreativt exempel på en tillflyktsort och mötesplats.

Denna föreningskunskap har ett värde i sig, genom att den sprider nya sätt att påverka samhället till människor som kanske aldrig har kommit i kontakt med detta. (Det är en inkluderande aspekt som redan nämndes i förra kapitlet, och som förstås gäller såväl föreningskunskap som gemenskap och hälsa.) Detta organiserade engagemang är förmodligen något som kommunen tjänar på, utifrån många aspekter.

Den finns också en praktisk kunskap som kan vara svår för kommunen, inklusive skolan, att lära ut. Den är lika mycket kroppens som huvudets kunskap. Naturskolan, som Margaretha och Christian bedriver, sänker tröskeln för de barn och vuxna som är intresserade.

> *Det är ett slags kunskap och erfarenhet som sitter i händerna, liksom bonden vet när man ska ta in höet. Det är inte bara den teoretiska kunskapen som finns i permakulturen, därför går det inte att förmedla all kunskap. Det är jättebra att lära sig på universitetet, men så behöver man också prova och tillämpa det som man har lärt sig. – Margaretha, Skogsträdgården*

Även Karin uttryckte i kapitlet om Grannsamverkansträdgården att det inte räcker med att läsa sig till kunskap. Ett sätt att se på detta är att lärandet alltid måste förankras i den enskilda personen och att det, på djupet, inte räcker med att ta till sig någon annans kunskap. Om lärandet ska vara ett personligt lärande, då behövs en delaktighet och ett skapande som – i det här fallet – de ideella krafterna kan erbjuda.

Jag upplever en ödmjukhet i berättelserna som handlar om öppenhet inför att lära nytt. Denna svåra konst är inget resultat av odlingen, utan den föregår den. En nyfikenhet som luktar sund jord och medmänsklighet. I mina samtal visar det sig att eldsjälarnas gröna intresse ofta har väckts tidigt i livet, för att återuppstå i vuxen ålder. Ideellt engagemang blir då ett möjligt sätt att ge uttryck för detta intresse.

Jag nämnde klimatfrågan som ett exempel, där mod behövs för att pröva nya lösningar. Tryggheten är en annan samhällsutmaning där vi behöver alla goda krafter. Grönytekvaliteten mötesplatser är ett exempel på hur ideella krafter skapar trygghet, genom sin lokala närvaro. Detta gör att fler vågar vistas där och skapa personliga möten, vilket troligen stärker både tillit och trygghet.

En chef på kommunen berättar om den förändringsresa som förvaltningen gick igenom, med nya samarbeten och nya leverantörer i en prövande omställning. Ledarskapet i detta återkommer i våra samtal, utifrån ambitionen att skapa det engagemang som krävs för både

arbetsglädje och effektivitet. Hen menar att hållbarhet innebär att byta perspektiv för att se saker på ett nytt sätt. Samtidigt är kommunmedarbetarrollen väldigt styrd av regler och uppdrag i organisationen, vilket inte alltid underlättar lärande:

> *Hållbarhet och innovation handlar för mig om att lära sig av varandra. Det är viktigt att våga ta steg utanför ramen och prova att se om man hittar en ny form att arbeta. Det handlar mycket om att jobba i dialog och att som tjänsteperson förstå att det samarbetet ger lika mycket tillbaka till mig som till invånarna som deltar. – Chef*

En dag i skogsträdgården gick jag runt i den sena augustikänslan av frisk och lovande morgon. Avlägsna ljud av villaägare som sågar, promenerar och startar sin dag. Förbi kommer några grannar och undrar om det verkligen är en valnöt som växer här. Den äldre mannen verkar säker på att det verkligen inte är en valnöt, men Margareta och Christian förklarar lugnt vilka olika sorterna som finns och att de själva har planterat trädet. Vilken betydelse har detta tysta lärande – det som vi alla skapar i vår vardag, bortom verksamhetsberättelser och bokslut?

I flera av kapitlen talar de ideellt engagerade om betydelsen av att göra själv, att odlingen kräver ett praktiskt lärande som inte fås genom läsning. Till exempel genom att läsa sig om valnötsträdet på platsen där det faktiskt växer. Det kan ses som en livsfilosofi för lärande, och just skogsträdgården har också samarbete med skolor. Men det innebär också att odlingsmöjligheterna behöver vara tillgängliga. Du behöver få möjlighet att själv pröva, att själv få göra både insikter och misstag. Detta praktiska lärande är värt att understryka, liksom det kan ses som en demokratisk aspekt, givet att många barn till exempel varken deltar i någon naturskola, har egen trädgård eller får odla genom skolan.

Ett lärande blir som mest effektivt när olika slags kunskap möts och de ideella krafterna har ofta kunskap om de lokala platserna. Ett konkret exempel på lokalkännedom finns i Grannsamverkansträdgården. Om någon på kommunen till exempel hade fått idén att anlägga en plantering på denna plats, hade de då vetat om att det fanns en gammal vägkropp under marken? Likaså i fallet med Pallkrageodlingen, där ett mångårigt engagemang på platsen innebär en förståelse av de lokala förutsättningarna för odling.

Vems är ansvaret?

De flesta insatserna i boken vårdar platser som annars skulle se annorlunda ut, det vill säga att det är bättre nu än förut. Men vad säger vi, hypotetiskt sett, till de invånarna som hellre hade sett att platserna förblev orörda? Vems är egentligen ansvaret för att utveckla platserna?

I mina samtal med chefer på kommunen har jag mött invändningen att de här grönytorna är allmän mark, vilket enligt lagstiftningen innebär att ansvaret för att skapa och sköta platserna är kommunens (till exempel Plan- och bygglagen 4:7 och 6:21). En strikt tolkning innebär att kommunen inte kan ta ansvar för vad andra planterar, vilket i princip omöjliggör ideella insatser. Det kan också innebära att kommunen inte ens kan ta över hanteringen av sådana planteringar med mindre än att Kronofogden bistår.

En mindre strikt tolkning innebär att kommunen har ett ansvar för att säkerställa allmänhetens tillgång till platserna, men att underhållet mycket väl kan skötas av andra. Samma lag anger att kommunen ska verka för en estetiskt tilltalande stadsmiljö (12:2) samt att ”de vara ordnade på ett ändamålsenligt sätt och i enlighet med ortens sed” (6:18).

Strandplanteringens stenar ska skydda planteringen när vattnet står högt.

Lagstiftningen påverkar kommunernas handlingsutrymme, som i varje kommun behöver tillämpas och tolkas. Ingen kommun kommer undan detta tolkningsansvar, och eftersom det finns olika tolkningar så räcker nog inte en enkel hänvisning till lagtexten ovan. I Huddinges fall har det dock ibland gjorts snäva tolkningar och därför står det i skrivande stund fortfarande inget körsbärsträd i Stationsparken.

Det är inte möjligt, anser jag, att skriva om de här frågorna utan att beröra frågan om det yttersta ansvaret, vilket ju vilar på de förtroendevalda. Till att börja med behövs ett genuint intresse för de verksamheter som man är satt att ansvara för, vilket absolut förekommer i mina samtal med ansvariga chefer. Det kan, är min erfarenhet, ofta vara en fråga om organisationskultur. Att ge sig själv och verksamheten tid att fördjupa förståelsen; vad är det som egentligen händer på den här platsen och vilken är den långsiktigt bästa lösningen? Är det möjligt för en kommunal chef att prioritera detta?

Som förtroendevald är det svårt att bidra till samverkan i denna riktning utan bra beslutsunderlag. Kommunpolitikern kan beställa detta och utifrån det formulera uppdrag, vilket i sin tur kan tydliggöra inriktningen för chefer och medarbetare. Det behöver vara tydligt vilken som är kommunens roll, annars kvarstår bristen på tydliga ramar.

I begreppet folkvald finns en påminnelse om att lyssna på folket. Att genomföra politik är onekligen en viktig uppgift, men att ständigt ifrågasätta sin egen politiska agenda är, enligt mig, lika viktigt. Det vill säga, lägga örat mot marken och lyssna på invånares synpunkter och därefter vara beredd att ifrågasätta sitt eget politiska program. Mandatet att förändra har två sidor: förändra genom att genomföra politik – och förändra genom att själv förändras.

> *Instead of spending all allocated public funds on treatment of stress complaints, part of this money could be invested in preventing stress by laying out gardens, parks and natural environments in cities.*[12]

[12] "Landscape planning and stress" av Patrik Grahn och Ulrika Stigsdotter (2003) i Urban Forestry & Urban Greening, sid 13 och 16.

Det är kanske på sin plats med en reflektion kring politiskt ansvar och demokratiskt ansvarsutkrävande. Efter tolv år som kommunalråd är det för mig tydligt att de beslut som hamnar under en politikers klubba utgör en liten bråkdel av alla faktiska beslut som tas i en kommun av Huddinges storlek. Det är, som jag ser det, varken bra eller dåligt utan framför allt nödvändigt. Men hur kan en politisk ledning påverka inriktningen, i stället för att lyfta fler enskilda ärenden till det politiska sammanträdesrummet för beslut?

I förra kapitlet beskrev jag att det i huvudsak är de ideella krafterna som verkar ha förmågan att skapa kontinuitet i odlingsinsatserna. Det innebär att de *tar* ansvaret, oavsett vem som formellt *har* det. Men hur blir det då med långsiktigheten, om de ideella inte längre vill eller orka sköta platsen?

På den här frågan har jag själv upplevt många gånger att frågan om mod kommer in. Förvisso är detta, i fallet med just Huddinge, ett av värdeorden som kommunen har antagit. Men vad betyder det i praktiken, när en tjänsteperson ska hantera såväl den årliga budgeten, osäkerheten med den ideella insatsen i framtiden som bristen på tydliga direktiv till förmån för civilsamhället – vilken betydelse får då mod för att våga ge eldsjälarna en chans? Är det okej att en chef säger ja till ett körsbärsträd med hänvisning till kärnvärdet mod?

Det finns alltså ett utrymme, för såväl politiken som för förvaltningen, att skapa en tydlighet i inriktningen utan att de enskilda avgörandena behöver beslutas politiskt. En övergripande strategi för hur kommunen vill bemöta ideella insatser kan vara ett sätt att skapa en sådan tydlig inriktning. De övergripande kärnvärdena kan vara ett annat.

Vad är mest demokratiskt?

Frågan om ansvar kan leda till frågan om vad som är det mest demokratiska sättet att utforma verksamheten. Givet att marken i dessa fall ägs av kommunen, ska förstås kommunen ansvara för den. Men vilket utrymme finns för invånare som själva vill bidra?

Strandpalmen i Vårby från kapitel 2 beskrevs av Habib själv som ett demokratiskt exempel, när han lyssnade in andras önskemål och gjorde, så att säga, sig själv till uppdragstagare från folket. Betyder det att vi får mer demokrati om ideella krafter också får vara en arena för

utveckling? Eller innebär de ideella krafterna att vi går emot kommunens grundläggande skötselansvar och därmed snarast undergräver demokratin?

I samtal med kommunen har jag mött det sistnämnda perspektivet, som utgår från att kommunens roll behöver stärkas, inte minst i tider då kriminella nätverk hotar demokratin. Av och till har det också i vårt land förts en debatt under de senaste decennierna om både för- och nackdelar med att ideella krafter utför aktiviteter i, och för, kommunerna.

För den här boken kan jag nog konstatera att någon annan inte hade gjort någon av insatserna på dessa platser, om inte eldsjälarna hade gjort det. Men jag har också mött invändningen att det ändå hade varit mer demokratiskt om ingen aktivitet alls hade skett på dessa platser, eftersom det ju inte finns något (demokratiskt) uppdrag inom kommunen att göra detta. Ett svar på det är kanske att en stor andel av befolkningen tvärtom anser att ideellt engagemang hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle. Denna andel har stabilt legat omkring 80 procent i Sverige (von Essen och Svedberg 2022).

Ett annat svar är att hållbarhet är lika viktigt som formell demokrati. Hållbarhet i form av lokal förankring och en känsla av gemenskap i samhället. Och jag tror att det knappast finns någon som skulle påstå att tillkomsten av Strandplanteringen har försämrat möjligheten att som medborgare föra sin röst hörd. Undantagen är kanske de besökare som inte gillar att föreningen Expose sätter upp egna regler kring exempelvis grillning, vilket dock kommunen alltid kan välja att styra om det uppfattas som mindre demokratiskt.

> *En del har ju frågat under åren varför jag håller på med det här och om kommunen struntar i platsen. Jag brukar svara att kommunen hjälper till med borttransport och inte har oändliga resurser och att det också finns andra områden där det kan vara svårare att få ideella krafter att ställa upp. – Annsofi, Stationsparken*

Vi kommer inte ifrån att det finns olika uppfattningar om vad den kommunala marken ska användas till, särskilt i en tillväxtkommun som Huddinge. Kommunens översiktsplan är – ytterst – det demokratiska instrument som finns, för att styra markanvändningen. Men samhället är – ytterst – inte något annat än de människor som skapar olika relationer i det. Så kan vi styra samhället på flera nivåer, genom att också skapa plats för nya initiativ? Finns det

inte också en demokratisk aspekt, utöver att det kan optimera ekonomiska resurser, i det som Annsofi uttrycker? Hur ser det ut i andra kommuner i landet, vilka ideella initiativ kan få ta plats samtidigt som demokratin stärks?

Vitsippor i Bygdegårdsparken.

Vad är mest ekonomiskt?

Vi har konstaterat att insatserna i boken verkar bidra med värden och kvaliteter. Det må vara svårt att mäta, men som myndighet behövs ändå beslutsunderlag med olika bedömningar av konsekvenserna av stöd och samverkan.

> *Interventions to increase or improve urban green space can deliver positive health, social and environmental outcomes for all population groups, particularly among lower socioeconomic status groups. There are very few, if any, other public health interventions*

that can achieve all of this, and especially the impact on active lifestyles, mental well-being and social interaction is frequently highlighted as a key benefit.[13]

Självklart behöver kommunen ha ekonomiska resurser för att kunna göra jobbet, framför allt i form av den tid som det tar att samverka. Tidsbrist är ett av de skäl som kommunen har lyft fram till mig i arbetet med denna bok. För att kunna svara på om en kommunal verksamhet är underfinansierad behöver man samtidigt ha en idé om vilka positiva värden som finns. Då gäller det att fånga upp och beskriva de konsekvenser som finns, i form av till exempel stärkt folkhälsa, ökad kunskap och fler mötesplatser.

Frågan om vad som är mest ekonomiskt kanske blir en fråga om vad som inkluderas i beslutsunderlagen. Eftersom dessa effekter är svårfångade och knappast finns med i alla beslut om huruvida kommunen ska stödja en viss ideell odlingsverksamhet, kan vi kanske säga att frågan indirekt handlar om *helhetsperspektiv* – finns det en vilja att inkludera hälsoeffekter – och *kompetens* – hur ska bedömningarna i så fall göras?

Det blir också en fråga om organisatoriskt lärande: drar myndigheten några slutsatser av de goda exempel som finns? När kommunen stängde kiosken på Vårbystranden mitt i sommaren agerade Shabnam utifrån sin kärlek till platsen. Det ledde till en uppryckning av Vårbystranden, med förlängda öppettider för kiosken och olika typer av kulturella evenemang. Hur värderas denna utveckling i ekonomiska termer? Är det någon på myndigheten som i efterhand berättar för resten av organisationen att civilsamhället räddade situationen? Om dessa berättelser om ideella insatser inte formas och skrivs ner och sprids i den kommunala organisationen, kan vi då förvänta oss att någon bryr sig om att mäta dem, att beskriva dem eller åtminstone att komma ihåg dem?

[13] *Urban Green Space Interventions and Health. A review of impacts and effectiveness*. Rapport från WHO 2017, sid 8.

Aspträd i bygdegårdsparken.

Det är svårt att inte nämna Oscars nästan oändliga engagemang i bygdegårdsparken. Det är svårt att se hur en myndighet skulle kunna finansiera skötseln av parken på samma servicenivå utan att lägga ner stora resurser i form av löner.

> *Jag möter ju åsikten från andra att det är konstigt att göra allt det här utan ekonomisk vinning. Och i samhällets ögon är jag därför en idiot. En idiot som väljer att lägga ner all denna tid. Men det är ju det som det handlar om, för att få föreningen att fungera. Det är viktigt att allmänheten vet det. – Oscar, Bygdegårdsparken*

Behövs en samordning?

I förra kapitlet blev det tydligt att bristerna i kommunikation är besvärliga för de ideella. Det ligger nära till hands att tänka att det behövs ett forum för dialog för de ideella krafterna, som en samordning mellan å ena sidan kommunen och å den andra sidan föreningarna. Inte för att ersätta annan kommunikation, men för samling och inspiration.

Frivilliga insatser kan förstås samordnas på kommunal nivå och på 2000-talet blev frivilligcentralerna ett försök i stora delar av landet att möta detta behov. Men även om de

har lockat till sig enskilda personer och föreningar har motståndet från det etablerade föreningslivet också varit tydligt. Samordning är inte enkelt.

Borgström beskriver de ideella krafterna i Stockholmsregionen som isolerade öar, med liten kontakt med varandra. Det stämmer även för våra insatser i Huddinge, varför vi skulle kunna ledas till slutsatsen att mer samordning behövs. Men vilket är behovet? Den frågan måste ställas först. Utifrån mina samtal verkar det delvis vara kommunen själv som har behov av att samordna sig internt. Jag tror att det behöver ske först, och därefter kan man fundera på en samordning gentemot civilsamhället inom just odling. I mina samtal har det inte framkommit något sådant tydligt behov hos de ideella krafterna.

Det är också viktigt att se den samordning som, mer eller mindre spontant, sker inom civilsamhället. Det är inte alltid kommunen som har kunskap om vad som sker i lokalsamhället och det är inte alltid kommunen som agerar (först) på olika samhällsutmaningar. Därför skapas ibland också samordning inom själva civilsamhället, vilket kommunens eventuella vilja till samordning behöver ta hänsyn till.

När sprids frön med vinden?

Solen skiner och värmer när jag stiger in i kiosken och finner att Habib och Shabnam är mitt inne i ett samtal med stadsmiljöavdelningens chef. Plötsligt händer det och föreningen lyckas med att landa ett avtal med kommunen om att få sköta underhållet av stranden, så som de länge har velat. Jag ser hur Shabnam sprudlar av glädje och tacksamhet för att detta äntligen händer.

> *Att sköta om blommor är som att vårda sina barn. De behöver tid och kärlek och stöd och de växer på ett fantastiskt sätt med tiden. Det är precis på samma sätt och det blir aldrig helt färdigt. – Shabnam, Strandplanteringen*

Det krävs tålamod för att lyckas. Vägen fram till ett avtal för Strandplanteringen gick från chansen att ta hand om en liten yta intill pilträden till förtroendet att omfatta en stor del av

Vårbystranden. Det hade gått mer än fem år sedan föreningen första gången frågade kommunen om att få vårda en del av det gröna i Vårby.

Det förblir en utmaning för kommunen att samverka med ideella krafter som ibland inte finns kvar i så många år. Men det förblir också ett grundläggande villkor för vår existens på jorden att allting förändras. Ur det perspektivet är det inspirerande att se den förändringsbenägenhet som finns i de ideella krafterna, och som möjligen kommunerna kan lära sig något av.

Vi vet att människor dras till vackra stadsmiljöer, planteringar och vatten. Platser där hjärnan får vila i oändliga gröna nyanser, en återknytning till naturen som vi minns den. Där våren sjungs in av ivriga fåglar och lekande barn, där det finns en närhet mellan människa och natur.

I första kapitlet nämndes begreppet *stepping stone*-effekter, alltså den folkhälsa som kan fås av att människor har riktigt nära till en väldigt liten grönyta. De flesta platser i den här boken är, som jag bedömer det, just den typen av superlokala hälsogivare. Och det finns så många fler frön som bara väntar på att få spridning. Många, många fler än insatserna här. Grönuppropet till exempel, som i skrivande stund är namnet på en insats där Huddingebor med hjälp av sociala medier söker efter allmänna platser i kommunen för vård och uppryckning. Det gav resultat i kommundelen Segeltorp, där kommunen valde att testa att involvera såväl konsultföretag som ideella krafter i utformningen av den lokala stadsmiljön. Det är nog som en av kommunens chefer påminner mig om: mycket handlar till slut om hur vi som samhälle värderar grönytorna. Om inte den gröna kompetensen finns på kommunen, så lär inte ideella insatser kring odling bemötas särskilt varmt.

Bland det som eldsjälarna verkar vara bäst på att skapa är attraktiva mötesplatser, vilket rimligen beror på deras lokala kunskap. Även här finns en fråga som dröjer sig kvar, efter alla samtal under bokens tillkomst. Den handlar om möten mellan människor som en mänsklig del av hållbarheten, att våga möta det nya i en miljö som känns tillräckligt trygg. Behovet av detta är uppenbart i dagens samhälle och här kan gröna ideella insatser spela en viktig roll.

Skogsträdgården illustrerar detta väldigt tydligt genom den stora mängd personer som deltar i nätverket kring platsen. Under den tid som jag lär känna platsen passerar en mängd

engagerade människor förbi. En familj från grannkommunen Botkyrka berättar om inspirationen som de får av att delta i naturskolans helgaktiviteter. En Huddingebo berättar hur han sprider kunskapen hemma i familjens egna odlingar. En kvinna från Farsta vittnar om hur inspirerande det är att platsen över huvud taget finns. En man från Småland berättar om sin egen skogsträdgård som han har hållit på med där i flera år. En annan man från Hökarängen berättar om hur platsen har förändrats under de år som han har hjälpt till med att bygga kojor och rensa ogräs.

Författaren i färd med att plantera valnötter.

Det är kanske möjligt att mäta insatserna som görs, men vem bestämmer vad som mäts? Varför skulle kommunen bry sig om att bedöma värdet av att hålla igång Pallkrageodlingen för grannarna, av att göra gatuhörnet i Gladö till en välvårdad plantering eller av en mångårig ideell skötsel av Stationsparken? Hur, och framför allt vem, mäter man det som människor reflekterar och kanske läker inombords?

Deltagarna och eldsjälarna själva är övertygade om att det som de gör bidrar till ökat välbefinnande. Grönytornas hälsoeffekter kanske har att göra med en ökad kontakt med oss själv, med vår själ eller vad vi än vill kalla det. Forskningen gör sitt för att beskriva och förstå effekterna, samtidigt som engagemanget finns på så många olika platser i vårt land. Platserna är tillgängliga för alla, som en inbjudan till möten, kreativitet och stillhet.

För vidare läsning

Borgström, Sara (2016) "Att växla upp hållbarhetsarbetet i Stockholmsregionen". En Färdplan med strategier formulerad som ett resultat av EU-projektet ARTS, Accelerating and Rescaling Transitions to Sustainability, lett av Stockholm Resilience Centre, Stockholms Universitet.

Borgström S, Oreskovic N, Linder N, Svensdotter M, Schewenius M, Emmelin A och Tuvendal M (2017) "Lokala initiativ - en outnyttjad potential i Stockholmsregionens arbete för hållbar utveckling". Sid 189-211 i Ymer, årsbok för Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi.

von Essen, Johan, och Svedberg, Lars (2022) *Engagemangets gestaltningar – insatser i och utanför civilsamhället*. Studentlitteratur.

Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika (2003) "Landscape planning and stress" i Urban Forestry & Urban Greening.

Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika (2010). "The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration". Landscape and Urban Planning nummer 94. Sid 264–275.

Grahn, Patrik (2012) "Natur och hälsa i en alltmer urban livsmiljö" i Socialmedicinsk tidskrift 3/2012.

Lundåsen, Susanne (2005) *Frivilliga insatser och hälsa.* Statens folkhälsoinstitut.

Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020) *Närmare naturen, vetenskap och vetskap om varför vi mår bra därute*. Foton av Roine Magnusson, Bonnier Fakta.

Stoltz, Jonathan och Grahn, Patrik (2021). "Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics" artikel i Urban Forestry & Urban Greening nummer 59, 126989.